

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KADIN VE AİLE ARAŞTIRMALARI ANA BİLİM DALI**

**YEREL/BÖLGESEL KALKINMADA KADINLAR:
TÜRKİYE'DE DÜZEY-II BÖLGE KALKINMA
PLANLARININ TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ
BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

SEDA DÖNMEZ

Danışman
Doç. Dr. Demet ÖZMEN YILMAZ

SAMSUN
2024

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KADIN VE AİLE ARAŞTIRMALARI ANA BİLİM DALI

**YEREL/BÖLGESEL KALKINMADA KADINLAR:
TÜRKİYE'DE DÜZEY-II BÖLGE KALKINMA
PLANLARININ TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ
BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Seda DÖNMEZ

Danışman

Doç.Dr. Demet ÖZMEN YILMAZ

SAMSUN
2024

TEZ KABUL VE ONAYI

Seda DÖNMEZ tarafından, Doç. Dr. Demet ÖZMEN YILMAZ danışmanlığında hazırlanan “YEREL/BÖLGESEL KALKINMADA KADINLAR: TÜRKİYE’DE DÜZEY-II BÖLGE KALKINMA PLANLARININ TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 6.9.2024 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	Sonuç
Başkan	Prof. Dr. Nuray ERTÜRK KESKİN Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yönetim Bilimleri Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Doç.Dr. Nihan CİGERCİ ULUKAN Ordu Üniversitesi Yönetim ve Çalışma Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Doç. Dr. Demet ÖZMEN YILMAZ Ondokuz Mayıs Üniversitesi İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

Prof. Dr. Ahmet TABAK
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

Etik Kurul Gerekli mi ?

Evet (Gerekli ise ekler kısmına ekleyiniz)

Hayır

20 / 06 / 2024
Seda DÖNMEZ

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı : YEREL/BÖLGESEL KALKINMADA KADINLAR:
TÜRKİYE'DE DÜZEY-II BÖLGE KALKINMA PLANLARININ TOPLUMSAL
CİNSİYET EŞİTLİĞİ BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 21.06.2024 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 11

Tek kaynak oranı : % 1 çıkmıştır.

21/06/ 2024
Doç. Dr. Demet ÖZMEN YILMAZ

ÖZET

YEREL/BÖLGESEL KALKINMADA KADINLAR: TÜRKİYE'DE DÜZEY-II BÖLGE KALKINMA PLANLARININ TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Seda DÖNMEZ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Kadın ve Aile Araştırmaları Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans, Eylül/2024

Danışman: Doç. Dr. Demet ÖZMEN YILMAZ

Bu tez, Türkiye'de Düzey-II bölge kalkınma planlarının toplumsal cinsiyet eşitliği açısından değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Tezde, kalkınma ajanslarının hazırladığı planlar ve ajanslardaki personelin cinsiyet dağılımı üzerinden kadınların yerel ve bölgesel kalkınmadaki rolü incelenmiştir. Özellikle, kalkınma planlarının toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden analiz edilmesi ve kadınların ekonomik, sosyal ve politik süreçlere katılımını teşvik eden stratejilerin değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

Tezde, 26 adet Düzey-II kalkınma ajansının kuruluşlarından itibaren hazırladıkları kalkınma planları ve ajansların istihdam yapısı toplumsal cinsiyet lensi ile gözden geçirilmiştir. Araştırma soruları; planlarda kadınların mevcut durumu, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesine yönelik politikaların geliştirilip geliştirilmediği, kadınların dezavantajlı konumlarını giderecek hedef ve faaliyetlerin yer alıp almadığı üzerine yoğunlaşmıştır. Ayrıca, bu politikaların hangi Düzey-II bölgelerinde yoğunlaştığı ve bu farklılaşmanın nedenleri araştırılmıştır. Bununla birlikte ajansların istihdam yapısında kadınların konumu, cinsiyete dayalı yardımcı uygulamaların varlığı incelenmiştir.

Yöntem olarak, karma yöntem yani nitel ve nicel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Ajansların istihdam yapısı, personel sayısı cinsiyet kırılımında analiz edilirken niceliksel bir analiz yapılmıştır. Öte yandan kalkınma planlarını toplumsal cinsiyete bağlı incelenmesi niteliksel yöntem çerçevesinde ele alınmış, plan ve programların kadın, aile, toplumsal cinsiyet kavramları çerçevesinde içerik analizi yapılmıştır. Araştırma kapsamında özellikle kalkınma, yerel/bölgesel kalkınma ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularının kesişiminde yer alan çalışmalara ağırlık verilmiştir.

Sonuç olarak, çalışma, yerel ve bölgesel kalkınma ajanslarının istihdam yapısının ve ajanslar tarafından hazırlanan plan ve programların toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısıyla yeniden şekillendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleriyle de uyumlu olarak, kadınların ekonomik, sosyal ve politik süreçlere daha etkin katılımını sağlamak için daha kapsayıcı ve eşitlikçi politikaların geliştirilmesi, ajansların toplumsal cinsiyet eşitliği stratejisi hazırlayarak uygulamaya koymasını önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Kalkınma Ajansı, Bölge Planı, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Bölgesel Kalkınma, Kadın

ABSTRACT

WOMEN IN LOCAL/REGIONAL DEVELOPMENT: EVALUATION OF NUTS-II REGIONAL DEVELOPMENT PLANS IN TURKEY IN TERMS OF GENDER EQUALITY

Seda DÖNMEZ

Ondokuz Mayıs University
Institute of Graduate Studies

Department of Women's and Family Studies Programme
Master, September/2024

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Demet ÖZMEN YILMAZ

This thesis aims to evaluate Level-II regional development plans in Turkey from the perspective of gender equality. The study examines the role of women in local and regional development through the plans prepared by development agencies and the gender distribution of personnel in these agencies. Specifically, it targets the analysis of development plans from a gender equality perspective and the evaluation of strategies that promote women's participation in economic, social, and political processes.

The thesis reviews the development plans prepared by 26 Level-II development agencies since their establishment and the employment structure of these agencies through a gender lens. The research questions focus on the current status of women in the plans, whether policies for gender equality and women's empowerment are developed, and whether goals and activities to eliminate women's disadvantaged positions are included. Additionally, the study investigates in which Level-II regions these policies are concentrated and the reasons for these differences. Furthermore, the position of women in the employment structure of the agencies and the existence of gender-based discriminatory practices are examined.

As a method, a mixed-method approach, incorporating both qualitative and quantitative research methods, was used. A quantitative analysis was conducted on the employment structure and the number of personnel by gender breakdown. On the other hand, the qualitative analysis involved examining the development plans concerning gender, conducting content analysis within the concepts of women, family, and gender. The research particularly emphasizes studies at the intersection of development, local/regional development, and gender equality.

In conclusion, the study reveals the need to reshape the employment structure of local and regional development agencies and the plans and programs prepared by these agencies from a gender equality perspective. In alignment with the United Nations Sustainable Development Goals, it is recommended to develop more inclusive and equitable policies to ensure more active participation of women in economic, social, and political processes, and for agencies to prepare and implement gender equality strategies.

Keywords: Development Agency, Regional Plan, Gender Equality, Regional Development, Woman

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

“Eğer elimde sihirli bir değnek olsaydı çaya batırıp yerdim”¹ diye düşünürken, yeni bir üretim sürecine girebilmek, sihirli değneği dünya barışı için kullanmayı yeniden hayal etmemi sağladı ve tez çalışmaya başladım. Elbette yine çaya banma-barış hayal etme eğirisinde dalgalanmalar oldu. İşte bu süreçlerde bu çalışmayı bitirebileceğimi telkin eden, motivasyonum düştüğünde destek olan, ufkumu açan değerli danışman hocam Doç. Dr. Demet ÖZMEN YILMAZ’a sevgi ve saygılarımı bolca ihtiva eden şükranlarımı sunarım.

Doğumum vasıtasıyla tanıştığım çekirdek ailemin her bir bireyini tanıdıkça sevmeye devam edebildiğim için kendimi hep çok şanslı hissettim. Herhalde insanın ailesinin; sevmek zorunda olduğu değil de gerçekten sevmeye değer insanlardan oluşması büyük bir şans olsa gerek. Benim tahayyül edemeyeceğim zor şartlarda büyümüş olan ama yine de yaşama bağlılığı, kendini ve etrafını sevmekteki cömertliği, kıvrak zekası,öz güveni, becerikliliği ve bitmeyen enerjisi ile nev’i şahsına münhasır süper kadın annem Nadide’ye tek başına teşekkür etmem bile onun eli değdiği için güzelleşen canım babam Dursun, muhteşem ablalarım Sevgi ve Sercan ile biricik abim Ali Cem’i de içerir. Teşekkür metnimin ölüm ilanına dönmesinden çekinsem de enişterim Oktay ve Yalım, yeğenlerim Ege Boğaç, Özgür, Bahar ve Doğa da yaşamımın önemli bileşenleri olarak bu teze varoluşları ile katkı sunmuştur, teşekkürler canlarım.

Bir özel teşekkürü de kuşkusuz Kadife, Mınık ve Bihter hak ediyorlar. Benimle aynı evi paylaşmayı kabul ettikleri, her daim yanı başımda oldukları, konuşmadan da anlaşabilmeyi bana öğrettikleri için varlıklarına minnettirim.

Bu tez dünya barışına katkı sunmayacak belki ama Bâkî’nin de dediği gibi;

“Âvâzeyi bu âleme Davud gibi sal

Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş”

Seda DÖNMEZ

---

¹ Yiğit Özgür Karikatürü/Erik Model Look.

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI	İ
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI	İİ
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI	İİ
ÖZET	İİİ
ABSTRACT	İV
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
SİMGELER VE KISALTMALAR	İX
ŞEKİLLER DİZİNİ	XI
TABLolar DİZİNİ	XII
1. GİRİŞ	1
2. AMAÇ VE YÖNTEM.....	3
3. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	8
3.1. Kalkınma Kavramı	8
3.2. Kadınların Kalkınmaya Dahil Edilmesi.....	12
3.3. Kalkınma Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	19
3.4. Türkiye’de Kalkınma ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Durumu	21
3.5. Türkiye’de Yerel Bölgesel Kalkınma ve Bölge Planları	25
3.6. Türkiye’de Kalkınma Ajansları.....	27
4. KALKINMA AJANSLARI TARAFINDAN HAZIRLANAN BÖLGE PLANLARININ TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ.....	32
4.1. TR10 Bölgesi ve İstanbul Kalkınma Ajansı	32
4.1.1. TR10 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı	32
4.1.2. TR10 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı	34
4.2. TR21 Bölgesi ve Trakya Kalkınma Ajansı	36
4.2.1. TR21 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı	36
4.2.2. TR21 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı	37
4.3. TR22 Bölgesi ve Güney Marmara Kalkınma Ajansı	39
4.3.1. TR22 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı	39
4.3.2. TR22 Bölgesi 2012-2023 Bölge Planı	40
4.4. TR31 Bölgesi ve İzmir Kalkınma Ajansı	41
4.4.1. TR31 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı	42
4.4.2. TR31 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı	43
4.5. TR32 Bölgesi ve Güney Ege Kalkınma Ajansı.....	43
4.5.1. TR32 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı	44
4.5.2. TR32 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı	44
4.6. TR33 Bölgesi ve Zafer Kalkınma Ajansı	45
4.6.1. TR33 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı	46
4.6.2. TR33 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı	47
4.7. TR41 Bölgesi ve Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı	48
4.7.1. TR41 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı	48
4.7.2. TR41 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı	49
4.8. TR42 Bölgesi ve Doğu Marmara Kalkınma Ajansı	50
4.8.1. TR42 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı	51
4.8.2. TR42 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı	51
4.9. TR51 Bölgesi ve Ankara Kalkınma Ajansı	53
4.9.1. TR51 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı	53

4.9.2. TR51 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı	54
4.10. TR52 Bölgesi ve Mevlana Kalkınma Ajansı	54
4.10.1. TR52 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı.....	54
4.10.2. TR52 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı.....	55
4.11. TR61 Bölgesi ve Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı.....	57
4.11.1. TR61 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı.....	57
4.11.2. TR61 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı.....	58
4.12. TR62 Bölgesi Çukurova Kalkınma Ajansı	59
4.12.1. TR62 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı.....	59
4.12.2. TR62 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı.....	59
4.13. TR63 Bölgesi ve Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı	61
4.13.1. TR63 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı.....	61
4.13.2. TR63 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı.....	62
4.14. TR71 Bölgesi ve Ahiler Kalkınma Ajansı	63
4.14.1. TR71 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı.....	63
4.14.2. TR71 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı.....	65
4.15. TR72 Bölgesi ve Orta Anadolu Kalkınma Ajansı.....	66
4.15.1. TR72 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı.....	66
4.15.2. TR72 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı.....	66
4.16. TR81 Bölgesi ve Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı.....	67
4.16.1. TR81 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı.....	67
4.16.2. TR81 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı.....	68
4.17. TR82 Bölgesi ve Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı.....	69
4.17.1. TR82 Bölgesi 2011-2013 Bölge Planı.....	69
4.17.2. TR82 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı.....	70
4.18. TR83 Bölgesi ve Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı	71
4.18.1. Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi Bölgesel Gelişme Ana Planı.....	71
4.19. TR90 Bölgesi ve Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı.....	73
4.19.1. TR90 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı.....	73
4.19.2. TR90 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı.....	74
4.20. TRA1 Bölgesi ve Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı	75
4.20.1. TRA1 Bölgesi 2011-2013 Bölge Planı.....	75
4.20.2. TRA1 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı.....	76
4.21. TRA2 Bölgesi ve Serhat Kalkınma Ajansı	77
4.21.1. TRA2 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı.....	77
4.21.2. TRA2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı.....	78
4.22. TRB1 Bölgesi ve Fırat Kalkınma Ajansı	79
4.22.1. TRB1 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı.....	80
4.22.2. TRB1 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı.....	80
4.23. TRB2 Bölgesi ve Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı	82
4.23.1. TRB2 Bölgesi 2011-2013 Bölge Planı.....	82
4.23.2. TRB2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı.....	83
4.24. TRC1 Bölgesi ve İpekyolu Kalkınma Ajansı.....	84
4.24.1. TRC1 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı.....	85
4.24.2. TRC1 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı.....	85
4.25. TRC2 Bölgesi ve Karacadağ Kalkınma Ajansı.....	87
4.25.1. TRC2 Bölgesi 2011-2013 Bölge Planı.....	87
4.25.2. TRC2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı.....	88
4.26. TRC3 Bölgesi ve Dicle Kalkınma Ajansı.....	89
4.26.1. TRC3 Bölgesi 2011-2013 Bölge Planı.....	89

4.26.2. TRC3 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı.....	91
5. KALKINMA AJANSLARI MEVCUT PERSONELİNİN CİNSİYETE GÖRE DURUMU	93
6. DEĞERLENDİRME	98
6.1. Bölge planlarında kadınların durumuna dair mevcut durum analizi yapılmış mıdır?.....	98
6.2. Bölge planlarında toplumsal cinsiyet eşitliğine veya kadınların güçlenmesine yönelik politika/lar geliştirilmiş midir ve planlarda kadınların dezavantajlı konumlarını giderecek hedef ve faaliyetlere yer verilmiş midir?	100
6.1. Kadınlara yönelik politikalar hangi Düzey II bölgelerinde yoğunlaşmaktadır ve kadınların daha fazla yönetici pozisyonlarında istihdam edildiği ajansların planlarında toplumsal cinsiyet eşitliği boyutuna daha fazla yer verilmekte midir? Bu farklılaşmanın nedenleri neler olabilir?	104
7. SONUÇ.....	109
KAYNAKÇA.....	114
ÖZ GEÇMİŞ.....	120

SİMGELER VE KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AHİKA	: Ahiler Kalkınma Ajansı
ANKARAKA	: Ankara Kalkınm Ajansı
B.P.	: Bölge Planı
BAKA	: Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı
BAKKA	: Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı
BEBKA	: Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı
CBK	: Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi
CEDAW	: Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women
ÇKA	: Çukurova Kalkınma Ajansı
DAKA	: Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı
DİKA	: Dicle Kalkınma Ajansı
DOĞAKA	: Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı
DOKA	: Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
FKA	: Fırat Kalkınma Ajansı
GAD	: Gender and Development
GEKA	: Güney Ege Kalkınma Ajansı
GMKA	: Güney Marmara Kalkınma Ajansı
GZFT	: Güçlü ve Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler
İKA	: İpekyolu Kalkınma Ajansı
İSTKA	: İstanbul Kalkınma Ajansı
İZKA	: İzmir Kalkınma Ajansı
KAGM	: Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü
KUDAKA	: Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı
KUZKA	: Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı
MARKA	: Doğu Marmara Kalkınma Ajansı
MEVKA	: Mevlana Kalkınma Ajansı
NUTS	: The Nomenclature of Territorial Units of Statistics
OKA	: Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı

ORAN	: Orta Anadolu Kalkınma Ajansı
PAD	: Postmodernism and Development
SEGE	: Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması
SERKA	: Serhat Kalkınma Ajansı
STB	: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
TCE	: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
TEPAV	: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TRAKYAKA	: Trakya Kalkınma Ajansı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
WAD	: Women and Development
WED	: Women, Environment, and Development
WID	: Women in Development
YDO	: Yatırım Destek Ofisi
YHGP	: Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3.1. 2030 Sürdürülebilir kalkınma için küresel amaçlar	11
--	----

TABLolar DİZİNİ

Tablo 3.1. Kalkınma Kavramının Tarihsel Anlamları	10
Tablo 3.2. Dünya Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksinde Türkiye'nin Yeri (2006-2023)	22
Tablo 3.3. Cinsiyet ve İBBS Düzey 2'ye Göre Temel İş Gücü Göstergeleri, 2022 ...	23
Tablo 5.1.Yirmialtı Kalkınma Ajansı Personelinin Cinsiyete ve Pozisyona Göre Verileri (Haziran 2024)	95
Tablo 5.2. Yirmialtı Kalkınma Ajansında İstihdam Edilen Kadın Personel Sayısı ...	96
Tablo 5.3. Yirmialtı Kalkınma Ajansında Kadın Yönetici Oranı.....	97
Tablo 6.1. Planlarda Yer Alan Cinsiyete Göre Ayrıştırılmış Veri Gruplandırması ...	99
Tablo 6.2. 2010-2013 / Dönemi Ajansların Skorları	107
Tablo 6.3. 2014-2023 / Dönemi Ajansların Skorları	106
Tablo 6.4. TCE'ye Doğrudan Yer Veren Planlar	107

1. GİRİŞ

Kalkınma kavramı, literatürde üzerinde hemfikir olunan tek bir tanıma sahip değildir. Kavramın geçmişten günümüze evrimine bakıldığında, ilk ortaya çıktığı dönemde sadece ekonomik büyüme, sanayileşme gibi anlamlarla sınırlıyken süreç içerisinde çok daha farklı boyutlar kazandığı görülmektedir. Günümüzde kalkınmanın sadece ekonomik refah ile sağlanamayacak kadar kapsamlı, çok boyutlu bir kavram olduğu kabul edilmektedir. Eylül 2015'te gerçekleşen Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 70. Oturumunda aşırı yoksulluğu sona erdirmek, eşitsizlik ve adaletsizlik ile mücadele ve iklim değişikliğini düzeltme amaçlarına erişmek için kabul edilen 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasında iklim değişikliğinden, denizdeki yaşamın korunmasına, insana yakışır, düzgün işlerden, barış ve demokrasi gibi kurumların güçlendirilmesine varana kadar kalkınma ile ilişkili 17 farklı amaç tanımlanmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması da bu amaçlardan beşincisidir (Birleşmiş Milletler, 2015). Özellikle 1980'lerden sonra kalkınma gündeminde önem kazanan konulardan bir tanesi de kalkınmanın hangi ölçekte gerçekleştirileceği sorunudur. Bu noktada ulusal ölçüğün yanı sıra yerel/ bölgesel ölçek, merkezi planlama yerine yerel/bölgesel/kentsel planlama özel bir önem kazanmıştır.² Türkiye'de Avrupa Birliği(AB) uyum sürecinin de etkisiyle bu doğrultuda Avrupa İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (The Nomenclature of Territorial Units of Statistics-NUTS) kapsamında 26 tane Düzey II bölge kalkınma ajansı kurulmuş ve her bölge için bölge kalkınma planları hazırlanarak faaliyete geçmiştir. Bu tezin kapsamı, kalkınma ajansları tarafından hazırlanan bölge kalkınma planlarına bir sürdürülebilir kalkınma hedefi olarak belirlenen toplumsal cinsiyet eşitliği boyutunun katılıp katılmadığını, katıldıysa bunun ne ölçüde ve hangi amaçlarla katıldığını araştırmaktır. Bu amaçla 26 adet Düzey II kalkınma ajansının kuruluşlarından bu yana hazırlamış oldukları kalkınma planları toplumsal cinsiyet lensi ile gözden geçirilmiştir. Bununla birlikte istihdam yapısının cinsiyet dağılımı bağlamında incelenmesi de bize kalkınmanın yerel/bölgesel düzeydeki önemli bir

---

² Tez başlığında “yerel/bölgesel” şeklinde olmak üzere hem yerel hem bölgesel kavramının kullanımının dikkat çekeceği öngörülerek bu hususta da açıklama yapmak gerekli görülmüştür. Yapılan literatür taramasında özellikle yabancı bilimsel kaynaklarda ulusal ölçüğün altındaki kalkınma çalışmaları için “local(yerel)” ve “regional(bölgesel)” kavramlarının kullanıldığı ve bu ihtiyacın yerel ve bölgesel tanımlarının her zaman birbiriyle örtüşmemesinden kaynaklandığı görülmüştür. Bu tezin inceleme konusu bölgesel kalkınma planları olmakla birlikte bu planların aynı zamanda yerel kalkınma alanı kapsamında kalıyor olması her iki kavramın da birlikte kullanılarak açık bir alan bırakmamak amacına hizmet ettiği söylenmelidir.

uygulayıcısı olarak düşünebileceğimiz kurumların kendisinin cinsiyet eşitliğine ne kadar yakın veya uzak olduğunu gösterecektir. Bu çerçevede tezde cevap aranacak araştırma soruları ise şöyledir:

1. Bölge planlarında kadınların durumuna dair mevcut durum analizi yapılmış mıdır?

2. Bölge planlarında toplumsal cinsiyet eşitliğine veya kadınların güçlendirilmesine yönelik politika/lar geliştirilmiş midir?

3. Planlarda kadınların dezavantajlı konumlarını giderecek hedef ve faaliyetlere yer verilmiş midir?

4. Söz konusu politikalar hangi Düzey II bölgelerinde yoğunlaşmaktadır?

5. Bu farklılaşmanın nedenleri neler olabilir?

6. İyi uygulamaların sayısı nasıl arttırılabilir?

7. Ajanslarda kadın istihdamı ne durumdadır?

8. Kadınların daha fazla yönetici pozisyonlarında istihdam edildiği ajansların planlarında toplumsal cinsiyet eşitliği boyutuna daha fazla yer verilmekte midir?

Bu sorular ışığında 51 bölge planının incelenmesi ile elde edilen bulgular değerlendirilerek kalkınma ajanslarının toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda öncelikle kendi kurumsal yapılarını geliştirebilmeleri, sonrasında ise ilerde yapacakları planlama ve kalkınma çalışmalarına toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifini yerleştirebilmeleri için bazı önerilerde bulunulmuştur.

2. AMAÇ VE YÖNTEM

Bu tez ile kalkınma ajansları tarafından hazırlanan bölge planlarında, kalkınmanın önemli bir unsuru olan kadınların plan sürecine ne kadar dâhil edildiğinin ve kadınların güçlendirilerek kalkınmanın etkin bir aktörü haline getirilmesi için herhangi özel bir düzenleme yapıp yapılmadığının, yapıldı ise kadınları nasıl konumlandığına, hangi çerçevede hedeflerin belirlendiğinin ve ne gibi faaliyetler öngörüldüğünün incelenmesi amaçlanmaktadır. Kadınlar genellikle eğitime, sağlık hizmetlerine, istihdama ve siyasi temsile eşit olmayan erişim gibi erkeklerin karşılaşmadığı belirli zorluklarla ve eşitsizliklerle karşı karşıya kalmaktadır. Karar vericiler, bölgesel planlarda kadınlara yönelik politikaları inceleyerek bu cinsiyet eşitsizliklerini tespit edip ele alabilir, böylece cinsiyet eşitliğini ve sosyal adaleti teşvik edebilir.

Kadınların ekonomik katılımı ve girişimciliği, bölgesel ekonomik kalkınma için çok önemlidir. Kadınların eğitime, öğretime ve finansmana erişimini destekleyen politikalar, kadınların iş kurmasına ve büyütmesine, istihdam yaratmasına ve bölgesel ekonomik büyümeye katkıda bulunmasına yardımcı olabilir. Özellikle kadınların istihdama katılımlarının önündeki en büyük engel olan ev iç emeği görünür kılmak hem toplumsal cinsiyete dayalı ayrımların ortadan kalkması hem de toplumsal refah açısından son derece önemlidir. Kadınların ihtiyaçlarını ve önceliklerini ele alan politikalar, kadınlar ve yakın çevreleri için sosyal sonuçları iyileştirebilir. Örneğin, kadınların sağlık hizmetlerine, çocuk bakımına ve sosyal korumaya erişimini destekleyen politikalar, anne ve çocuk sağlığı sonuçlarını iyileştirebilir, yoksulluğu azaltabilir ve genel refahı artırabilir. Ayrıca ve özellikle, hak temelli düşünüldüğünde günümüz toplumlarında hala ayrımcılığa ve eşitsizliğe maruz kalan bir grup olarak kadınların insan haklarını korumak ve geliştirmek devletlerin görevleri arasında yer alır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası kapsamında düşünüldüğünde “Kanun önünde eşitlik” başlıklı madde 10’da “Herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir” denmiş ve Anayasaya eklenen ikinci fıkrada “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” denilerek cinsiyet eşitliği vurgulanmış ve bunun sağlanması için devlete görev yüklenmiştir. 2010 yılında eklenen “Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz” cümlesi ile de

kadınlara yönelik yapılacak pozitif ayrımcılık ve özel politikaların eşitlik ilkesine aykırılığının iddia edilemeyeceği açıkça düzenlenmiştir³. Maddenin son fıkrasında ise devlete yükümlülüğü tekrar hatırlatılarak “Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar” denmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982). Bu bağlamda devlet organları tarafından hazırlanan bölge planlarında kadınlara yönelik eşitsizlikleri ortadan kaldıran önlemlerin var olması gerektiği talebi anayasal zemine de oturmaktadır.

Kadınların karar alma süreçlerine katılımının, demokratik yönetim için gerekliliği kuşkusuzdur. Karar vericiler bölge planlarında kadınlara yönelik politikaları inceleyerek, kadınların bakış açılarının ve seslerinin duyulmasını ve karar alma süreçlerinde kadınların temsil edilmesini sağlayabilir. Bütün bu ihtimaller bölge planlarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin vurgulanmasını gerekliliğini göstermekte ve mevcut planlarda durumun ne olduğunun ortaya konulmasını kadın çalışmaları adına anlamlı kılmaktadır.

Tez, kalkınmanın gerçekleştirilmesinde hala önemli bir ölçek olarak görülen yerel/bölgesel düzeyde kalkınma stratejilerinin belgeleri olarak okunabilecek bölgesel kalkınma planlarında kadınların temsilini göstermeyi de amaçlamaktadır. Kadın politikaları çerçevesinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların güçlendirilmesini teşvik etme potansiyeline odaklanması da tezin diğer bir özgün yanını oluşturmaktadır. Tez, bölgesel kalkınma planlarının kadınların sosyo-ekonomik ilerlemesini teşvik etmedeki rolünün ayrıntılı bir analizini sağlayarak kadınların güçlendirilmesine ilişkin mevcut literatüre katkıda bulunacak ayrıca kadınların güçlendirilmesine yönelik bölgesel kalkınma planlarının etkili bir şekilde uygulanmasını kolaylaştıran veya engelleyen temel faktörleri belirleyecek ve bu tür planların tasarlanması ve uygulanması için en iyi uygulamaları önerecektir. Literatürde yapılan araştırmalar neticesinde kalkınma alanında ve ayrıca özel olarak kadınların kalkınma politikalarında ve planlarında yerlerine ilişkin tez ve makale çalışmaları yapıldığı görülmüştür. Bununla birlikte 2008 yılından beri faaliyet

---

³Anayasaya 2010 yılında eklenen 3. fıkrada “Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz” denilerek literatürde dezavantajlı kabul edilen bu grup kadınlardan ayrı olarak ele alınmıştır.

gösteren kalkınma ajanslarının pek çok yönü ile akademik çalışmalara konu olduğu da görülmektedir. Ancak kalkınma ajanslarının hazırladığı tüm bölge planlarını toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından mercek altına alan bir tez çalışmasına rastlanmamıştır. Bununla birlikte kalkınma ajansları tarafından 2014-2023 dönemine ilişkin hazırlanan planların toplumsal cinsiyet eşitliği yönünden karşılaştırmalı incelemesine ilişkin bir bildiri⁴ olduğu görülmüştür.

Bu tez için yöntem olarak nitel ve nicel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Ajanslarda istihdam edilen personelin cinsiyete göre durumu incelenirken niceliksel bir analiz yapılmış, kalkınma planlarının toplumsal cinsiyet perspektifinden incelenmesi niteliksel yöntem çerçevesinde ele alınmıştır. Ön çalışma olarak literatürdeki boşlukları belirlemek ve araştırma tasarımına bilgi sağlamak için bölgesel kalkınma planları ve kadınların güçlendirilmesine ilişkin ilgili literatür gözden geçirilmiştir. Kalkınma ajansları tarafından hazırlanmış ve kamuoyu ile paylaşılmış olan bölge planları esas olarak belge/metin analizi yöntemi ile incelenmiştir. Bölge planı metinlerine her bir kalkınma ajansının resmi web sayfasından erişilmiştir. Resmi web sitesinde yer almayan planlar ise e-posta yoluyla ilgili ajanstan talep edilmiş ve e-posta yoluyla paylaşılan metinler esas alınmıştır.

Tezin ayırıcı yönü 2024 yılı haziran ayı itibariyle istihdam edilen personelin cinsiyete göre durumunun da incelenmiş olmasıdır. Ajanslarda istihdam edilen kadın personel sayısı, pozisyon ve unvan dağılımları incelenerek ajansların personel yapısının toplumsal cinsiyet eşitliği yönünden mevcut durumu, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğünden elde edilen güncel veriler ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.

26 kalkınma ajansından 25 tanesi 2011-2024 yılları arası için ikişer tane bölge planı hazırlamıştır. İlk planlar 2010-2013 ya da 2011-2013 dönemine ilişkin olarak belirtilmiş, ikinci planlar ise 2014-2023 dönemi ile ilişkilendirilmiştir. Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı ise bu dönemde herhangi bir bölge planı hazırlamamıştır zira 2024 yılına kadarki dönemi kapsayacak şekilde Devlet Planlama Teşkilatı tarafından, DOLSAR Mühendislik Anonim Şirketine (raporun hazırlandığı dönemde

---

⁴Cihan ARDİLİ tarafından 9-11 Nisan 2015 tarihlerinde 1. Uluslararası Çukurova Kadın Çalışmaları Kongresi'nde sunulan "26 Kalkınma Ajansı'nın Bölge Planlarında (2014-2023) Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Ele Alınışı" başlıklı bildiri.
https://www.academia.edu/18489452/26_Kalk%C4%B1nma_Ajans%C4%B1n%C4%B1n_B%C3%B6lge_Planlar%C4%B1nda_2014_2023_Toplumsal_Cinsiyet_E%C5%9Fitli%C4%9Finin_Ele_Al%C4%B1n%C4%B1n%C5%9F%C4%B1

DOLSAR Mühendislik Ltd. Şti.) 2006 yılında hazırlatılan Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi Bölgesel Gelişme Ana Planı(YHGP) adıyla TR83 Bölgesi (Amasya, Çorum, Samsun, Tokat) için hazırlanmış bir bölge planı mevcuttur. Tez her ne kadar kalkınma ajansları tarafından hazırlanan bölge planlarını esas almışsa da YHGP de incelenmiş ve analiz edilmiştir.

Toplam 51 bölge planı metninin incelenmesi için bazı anahtar kelimeler ve kriterler tespit edilmiştir. Tez metinlerinde aranacak anahtar kelime ve kelime öbekleri; kadın, erkek, cinsiyet, toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet eşitliği, aile, kız, anne, baba, dezavantajlı ve “bayan” olarak belirlenmiştir. Bu kelime ve öbeklerin planlarda toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın konularına yönlendirmesi amaçlanmış, tezin amacı ile doğrudan ilgili olmayan bölümlerle vakit kaybedilmesini önlemiştir.

Analiz sonuçlarından beklenti, bölge planlarının cinsiyete duyarlı olup olmadığı ve/veya cinsiyet eşitliğini teşvik edip etmediğini anlayabilmektir. Bu çerçevede 51 plan aşağıdaki sorular çerçevesinde incelenmiştir:

1. Cinsiyete dayalı veri: Planda, mevcut durum analiz edilirken bölgedeki farklı cinsiyetlerin özel ihtiyaçlarını ve gerçekliklerini anlamak için cinsiyete göre ayrıştırılmış veriler kullanılmış mıdır?

2. Katılımcılık ve temsil: Plan hazırlama sürecinde kadınların planlama ve karar alma süreçlerinde aktif katılımını ve temsilini sağlamak için önlem alınmış mıdır? Planda yer alan faaliyet, stratejik amaç ve hedeflerde, kadınların her düzeyde karar alma süreçlerine aktif katılımını teşvik edecek unsurlara yer verilmiş midir?

3. Temel kamusal hizmetler: Hizmetlerin sunumuna yönelik öngörülerde toplumsal cinsiyet rollerinden ve cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklı dezavantajları bertaraf etmek amacıyla faaliyetler, stratejik amaç ve hedefler tanımlanmış mıdır?

Örneğin;

3.1. Eğitime erişim: Plan, eğitimde cinsiyete dayalı engelleri ele alıp, tüm bireyler için nitelikli eğitime eşit erişimi sağlamaya yönelik tedbirler içeriyor mu?

3.2. Sağlık hizmetine erişim: Plan, kadınların üreme sağlığı, maternal bakım gibi kapsamlı sağlık hizmetlerine erişimlerini sağlamaya yönelik tedbirler içeriyor mu?

3.3. Güvenlik ve koruma: Plan, kadınların kamusal ve özel alanda güvenlik endişelerini ele alıyor mu, cinsiyete dayalı şiddeti önlemek için önlemler içeriyor mu? Kadınların güvenliği ve hareketliliğini düşünüyor mu, güvenli ve güvenilir toplu taşıma ve yaya dostu altyapının bulunurluğunu içeriyor mu?

3.4. Sosyal hizmetler: Plan, bakım sorumlulukları bulunan kadınlara çocuk ve yaşlı bakım merkezleri gibi destek öngörüyor mu?

4. Ekonomik güçlenme: Plan, kadınların ücretli istihdamı, kadın girişimciliği, kadınlara mesleki beceri kazandırılması gibi konularda öngörülen faaliyetler, stratejik amaç ve hedefler aracılığıyla ekonomik güçlenmelerini destekliyor mu?

5. Farkındalık ve eğitim: Plan, toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmek için cinsiyet stereotipleriyle mücadele eden eğitim programları ve farkındalık kampanyalarını içeriyor mu?

6. Cinsiyet duyarlı etki değerlendirmesi: Planda yer alan izleme ve değerlendirme öngörüsünde, cinsiyet eşitsizliğini sürdürmeme bilinciyle cinsiyeti dikkate alan, kadınlara odaklanmış performans göstergeleri içererek etki değerlendirmesi planlanmış mı?

Belirtilen amaca ulaşmak için izlenen bu yöntem ile bölge planları toplumsal cinsiyet eşitliği lensi ile irdelenmiş ve elde edilen bulgular yorumlanarak önümüzdeki yıllar için kalkınma ajanslarına yönelik gelişim ve değişim önerileri geliştirilmeye çalışılmıştır.

3. KURAMSAL ÇERÇEVE

Tezin bu bölümünde literatür taraması sonucunda tez konusuna ışık tutacak, tezi okuyup faydalanmak isteyen araştırmacılara konunun daha iyi anlaşılabilmesi için yardımcı olacak kavramlar açıklanmaya ve tez ile bağlantıları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla kalkınma kavramı, kadınların kalkınma sürecine dahil olması, toplumsal cinsiyet eşitliği ve bölge planlarındaki önemi, bölge kavramı ve bölge planları ve kalkınma ajansları hakkında açıklamalara yer verilmiştir.

3.1. Kalkınma Kavramı

Kalkınma kavramı, literatürde üzerinde hemfikir olunan tek bir tanıma sahip değildir. Kullanım alanı ve kullanıcı kitlesinin genişliği nedeniyle her zikredildiğinde tanımlanmaya ihtiyaç duymaktadır. Geçmişten günümüze içeriğindeki değişime rağmen halen kalkınma dendiğinde ilk akla gelen ekonomik kalkınma olabilmektedir. Ancak değişen ve gelişen dünyada kalkınmanın sadece ekonomik refah ile sağlanamayacak kadar kapsamlı olduğu genel kabul görmüş durumdadır. İnsanların refah düzeylerinin iyileştirilmesine vurgu yapan kalkınmanın ölçülebilmesi için farklı göstergelere ihtiyaç duyulmuş ve başlangıçta kişi başına düşen gelir başta olmak üzere ekonomik göstergeler öne çıkarken artık sosyal, kültürel ve siyasi göstergeler de sürece dahil olmuştur (Görgün Baran, 2016).

Kalkınma kavramı, kuramları ve süreçlerinde, ekonomik büyüme merkezli yaklaşımdan sürdürülebilir insani kalkınma anlayışına doğru bir geçiş gerçekleşirken, küreselleşmenin etkisiyle kalkınmanın ölçeğine dair çeşitli perspektifler de öne çıkmıştır (Yılmaz, 2006).

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde kalkınmanın ölçeği, merkezi planlama yoluyla milli bir sanayi oluşturmak amacıyla ulus-devlet ölçeği idi. Kalkınma hedeflerine ulaşmak ve daha önce ithal edilen malların yerli üretimini sağlamak için ithal ikameci bir kalkınma stratejisi benimsenmesinde ulus-devlet ölçeği büyük önem taşıyordu. Ancak, bu dönemin sonunda yaşanan krizlerin sorumlusu olarak ulusal kalkınma ve ithal ikameci stratejiler görüldü ve çözüm olarak 1980'lerden itibaren küreselleşme dalgasıyla birlikte, IMF ve Dünya Bankası tarafından uluslararası sistemle ihracata dayalı sanayileşme stratejisi ve serbest dış ticaret ile tam uyum, özetle devletin küçültülmesi, özelleştirme ve piyasalaşma önerildi. 1990'lar ve 2000'lerde, gelişmekte olan ülkeler emek yoğun sektörlere, gelişmiş ülkeler ise

teknoloji yoğun sektörlere odaklanarak yeni bir döneme girildi. Teknoloji ve lojistik alanındaki gelişmelerle, üretimin farklı parçalara ayrılarak her bir parçanın farklı birimlerde daha düşük maliyetle üretildiği post-fordist üretim biçimleri önem kazandı. Bu durum, gelişmiş ülkelerin emek yoğun sanayi birimlerini dünyanın diğer bölgelerine kaydırmasına yol açtı. Küresel taşeronlaşma olarak adlandırılan bu süreç, dünya genelinde hızla yayıldı ve kayıt dışı, enformel çalışmanın yanı sıra esnek üretim ve istihdam biçimlerinin toplam istihdam içindeki payının artmasına sebep oldu (Dönmez & Özmen Yılmaz, 2023).

2000’li yıllarda ise küreselleşmenin yoğunlaşmasıyla ulusal sınırlarda bazı bölgeler uluslararası sistemle uyumlaşarak başarılı örnekler olarak gösterilmeye ve bunun etkisi ve farklı yerellikleri vurgulayan çalışmalarla kalkınma anlayışının ölçeği ulusaldan yerel/bölgesel ölçeğe doğru evrilmeye başlamıştır. Bunun gerekçesi olarak ulusal devletlerin merkezîyetçi yapılarının yereldeki farklı öncelik ve ihtiyaçlara cevap verememesi gösterildi. Uluslararası sermaye yönünden ise yatırımların ulus devletin katı süreçlerine maruz kalmadan serbestçe hareket etmesi için yerel/bölgesel ölçeğin daha uygun olduğu ileri sürüldü. Böylelikle kalkınmanın gerçekleşebilmesi için ideal ölçeğin merkezi yönetimin kısıtlayıcı etkisinden kurtulmuş adem-i merkezi bir yerel/bölgesel ölçek olduğu düşüncesi yaygınlaştı (Scott, 1988; Storper, 1995). Bu perspektif söz konusu dönüşüm süreciyle, yerel/bölgesel ölçekte bölgesel sermaye birikiminin yoğunlaşacağı, sınıfsal eşitsizliklerin artacağı ve doğal kaynakların piyasa sürecinin temel girdilerine dönüşeceği yönünde eleştiriler de almıştır (Ercan, 2006). Yerel/bölgesel ölçeğin temel ajanı olarak da kalkınma ajanslarının ortaya çıktığı söylenebilir. 5449 sayılı Kanun genel gerekçesi de bu hususu, kalkınma ajanslarını “Yerel-bölgesel potansiyeli, dinamikleri ve özgünlükleri ortaya çıkararak bunları en iyi şekilde değerlendirip planlayabilecek” kurumlar olarak tanımlayarak ortaya koymuştur (5449 Sayılı Kanun, 2006).

Daha eleştirel yaklaşımlarda kalkınma kapitalizmin gelişmesi ile birlikte ele alınarak, bir ülkenin kalkınması o ülkede kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesi olarak değerlendirilir. Bu anlamda kalkınma kapitalizmin eşitsiz ilişkilerinin gelişmesi bağlamında kazananları ve kaybedenleri olan bir süreçtir. Dolayısıyla kalkınmanın herkes için iyi olduğu düşüncesine mesafeli yaklaşılması da yaygındır.

Bu çerçevede Jan Nederveen Pieterse'nin kalkınma kavramının tarihsel olarak içerdiği anlamlara ilişkin tablosu önemli bir özet niteliğindedir.

Tablo 3.1. Kalkınma Kavramının Tarihsel Anlamları

DÖNEM (PERIOD)	PERSPEKTİF (PERSPECTIVES)	KALKINMANIN ANLAMI (MEANINGS OF DEVELOPMENT)
1800s	Klasik Politik Ekonomi (Classical political economy)	Gelişme için Çözümler (Remedy for progress, catching up)
1850 >	Koloni Ekonomisi (Colonial Economics)	Kaynak yönetimi ve Vesayet (Resource management, trusteeship)
1870 >	Geç Gelenler (Latecomers)	Sanayileşme, Öncekilere Yetişme (Industrialization, catching up)
1940 >	Kalkınma Ekonomisi (Development Theory)	Ekonomik Büyüme ve Sanayileşme (Economic growth-industrialization)
1950 >	Modernizasyon Teorisi (Modernization Theory)	Büyüme, siyasi ve sosyal modernleşme (Growth, political and social modernization)
1960 >	Bağımlılık Teorisi (Dependency Theory)	Ulusal Sermaye Birikimi (Accumulation-national, autocentric)
1970 >	Alternatif Kalkınma (Alternative Development)	İnsani Gelişim (Human flourishing)
1980 >	İnsani Kalkınma (Human Development)	Kapasite ve Seçeneklerin Genişletilmesi (Capacitation, enlargement of people's choices)
1980 >	Yeni Liberalizm (Neoliberalism)	Ekonomik büyüme, yapısal reformlar, liberalleşirme, özelleştirme (Economic growth-structural reform, deregulation, liberalization, privatization)
1990 >	Post-kalkınma (Post-development)	Otoriter mühendislik, felaket (Authoritarian engineering, disaster)
2000 >	Binyıl Kalkınma Hedefleri (Millennium Development Goals)	Yapısal Reformlar (Structural reforms)

Kaynak: (Pieterse, 2010)

Kalkınma Kavramının Tarihsel Süreci ve Etimolojik Analizi isimli makalesinde Turhan, kalkınma kavramını; doğuş, dönüşüm ve Ethos⁵'una yeni bir bakış çerçevesinde üç aşamada ele almıştır. Buna göre kalkınma kavramını İkinci Dünya Savaşından sonra ABD Başkanı Truman'ın "*Sahip olduğumuz bilimsel ve endüstriyel imkânlarımızdan az gelişmiş bölgelerin ilerlemesi ve kalkınması için yeni bir program başlatmalıyız. Bu programımızda eski emperyalizm (sermaye için sömürü) gibi bir niyetimiz yoktur. Amacımız, sadece demokratik ve adil ticaret temellerine dayalı yeni bir kalkınma programı başlatmaktır*" şeklinde özetlediği

⁵ Yunanca alışkanlık, gelenek, örf, adet, karakter.

doktrini ile doğmuş ve böylece bir anda “az gelişmiş” statüsü atfedilen milyarlarca insanın milyonlarca dolar yardım ile kalkınması hedeflenmiştir. Bu dönemde ekonomik büyüme ile eş görülen kalkınma kavramı, ilerleyen zamanlarda sadece ekonomik büyüme ile ülkelerin gelişmesinin sağlanmadığının gözlemlenmesi ile içeriğine sosyal refahı da alacak şekilde genişlemiştir. Zira ekonomik büyümenin dünyanın her yerinde kendiliğinden sosyal refahı getirmediği ya da sosyal refahın her zaman ekonomik büyüme kaynaklı olmadığı gözlemlenmiştir. 80’li yıllara gelindiğinde kalkınmanın formülüne ekonomik büyümenin yanı sıra sosyal refah, eğitim, yaşam süresi gibi kavramlar da eklenmeye başlanmıştır. 90’lı yıllara doğru ise yeni bir kavram daha doğmuştur: “insani kalkınma”. Amartya Sen’in kapasite/yapabilirlik yaklaşımının Birleşmiş Milletlerce de kabul edilmesi üzerine yoksulluk; yapabilirlikten yoksun olmak olarak tanımlanmış ve kalkınma kavramı yeni bir boyut kazanmıştır. 2000’li yıllarda teorisini özgürlükler temeline oturtan Sen, özgürlüğü kalkınmanın birinci unsuru olarak görmüş ve kalkınmayı siyasi özgürlükler, sosyal fırsatlar, güvenlik, ekonomik olanaklar ve şeffaflık ile bütünlük sağlayan bir süreç olarak tanımlamıştır (Turhan, 2020).

2000’li yıllara gelindiğinde uluslararası kurumlar tarafından kalkınmanın sağlanabilmesi için gerçekleştirilmesi gereken hedefler belirlenmiştir. Binyıl kalkınma hedefleri (Millenium Development Goals) olarak bilinen sekiz hedef Birleşmiş Milletler Kurulunun 2015 yılındaki 70. Oturumunda Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri adını almış ve ülkeler bu hedefleri tutturmak yani kalkınmayı tüm boyutlarıyla gerçekleştirmek konusunda taahhütte bulunmuşlardır.

Şekil 3.1. 2030 Sürdürülebilir kalkınma için küresel amaçlar

Şekil 3.1’de görüldüğü üzere toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması da 2030 yılına kadar erişilmesi öngörülen 17 Küresel Hedeften beşincisidir.

3.2. Kadınların Kalkınmaya Dâhil Edilmesi

Kalkınma, sadece iktisadi boyutu olan bir kavram olarak ele alındığında kuşkusuz eksik kalacaktır. Ancak bir an için sadece iktisadi kalkınmaya odaklanıldığında dahi, bu sürece kadınların dâhil edilmesinin ancak yakın tarihlerde mümkün olduğunu söylemek gerekir. Katrine Marçal, “Adam Smith’in Yemeğini Pişiren Kimdi?” isimli kitabında kadınların iktisadın dışında tutulmasının nedenlerini irdelerken “iktisadi insan” tanımına ve bu soyut iktisadi insanın olası davranışları ile gerçek hayatın yorumlanmaya çalışılmasına değinmektedir. Siyasal iktisadın babası olarak tanımlanan Adam Smith’in iktisadi düzenin temelini “kişisel çıkar”ı yerleştirmiş olması ve değişim değeri olmayan hiçbir emeği iktisadi olarak değerli kabul etmemesi ile başlayan ve onu takip eden iktisatçıların da neredeyse Chicago Okuluna kadar bu kabulden şaşmaması kadın emeğini görünmez kılmıştır. Marçal, Smith’in görünmez el kavramına atıfta bulunarak kadınları, görünmez elin kapsama alanının dışında görünmez bir cins olarak niteler (Marçal, 2018).

Her ne kadar klasik iktisatta kadın emeği, kendiliğinden var olan hava, su, gün ışığı gibi bedava mal olarak görülse de, kadınların kalkınma politikalarına dahil olmadıkları dönemde çalışmadıkları, ekonomik faaliyette olmadıkları söylenemez. Bu emeğin görünür hale gelmesi için feminist iktisatçıların sesinin yükselmesi gerekmiştir (Ergüder, 2011).

Kadın ve erkek arasındaki toplumsal iş bölümü uzun bir süre biyolojik farklılıklar ile açıklanmaya çalışılmış, Sigmund Freud bu meşruiyet çabasını ileri götürerek; kadının doğası gereği daha iyi temizlik yaptığını iddia etmiş, bu durumu vajinanın yapısal kirliliğine ilişkin hatalı bilgisine dayandırmıştır (Marçal, 2018). Ancak günümüzde kadın ve erkek arasındaki iş bölümünün biyolojik farklılıktan kaynaklandığına ilişkin herhangi somut bir kanıt olmadığı kabul edilmiştir. Aslında bu farklılığın ortaya çıkışından ziyade sonuçlarını kavramaya çalışmak pratikte daha çok işe yarayacaktır. İktisadi faaliyetlerde kadının özel alana hapsedilmiş olması, sınırsız kamusal alanda ise erkeğin serbestisi, kadının ev içi emeğini görünmez ve değersiz kılmakla birlikte ev işi kavramına literatürde önem atfedilmesine sebep olmuştur. Claudia von Werlhof ev işinin, kavranması en zor fenomen olduğunu

söyler ve ev işinin niteliği kavrandığında kadın sorunu ve dünya ekonomisi ile bağlantısının anlaşılabilirliğini iddia eder (von Werlhof, 2008).

Ev içindeki emeğin yanı sıra ev dışında da çalışan kadınların faaliyetlerine baktığımızda dünya genelinde tarımsal emek faaliyetlerinin en başta geldiğini görüyoruz. Tarımda ise kadınlar en fazla ücretsiz aile işçisi statüsünde çalışıyorlar. Kentsel yaşamda ise bu emek eş ya da babanın dükkanlarında çalışmada, evde parça başı üretimde ve kayıt dışı çalışma alanlarında karşılık buluyor. Gelişmiş ülkelerde eğitim seviyesi arttıkça kadınlar erkeklere rakip olarak görülecek kadar ev dışı/ücretli çalışmaya katılsalar da sorunlar aslında ev dışı emeğe kadınlar talep olduğu andan itibaren başlamaktadır. Kadınların ev dışında çalışıp çalışmama kararını tek başlarına alamamaları, bu kararı onlar adına bir erkeğin veriyor olması, ev dışı çalışmalarının evlenene ya da çocuk doğurana kadar devam edecek geçici bir faaliyet olarak görülmesi, çoğunlukla ev içi emeklerinin benzeri olan düşük ücretli ve düşük itibarlı işlere yönlendirilmeleri bu sorunlardan başlıcalarıdır. Bu engellere rağmen ücretli çalışmaya katılan kadınlar ise kariyerlerinde erkekler kadar yükselemiyor, çocuk doğurduklarında işlerini ve pozisyonlarını kaybetme riski ile karşı karşıya kalıyor, kayıt dışı çalışmaya mecbur bırakılarak sosyal güvenlik sisteminin kapsamı dışına itiliyor ve çoğunlukla aynı işi yapan erkeklerden daha az ücret alıyor (Toksöz, Özkazanç, & Poyraz, 2001).

Türkiye’de yaşı 15 ve üzeri olan bireylerin 24 saat boyunca yapmış oldukları faaliyetler incelendiğinde; çalışan erkeklerin hane halkı ve aile bakımına ayırdığı süre günde 46 dakika iken bu süre çalışan kadınlarda 3 saat 31 dakika olarak tespit edilmiştir (TÜİK, 2015). Ancak, yeniden üretim emeği olarak adlandırılan bu emek değersiz görülmekte ve kadınlara gelir sağlamamaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde dönüşmekte olan kalkınma kavramına dönecek olursak kadınların kalkınmaya dâhil olmasının zaman aldığı görülmektedir. Kalkınma alanında fikir geliştiren feminist teorisyenlerin çoğu, feminizm ile kalkınma arasındaki etkileşimin beş ana yaklaşımda toplamaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir; Kalkınmada Kadınlar (WID); Kadınlar ve Kalkınma/Kalkınma ve Kadın (WAD); Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma (GAD); Kadınlar, Çevre ve Kalkınma (WED); Postmodernizm ve Kalkınma (PAD) (Rathgeber, 1990; Young, 1993).

Kadınların kalkınmadaki rolüne dair ilk önemli açıklamalardan biri, Danimarkalı tarım ekonomisti Esther Boserup tarafından yapılmıştır. Kalkınma sürecinin getirileri ve götürüleri konusunda kadınlar ve erkekler arasında önemli bir farklılaşma olduğu açıktır. Boserup bu farklılaşmayı Asya ve Afrika'daki üretim yapılarını inceleyerek ortaya koyan ilk araştırmacı olmuştur. Demografik baskının toprak ve emek kullanımında yenilikleri teşvik ettiğini savunan Boserup modernleşmenin Üçüncü Dünya'daki kadınları marjinalleştirdiğini, statülerini düşürdüğünü ve gelirlerini zayıflattığını belirtmiştir (Peet & Hartwick, 2009).

1970'lerde gelişen WID yaklaşımı, kadınları birbirinden farklı özellikleri olmayan, homojen, özel faaliyetlere, girdilere ve desteğe ihtiyaç duyan bir grup olarak algılamış, farklı nedenlerle eşitsizliklere maruz kalan kadınları göz ardı etmiştir. Bununla birlikte sadece kadınlara yönelik faaliyetlere odaklanarak kadınları kalkınmanın bir parçası olarak değil, marjinal gruplar olarak görmesi de kadınların kalkınmada etkin rol oynaması yönünden riskli görülmüştür (Johansson Wennerholm, 2002).

WID sürecinde BM, 1975-1985 yıllarını "Kadınlar için Birleşmiş Milletler On Yılı" ilan etmiştir. Ancak bu kapsamda yapılan çalışmalar; kadınların kaynaklara erişim, iş yükleri, sağlık, beslenme ve eğitim açısından göreceli konumunun aslında kötüleştiğinin ve ilerici olarak varsayılan mevcut sisteme kadınları entegre etme yaklaşımının (WID tipi) sınırlı etkili olduğunun fark edilmesine yol açmıştır (Sen & Grown, 1987). Bu yaklaşıma tepki olarak da sosyalist feministler öncülüğünde Marksizm eleştirisini de içeren Kadınlar ve Kalkınma/Kalkınma ve Kadın (WAD) yaklaşımının ortaya çıktığı söylenebilir. Marksizmin analitik kategorilerinin "cinsiyet körü" olduğu, cinsiyet eşitsizliğinin nedenlerinin (erkeklerin kadınlar üzerindeki hakimiyeti), sınıf eşitsizliğine (sermaye sınıfların işçiler üzerindeki hakimiyeti) ilişkin yapısal Marksist analizler arasında kaybolduğu öne sürülmüştür (Hartmann, 1981). WAD yaklaşımında kadınların içinde bulunduğu durumun düzeltilmesi için toplumsal cinsiyet rollerinin, iş bölümü ve hiyerarşilerin yeniden ele alınması gerektiğini ileri sürülüyordu. Genel olarak iş bölümü ve özel olarak cinsiyete dayalı iş bölümü şiddet dolu bir ataerkil süreç olarak yorumlanmış, silahlar ve savaş yoluyla, egemen erkekler sınıfı kadınlarla, diğer sınıflarla ve diğer insanlarla sömürücü bir ilişki kurmuştur. Sömürünün küreselleşmesinden kaynaklanan hızlı servet birikimi, toplumun geçim ihtiyaçlarını

karşulamakta geri kalmış ve modası geçmiş görünen bir ilerleme anlayışını ortaya koymuştur. Bu avcı ataerkil iş bölümü, erkekleri kadınlardan, yerli insanları yabancılardan, hatta doğadan bile ayıran yapısal bir ayrılık ve bağımlılığa dayanmaktaydı. Bilim ve teknoloji, erkeklerin kendilerini doğadan ve kadınlardan özgürleştirebilecekleri ana üretim güçleri haline geldi (Mies, 1986).

Kalkınmanın temel amacı az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkeler seviyesine erişmesini sağlamak olarak kabul edildiğinde, milli gelir düzeyini arttırmak, kişi başı milli geliri yükseltmek ya da hane halkı gelirini arttırmak en önemli hedef haline gelmektedir. Hane halkına bakıldığında ise kadınların ev içinde üçlü bir rol üstlendiği belirtilmektedir. Bu rollerden ilki yeniden üretici çalışma; çocuk doğurma ve büyütme de kapsayacak şekilde toplumun mevcut ve gelecek iş gücüne bakım hizmeti sunmak ve yeni nesillerin üretim ve yeniden üretimini sağlamaktadır. Bu rol gündelik ev işlerinden biyolojik olarak yeni iş gücünü dünyaya getirmeye kadar geniş bir yelpazeye sahiptir. İkinci rol olan toplumsal ilişkilerin sürdürülmesi ise, toplumun kolektif ihtiyaçlarını karşılamak üzere erişimde kıtlık çekilen sağlık, su, eğitim gibi unsurların temin edilmesi ve devamlılık arz etmesine ilişkin tüm faaliyetleri ve kadınların gönüllü çalışmasını kapsar. Son rol olan gelir getirici üretken çalışmada ise kadınlar erkekler gibi gelir elde edebilecekleri değişim değeri olan ürünleri üretmeye yönelirler (Toksöz, 2018).

Dünya Bankasında uzun yıllar kalkınma uzmanı olarak görev yapan Carolyn Moser, kalkınma ve kadın yaklaşımı içerisinde kadınların kalkınma süreçlerine katılım sağlayabilmeleri için plancılar tarafından kadınların üçlü toplumsal rolleri ile ihtiyaçlarının erkeklerden farklılaştığının görülmesi ve buna göre planlama yapılması gerektiğini ifade ederek kadınların bazı ihtiyaçlarının giderilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu bağlamda kadınların ihtiyaçlarını; kadınların stratejik toplumsal ihtiyaçları ve pratik toplumsal cinsiyet ihtiyaçları olarak ikiye ayırır. Stratejik ihtiyaçlar; kadınların erkeklere olan tabiiyetlerini oluşturan cinsiyete dayalı iş bölümünün ortadan kaldırılması, ev işi ve çocuk bakımı gibi yüklerin azaltılması, kurumsallaşmış ayrımcılık biçimlerinin sonlandırılması, kadına yönelik şiddetin önlenmesi, kadınların kendi bedenleri üzerinde denetim sahibi olmaları ve politika başta olmak üzere her alanda eşitliğin sağlanması olarak ifade edilebilir. Pratik ihtiyaçlar ise stratejik ihtiyaçlar gibi cinsiyet eşitliğini hedeflemeden daha çok kadınların beceri kazanması ve gelir elde etmesine yöneliktir. Bu ikincisi; erkek

egemen planlama dünyasında daha çok dikkate alınan, kaynakların çok daha fazla aktarıldığı bir alandır (Toksöz, 2018). Örneğin kadın istihdamını artırmaya yönelik pek çok projede kadınların becerilerini artırmaya yönelik eğitime, meslek edindirme kurslarına odaklanılırken, kadınların ev içi sorumluluklarını azaltmaya yönelik tedbirler göz ardı edilmektedir. Böylelikle kadınlar piyasaya iş gücü olarak katılsalar dahi ev içi sorumlulukları devam ettiği için adeta 24 saatlik bir mesai ile karşı karşıya kalmaktadır.

Marçal bu durumun kadınların daha düşük ücret almalarının nedeni olarak da görmektedir; çalışan kadınlar eve geldiklerinde çalışmaya devam etmekte, dinlenme fırsatı olmadan ertesi gün tekrar mesaiye gitmekte ve haliyle performansları düşmektedir. Bu da kadını erkeğe oranla daha az verimli yapar. Daha az verimli çalışana daha az ücret ödemek sistemin doğal bir sonucudur. Bu durumda kadının geliri ailede ilk vazgeçilebilir unsur haline gelir. Sonuçta kadınlar daha çok ev işi yaptıkları için daha az ücret alır ve aynı zamanda daha az ücret aldıkları için daha çok ev işi yaparlar (Marçal, 2018). Bu nedenle kadınların istihdama katılımının artırılması için Moser'in vurguladığı kadınların stratejik toplumsal ihtiyaçları ve pratik toplumsal ihtiyaçlarının eşgüdümlü olarak karşılanması gerekir.

Moser, bu ihtiyaçların karşılanması amacıyla geliştirilen plan, program ve projeleri beş başlıkta sınıflandırmıştır. Bu yaklaşımlar Toksöz tarafından aşağıdaki şekilde özetlenmiştir;

- **Refah (Welfare) Yaklaşımı:** Kadınların kalkınmanın bir aktörü değil edilgen bir objesi olduğu kabul edilen bu yaklaşımda kadınlara biçilen görev annelik başta olmak üzere yeniden üretim emeği vermeleridir. Kadınların becerilerini geliştirmek için projeler içerse de bu beceriler ev kadınlığı ve anneliğe yöneliktir. Tarihsel olarak ilk karşımıza çıkan ve aldığı eleştiriler üzerine yeni yaklaşımların doğmasına neden olan bir yaklaşım olsa da, bu yaklaşımı benimseyen kalkınma faaliyetlerinin hala günümüzde uygulandığı gözlemlenmektedir. Bu yaklaşım çerçevesinde kadının emeğinin ötekileştirildiği ancak erkeğin yaptığı işleri gerçekleştirebilmesi için kadın emeğine bağımlı olduğu söylemek mümkündür.

Bu yaklaşım Üçüncü Dünya kadınlarını zenana⁶ olarak temsil etmekle eleştirilmiştir (Chowdry, 1995; Luintel, 2014).

- **Hakkaniyet (Equity) Yaklaşımı:** ABD’li feministlerin geliştirdiği bu yaklaşım kadınların ekonomik bağımsızlıklarına ve tüm sosyoekonomik sınıftan kadınının kalkınmada faydalanmasına odaklanmıştır. Sadece pratik ihtiyaçlara değil stratejik ihtiyaçlara da yönelik faaliyetler öngörmektedir. Böylelikle kadınların hem ücretli hem de ücretsiz emekleri dikkate alınmış olacak ve kadınlar özel alanla sınırlandırılmayarak kamusal alanda da yer edinebilecektir.
- **Yoksulluk Karşıtı (Anti-poverty) Yaklaşım:** Adından da anlaşıldığı üzere yoksulluk ile mücadeleye odaklanır ve kadın-erkek arasındaki gelir eşitsizliğini azaltmayı hedeflerken, diğer alanlardaki eşitsizliği göz ardı etmektedir. Erkek egemen iş dünyasına dahil olmaksızın kadınların küçük ölçekli girişimcilik faaliyetlerine yönlendirildiği, ev içi sorumluluklarını azaltmaya yönelik önlemler öngörmediği için kadınların mevcut yükünü artırıcı sonuçlar doğuran bir yaklaşım olmuştur.
- **Etkinlik (Efficiency) Yaklaşımı:** 1980 sonrasında ortaya çıkan bu yaklaşım, kadınların kalkınmanın etkin bir paydaşı olmasını hedeflemektedir. Kadınların ekonomik hayata dahil ile eşitsizliğin önleneceği varsaymakla birlikte kadınlara sosyal devletin görevlerini yüklemekte, kadınları esnek iş gücü olarak görmekte, kadınlardan boşalan hane içi emeği kız çocuklarına devrederek eşitsizliğin yeniden üretilmesine sebep olabilmektedir.
- **Güçlenme/Güçlendirme (Empowerment) Yaklaşımı:** Az gelişmiş olarak nitelendirilen Üçüncü Dünya ülkelerindeki feministler tarafından ileri sürülen bir yaklaşımdır. Feminizmin Batı’ya has bir kavram olmadığı her coğrafyanın kendi koşulları içinde geliştiğini, hatta kendi ülkelerinde kadınların sadece aile için eşitsizliklerle değil sınıf, ırk, sömürgecilik, kapitalist dünya ekonomisi tarafından da baskıya maruz kaldığını belirterek çıkış yolu olarak kadınların güçlenmesini önerirler. Sadece kadınların ekonomik özgürlüğünü değil, politik hareketliliğini, kadın hareketini, bilinç yükseltme ve eğitimi de

---

⁶ Zenana; Hint alt kıtasındaki Müslüman, Sih veya Hindu ailelerine ait evlerde, kadınlara ayrılmış özel bölüme verilen ad olan zenana, kadınların izole edilerek potansiyellerini gerçekleştirmelerini ve toplumda aktif rol almalarını engelleyen bir yapılanma olarak görülmektedir (Khan, 1972).

önemseyerek yasal haklardan fazlasını, toplumsal cinsiyet eşitliğini hedefleyen bir yaklaşımdır.

1980'lerin sonu 1990'larda gelişen Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma Yaklaşımı (GAD) kadınların içinde bulunduğu durumu sosyal olarak inşa edilen toplumsal cinsiyet ilişkilerine bağlar ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin iş bölümünü, sorumlulukları, fırsatları ve hakları belirlediğini bu nedenle de kadınların ve erkeklerin statüsünün ve birbirleriyle nasıl ilişki kurduklarının etnik kökene, kültüre, yaşa, sosyo-ekonomik statüye, sınıfa ve diğer sosyal farklılaşmalara göre değiştiğini ileri sürer. Böylelikle toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlama ve duruma özgü bir hal alır (Johansson Wennerholm, 2002).

WID, cinsiyet iş bölümünü erkekler ve kadınlar arasındaki görevleri dağıtan bir süreç olarak kabul etme eğilimindeyken (dolayısıyla kadınlar tarafından yapılan görevlere daha fazla değer verilmesi gerektiğini savunurken) GAD, bir toplumun cinsiyet iş bölümünün bir bağlantı süreci olduğunu ve bu nedenle görev dağılımının değiştirilmesi gerektiğini savunuyor ve devleti kadınların özgürleşmesini teşvik eden önemli bir aktör olarak görüyordu (Chowdry, 1995; Rathgeber, 1990).

Bir diğer yaklaşım olan Kadın, Çevre ve Kalkınmada (WED) ise eko-feminist bakış açısı, kadınların çevreye ve kalkınmaya dair rolünü yeniden değerlendirmiş ve daha kapsayıcı stratejiler geliştirilmesini savunmuştur. Bu yaklaşımlar, Batı'nın patriyarkal ve endüstriyel söylemlerine karşı durarak, kadınların ve doğanın korunmasını amaçlayan radikal ve feminist bir bakış açısını benimsemiştir. 1970'lerde başlayan bu bakış açısı, feministlerin erkeklerin doğa üzerindeki kontrolü ile kadınlar üzerindeki kontrolü arasındaki benzerliği vurgulamaya başlamasıyla gelişmiş ve bilimin kurucu erkekleri tarafından doğanın canlı bir organizma değil bir makine olarak görülmesinin insan ve doğal kaynakların sömürülmesine yol açtığını ileri sürmüştür (Merchant , 1980).

Nesiller arası adalet, yenilenemez kaynakların korunması ve kirliliğin azaltılması gibi unsurları içeren sürdürülebilir kalkınma kavramı da ekonomik büyüme ve çevresel ihtiyaçlar arasındaki dengeyi sağlamayı amaçlayan bir feminist metodoloji olarak ele alınmıştır. Bu yaklaşım Batılı kalkınma iktisadının indirgemeci yaklaşımlarına karşı alternatif bir ekonomik model önermektedir (Harcourt, 1994).

Son olarak Posmodernizm ve Kalkınma (PAD) yaklaşımı postmodern

feminizmin Üçüncü Dünya'daki kadınların karşılaştığı sorunları nasıl ele aldığını incelemiş ve GAD yaklaşımını Üçüncü Dünya kadınlarını “diğer” olarak temsil etmekle; WID yaklaşımını kadınları kurban veya cinsel nesnelere olarak kullanmakla ve sömürgeci söylemle iç içe geçerek kadınları güçsüzleştirmekle eleştirmiştir. Bununla birlikte Avrupa merkezli kalkınma çalışmalarının kesinliğini sorgular ve Batı uzmanlığı tarafından yerel bilgilerin susturulmasını eleştirirler (Peet & Hartwick, 2009). Bu durum için Apffel-Marglin ve Simon, “feminist oryantalizm”⁷ kavramını kullanarak, yoksul kadınları güçsüzleştiren kalkınma söylemlerinin dekonstrüksiyonunu (söylemin ardındaki anlamı çözümlenmeyi) yapmışlar ve kadınların bilgilerini ve seslerini yeniden kazanmayı, farklılıkların ve çoklu kimliklerin kutlanmasını ve kalkınma uygulayıcıları ile “müşterileri” arasındaki diyaloglarına odaklanmayı vurgulamışlardır (Apffel-Marglin & Marglin, 1990). Bu çerçevede PAD yaklaşımının kadınların kalkınma süreçlerindeki rollerini ve karşılaştıkları sorunları farklı açılardan ele alarak, daha kapsayıcı ve eleştirel bir perspektif geliştirdiği ve Batı merkezli kalkınma söylemlerine karşı durarak, kadınların bilgilerini ve seslerini yeniden kazanımını ve farklılıkların kutlanmasını teşvik ettiğini söylemek mümkündür.

3.3. Kalkınma Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Toplumsal cinsiyet eşitliği, bölge planlarında da sıkça kullanılan Güçlü ve Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler (GZFT) analizinin yaptığı çağrışım ile kadınların ve erkeklerin güçler, zayıflıklar, fırsatlar ve tehditler yönünden eşit muameleye maruz kalması olarak tanımlanabilir. Diğer bir deyişle insanların sahip oldukları güç ve zayıflıklar ile karşılaştıkları fırsat ve tehditlerin cinsiyet temelli olmaması durumudur.

Haklara ve kaynaklara erişimde, politik süreçlere katılmada kadınları karşılaştığı cinsiyete dayalı eşitsizlikler kadınlar için dezavantaj olarak tanımlansa da aslında bu durum toplumun geri kalanı yönünden de dezavantaj oluşturur ve kalkınmayı engeller. Böylelikle cinsiyet eşitsizliğinin maliyeti özellikle düşük gelirli ülkeleri daha çok ve en çok da bu ülkedeki yoksulları etkiler (Mason & King, 2001).

---

⁷ Feminist oryantalizm, Batı merkezli feminist yaklaşımların Doğu toplumlarına ve özellikle Üçüncü Dünya kadınlarına yönelik bakış açısını eleştiren bir kavramdır. Bu terim, Batı'daki feminist teorilerin ve uygulamaların, Doğu'daki kadınların yaşam deneyimlerini ve toplumsal konumlarını tam anlamıyla anlamadan, onları belirli kalıplara sokarak ve stereotipler üzerinden değerlendirerek bir nevi “ötekileştirdiğini” ifade eder (Mohanty, 1988).

Bu bağlamda kalkınmanın en önemli sorunsalları arasında yer alan istihdam, gelir, yoksulluk, göç, kentleşme gibi alanlarda uluslararası ölçekte farklı süreçler yaşanırken ulusal ölçekte toplumsal cinsiyet hiyerarşisi geçerlidir. Diğer bir ifadeyle kadınlar kalkınma ile ilişkili sorunsallardan erkeklere göre daha olumsuz etkilenirler. Örneğin istihdam açısından bakıldığında kalkınma kadınların işgücüne katılmasının yolunu açar ama kadınlar işgücü piyasasında varolan cinsiyet hiyerarşisinde dezavantajlı konumdadır. Yoksulluk literatüründe de benzer bir duruma dikkat çekilir. Kadınların yoksul kesimin önemli bir kısmını oluşturması literatürde yoksulluğun kadınlaşması (feminization of poverty) kavramıyla ifade edilir. Diana M. Pierce, 1978 yılında *Urban and Social Change Review*'de yayımlanan "The Feminization of Poverty: Women, War and Welfare" başlıklı makalesinde kullandığı bu kavramı, 11 yıl sonra gözden geçirmiş, aradan geçen zamanda yoksulluğun kadınlaşması eğiliminin tersine mi döndüğünü sorgulamış ve tersine dönmek bir yana cinsiyetin mevcut yoksulluk eğilimlerinin altında yatan giderek daha önemli bir faktör haline geldiğini ve bunun tüm ırk ve etnik gruplar için de geçerli olduğu belirtmiştir (Pearce, 1989). Türkiye özelinde yoksulluğun kadınlaşmasının nedenlerini analiz eden Ünlütürk Ulutaş ise bu durumun iki temel nedenini; kadının emeğinin değersizleştirilmesi ile kaynaklara ve kamusal hizmetlere eşitsiz erişim olarak oraya koymuştur. Alt kırılımlar olarak ise kadının emeğinin değersizleştirilmesi altında kadınların iş gücü piyasasındaki ikincil konumları ve neoliberal yeniden yapılandırmayı göstermiştir. Kaynaklara ve kamusal hizmetlere eşitsiz erişimden kastını ise ekonomik kaynaklara, eğitim, sağlık gibi kamusal hizmetlere eşitsiz erişim ile sosyal koruma yoksunluğu olarak ortaya koymuştur (Ünlütürk Ulutaş, 2009).

Dünya Bankası tarafından her yıl hazırlanan Dünya Kalkınma Raporu çalışmasında 2012 yılında tema Kalkınma ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği olarak belirlenmiş ve rapor "Kalkınma İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Neden Önemlidir?" sorusuyla başlamıştır. Raporda bu sebeplerden ilki bireysel bir insan hakkı olarak kişinin kendi seçtiği hayatı yaşayabilme ve mutlak mahrumiyete düşmeme yetisi olarak açıklanmış ve bu durumun kadın-erkek herkes için eşit olması gerektiğine vurgu yapmıştır. İkinci sebep ise toplumsal perspektiften ve araçsal yönüyle ele alınmış ve toplumsal cinsiyet eşitliği sağlandıkça ekonomik verimlilik ve diğer

kalkınma unsurlarına erişilmesinin mümkün olacağı belirtilmiştir (Dünya Bankası, 2011).

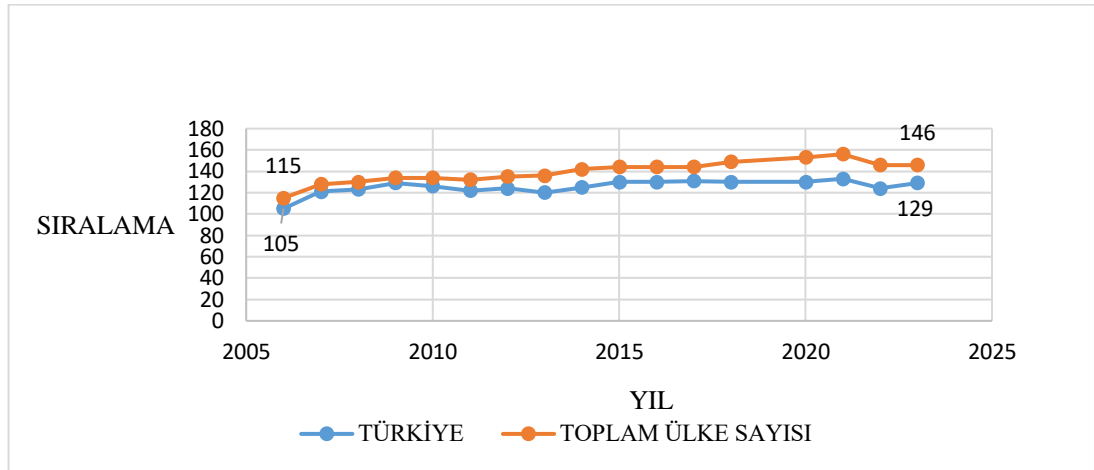
Kadınların kalkınmaya gerçek katılımı, kadınların görüşlerini ifade edebilmeleri ve hayatlarını etkileyen kararları alabilmeleri anlamına da gelir. Kadınların endişelerinin, görüşlerinin kalkınma politikalarını ve proje hedeflerini etkilemesi ve kadınların etki değerlendirmesinde de rol oynaması gerekmektedir (Williams, 1994). Zira ataerkil perspektifle ortaya konulan kalkınma stratejileri, karar alma ve planlama süreçlerinde kadınlara yer verilmediğinden, cinsiyete dayalı dezavantajların yeniden üretilmesine sebep olarak bir kısır döngü yaratmakta ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçekleşmesine engel teşkil etmektedir.

3.4. Türkiye’de Kalkınma ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Durumu

1990-2022 dönemine bakıldığında Türkiye’de kadınlar arasında iş gücüne katılım oranı açısından beşerî sermaye kullanımı Dünya Bankası verilerine göre 1990’da yüzde 37 iken, 2005’te yüzde 23,3’e düşmüş (Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre bu rakamlar sırasıyla yüzde 34,1 ve yüzde 21.3’tür) ve 2020-2022’de yüzde 35’e yükselmiştir. Genel olarak kadınların iş gücüne katılımı açısından Türkiye’nin insan sermayesi kullanımında iyileşmeler gözlemlense de işgücüne katılımın hangi koşullarda arttığı dikkate alınmalıdır. Dünya Bankası tarafından Mayıs 2024’te yayımlanan Sınırdaki Türkiye: Beşeri Sermaye Kullanımı, İş ve Eşitlik Raporunda, kadınların iş gücüne katılımında olumlu bir artış ve kadın istihdamında tarımdan hizmet sektörüne geçiş olsa da kayıt dışı istihdam oranlarının hala yüksek olduğu, hizmet sektöründeki istihdamın da oransal olarak artmakla birlikte mevcut işlerin düşük ücretli, özellikle konaklama, gıda, perakende ve ev hizmetlerinde kayıt dışı işler olarak iyileşmeye ihtiyaç duyduğu, yüksek eğitimli kadınların sanayide istihdamı ile birlikte kadınların sanayi sektöründeki istihdam oranlarının istikrarlı seyrettiği, eğitimde ve istihdamda olmayan gençlerin (NEET) oranının, kadınlar da dahil, azaldığı ancak hala OECD ülkelerinin üzerinde olduğu belirtilmektedir (World Bank, 2024).

Tablo 3.2.’de Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından her yıl yayımlanan Küresel Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Uçurumu Raporlarında Türkiye’nin 2006-2023 yıllarında bulunduğu sıralar gösterilmiştir.

Tablo 3.2. Dünya Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksinde Türkiye'nin Yeri (2006-2023)

Kaynak: (İmamoğlu, 2023).

Göstergeleri “Ekonomik Katılım ve Fırsatlar”, “Eğitimsel Kazanımlar”, “Sağlık ve Hayatta Kalma”, “Siyası Güçlendirme” olarak belirlenene endekste 2023 yılında 146 ülke sıralanmış, Türkiye; Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksinde 129. sırada yer almıştır. Göstergeler bazında yapılan sıralamada ise Ekonomik Katılım ve Fırsatlar sıralamasında 133., “Eğitimsel Kazanımlar sıralamasında 99., Sağlık ve Hayatta Kalma sıralamasında 100., ve Siyasi Güçlendirme sıralamasında 118. Sırada yer almıştır.

Bölgelere göre yapılan sıralamada Avrasya ve Orta Asya bölgesinde gösterilen Türkiye 10. Sıra ile Moldova'nın ilk sırada yer aldığı listede Tacikistan'dan sonra gelerek en sonda yer almıştır (The World Economic Forum, 2023). Endeksin ilk yayımlandığı 2006 yılından beri Türkiye'nin durumuna bakıldığında ise genel sıralamadaki yerinin aradan geçen 18 yılda çok da değişmediği Tablo 3.2.'de görülmektedir (İmamoğlu, 2023).

Bölge planlarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin yansıtılmasının önemi ortaya koyabilmek için Tablo 3.3.'te Türkiye ve Düzey 2 bölgelerinden iş gücüne katılım oranı, istihdam oranı ve işsizlik oranları TÜİK'ten alınan verilerle ortaya konmuştur. Tablo incelendiğinde güncel verilere göre Türkiye genelinde kadın iş gücüne katılım oranı %35,1'dir. Bu oranın altında kalan ve 26 Bölge içinde en düşük kadın iş gücüne katılım oranına sahip bölgenin %20,4 oranı ile TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır-KARACADAĞ) Bölgesi olduğu, TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt- DİKA) Bölgesinin %22,6 oranı ile TRC1(Gaziantep, Adıyaman, Kilis- İKA) Bölgesinin ise %26 ile en düşük kadın iş gücüne sahip ikinci ve üçüncü bölgeler olduğu görülmektedir. Türkiye genel oranından daha yüksek kadın iş gücüne katılım

oranının ise sırasıyla %42 oranla TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane-DOKA) Bölgesi, %41 oranla TR61 (Antalya, Isparta, Burdur-BAKA) Bölgesi ve %40,8 oranla TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop-KUZKA) Bölgesidir.

Tablo 3.3. Cinsiyet ve İBBS Düzey 2'ye Göre Temel İş Gücü Göstergeleri, 2022

	İş Gücüne Katılım Oranı			İstihdam Oranı			İşsizlik Oranı		
	T	E	K	T	E	K	T	E	K
TR Türkiye	53,1	71,4	35,1	47,5	65,0	30,4	10,4	8,9	13,4
TR10	56,1	74,2	38,3	50,4	67,9	33,2	10,2	8,5	13,4
TR21	58,7	77,1	39,4	54,1	72,8	34,6	7,8	5,7	12,2
TR22	51,2	66,8	35,6	47,6	63,0	32,1	7,1	5,7	9,7
TR31	54,4	71,1	37,9	47,3	63,6	31,2	13,0	10,5	17,7
TR32	54,6	69,6	39,5	49,9	64,3	35,4	8,6	7,6	10,4
TR33	54,4	72,1	36,9	50,5	67,5	33,7	7,1	6,3	8,7
TR41	54,9	71,9	37,8	50,0	66,5	33,5	8,9	7,5	11,4
TR42	56,7	75,5	37,8	50,9	69,5	32,3	10,1	7,9	14,5
TR51	53,7	72,1	35,8	47,2	65,0	29,9	12,1	9,8	16,7
TR52	51,1	72,7	30,2	47,3	68,5	26,9	7,4	5,8	11,0
TR61	57,5	72,7	41,9	52,2	67,0	37,0	9,2	7,8	11,8
TR62	52,1	71,2	33,4	45,7	64,0	27,8	12,3	10,1	16,9
TR63	49,6	69,8	30,9	42,4	61,7	24,5	14,6	11,7	20,7
TR71	49,9	70,3	30,6	45,2	64,7	26,8	9,4	8,0	12,3
TR72	50,0	71,3	29,1	45,3	65,7	25,3	9,4	7,8	13,0
TR81	49,4	65,3	34,3	43,8	59,6	28,7	11,3	8,7	16,2
TR82	53,1	66,2	40,8	49,8	63,1	37,3	6,2	4,6	8,5
TR83	54,2	70,6	38,5	49,9	65,8	34,6	8,1	6,9	10,1
TR90	55,4	69,2	42,0	50,3	63,6	37,4	9,2	8,1	10,9
TRA1	50,0	68,7	32,1	45,4	62,4	29,1	9,2	9,1	9,3
TRA2	51,0	71,1	31,2	44,5	60,7	28,5	12,7	14,6	8,5
TRB1	48,0	67,1	29,7	44,1	62,7	26,3	8,1	6,7	11,3
TRB2	49,7	68,6	30,9	40,2	57,0	23,4	19,2	16,9	24,2
TRC1	49,7	74,1	26,0	44,4	66,9	22,6	10,7	9,8	13,2
TRC2	42,5	65,7	20,4	37,7	57,1	19,0	11,5	13,0	6,6
TRC3	41,5	62,1	22,6	33,8	50,8	18,2	18,5	18,2	19,4

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Araştırması, 2022 (TÜİK, 2023).

İstidam oranlarına bakıldığında ise Türkiye genelinde kadın istihdam oranının %30,4 olduğu, TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt- DİKA) Bölgesinin %18,2 oranla en düşük istihdam oranına sahip olduğu, onu %19 oranla TRC2 (Şanlıurfa,

Diyarbakır- KARACADAĞ) Bölgesinin ve TRC1(Gaziantep, Adıyaman, Kilis- İKA) Bölgesinin %22,6 oranı ile takip ettiği görülmektedir. Türkiye genelinden daha yüksek oranda kadın istihdamına sahip olan ilk üç bölge ise %37,4 ile TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane-DOKA) Bölgesi, %37,3 ile TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop-KUZKA) Bölgesi ve %37 ile TR61 (Antalya, Isparta, Burdur-BAKA) Bölgesidir.

İşsizlik oranlarına gelindiğinde Türkiye genelinde kadın işsizlik oranının %13,4 olduğu, en düşük işsizlik oranına sahip bölgelerin %6,6 oran ile TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır- KARACADAĞ) Bölgesi, %8,5 oranları ile TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop-KUZKA) Bölgesi ve TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan-SERKA) olduğu anlaşılmaktadır. En yüksek işsizlik oranlarının ise %24,2 ile TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari- DAKA), %20,7 ile TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye- DOĞAKA) ve %19,4 ile TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt- DİKA) Bölgesi sahiptir.

Türkiye'deki bölgesel farklılıkların kadınların istihdama katılım örüntülerini etkilediğinden yola çıkarak Düzey 1 sınıflandırması bazında bölgelere göre kadın istihdam örüntülerinin 2018 yılında incelenmesi neticesinde kadınları tarımda ve ücretsiz aile işçisi olarak istihdamının ağırlıklı şekilde Doğu ve Batı Karadeniz ile Kuzeydoğu Anadolu bölgelerinde olduğu, ücretli, maaşlı ve yevmiyeli statüde hane dışındaki istihdamın İstanbul, Doğu Marmara ve Ege bölgelerinde görüldüğü, ataerkil toplum yapısının baskın olduğu Ortadoğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde ise kadınların büyük çoğunlukla işgücü piyasasının dışında bırakıldığı tespit edilmiştir (Alkan & Alkan, 2018).

Yerel/bölgesel ölçekli kalkınma çabalarında toplumsal cinsiyet eşitliğine bakıldığında, uluslararası gündemin ekonomik büyüme dışındaki sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin bu düzeyde pek uygulanmadığı görülmektedir. Geleneksel kalkınma teorilerinden farklı olması beklenen yerel/bölgesel ölçekli kalkınma çalışmalarında da cinsiyet körlüğünün önlenmediği ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden biri olmasına rağmen, toplumsal cinsiyet eşitliği birçok Avrupa Birliği üyesi ülkenin bölgesel kalkınma politikalarında nadiren yer bulduğu söylenebilir. Kalkınma söyleminde toplumsal cinsiyet eşitliğine yer verildiğinde dahi uygulamaya yönelik gerçekleştirmelere bakıldığında söylemdeki toplumsal cinsiyet eşitliği (TCE) atfının retorik referanslar düzeyinde kaldığını ve kalkınma programlarının ayrılmaz

bir parçası olamadığını göstermektedir (Oedl-Wiesel, 2016).

Bölge planlarının ilişkin olduğu bölgedeki sorunları tespit etmesi ve çözüm için yol haritası çizmesi beklendiğinden kalkınma ajanslarının yoksulluğun kadınlaşması sorununu, var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliğini görmezden gelmemesi ve etkin analizler yaparak işlevsel çözüm önerilerinde bulunması varoluş amacı ile örtüşen bir beklentidir.

3.5. Türkiye’de Yerel-Bölgesel Kalkınma ve Bölge Planları

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğünde “Sınırları idari, ekonomik birliğe, toprak, iklim ve bitki özelliklerinin benzerliğine veya üzerinde yaşayan insanların aynı soydan gelmiş olmalarına göre belirlenen toprak parçası, havza, mıntıka, zon” olarak tanımlanan bölge kavramı farklı disiplinlerde farklı tanımlanmış, aynı disiplin içinde dahi tanımı zaman içinde değişebilmiştir. Şehir ve bölge planlama çerçevesinde ele alınan bölgenin de örneğin coğrafyanın çalışma alanında bahsi geçen bölgeden dahi farklı olabildiği görülmektedir.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporunda planlama çerçevesinde bölge “kentten daha geniş, ülkeden daha küçük, yönetsel sınırları ulus yönetsel birim sınırlarıyla çakışan, ama etkileşim açısından o sınırları aşabilen, yerinden yönetilen, demokratik-katılımcı bir yönetime ve bütçeye sahip bir planlama ve yönetim birimi” olarak tanımlanmıştır. Aynı raporda bölgeler kısıtlarına ve potansiyellerine göre kategorize edilmiş ve az gelişmiş bölgeler, gerilemekte olan bölgeler, sorunlu endüstriyel bölgeler, büyümenin baskısı altında olan bölgeler, acil müdahale bölgeleri, risk bölgeleri, hassas bölgeler, özel statülü bölgeler olarak adlandırılmış ve bir bölgenin özelliklerine göre bu sınıflardan birden fazlasına dahil olabileceği belirtilmiştir (Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu , 2000).

Türkiye’de bölge kalkınma planlarının yakın tarihine baktığımızda ilk planlamanın 1957 yılında OECD’nin öncülüğünde yapılan Köyceğiz-Dalaman Bölge Kalkınma Planı olarak kabul edildiği ve bu planın; İmar ve İskan Bakanlığı tarafından hazırlıkları yürütülen ve 1963 yılında tamamlanan Doğu Marmara Bölge Kalkınma Planı ile 1963-1964 yıllarında hazırlanan Zonguldak Bölge Kalkınma Planı gibi uygulanmadan rafa kalktığı görülmektedir. Devlet Planlama Teşkilatının kurulmasıyla hızlanan bölge planlama çalışmaları Antalya Bölge Kalkınma Planı,

Çukurova Bölge Kalkınma Planı, Keban Bölge Planı, Güneydoğu Anadolu Bölge Kalkınma Planı (GAP- Projesi), Yeşilirmak Havzası Kalkınma Planı, Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Kalkınma Planı, Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Planı (DOKAP), Doğu Anadolu Bölgesi Kalkınma Planı (DAP-Projesi), Marmara Bölge Kalkınma Planı ve Doğu Akdeniz Bölgesel Kalkınma Planı ile devam etmiştir (Kayan, 2012).

Bölge planlarına yol gösteren daha üst ölçekli en önemli dokümanlar Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Madde 166 uyarınca hazırlanan ulusal kalkınma planlarıdır. Tez kapsamında incelenen bölge kalkınma planları 2010-2024 yıllarını kapsamaktadır. Bu planların hazırlandığı döneme ilişkin ulusal kalkınma planları ise Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) ve Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)'dir.

Bu planları toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılması açısından “kadın ve eğitim”, “kadın ve sağlık”, “kadın ve istihdam”, “kadın ve karar alma mekanizmalarına katılma”, “kadın, aile ve şiddet” temalarına ayrılarak ve kadın vurgusunun yapıldığı başlıklar ele alınarak inceleyen Şener'in (2000) çalışmasına göre; her iki planda da aile vurgusu ve aile içi ilişkilerin güçlendirilmesi vurgulanmış, kadın, aile içindeki rolü çerçevesinde ele alınmış ve ailenin korunması her şeyden önde tutulmuştur. Dokuzuncu Kalkınma Planında toplumsal cinsiyet kavramının tanımlanmadığı, kadınların eğitime erişiminin kolaylaştırılması gerektiğinin belirtildiği, kadın sağlığına ilişkin vurgu yapılmadığı, kadın istihdamının artırılması için hem eğitimlerle istihdam edilebilirliğin artırılması hem de bakım hizmetine erişimlerinin artırılmasının kolaylaştırılacağı ve kadına yönelik şiddetle mücadele edileceği hususlarının yer aldığı Şener tarafından tespit edilmiştir. Onuncu Kalkınma Planında ise toplumsal cinsiyet kavramının tanımlanmış olduğu ancak ailenin korunması kapsamında ele alındığı, toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bütçeleden bahsedildiği, kadının hep aile içinde konumlandırıldığı, eğitime erişimdeki zorluklara ve kadın istihdamının önündeki engellerin kaldırılması için gerekli önlemlere vurgu yapıldığı bir önceki plandan farklı olarak sağlık konusunda da iyileştirmeler öngörülmesi tespit edilmiştir (Şener, 2022).

Türkiye'de kadınların kalkınma ve toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında ele alındığı politikalar, genellikle uluslararası anlaşmaların ve normların etkisi altında şekillenmiştir. Birleşmiş Milletler'in Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) ve Avrupa Birliği'ne uyum süreci, bu

politikaların temel dayanak noktaları olmuştur. Türkiye’deki kalkınma planları, kadınların sosyo-ekonomik statüsünü güçlendirmeyi, toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirmeyi ve kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığı önlemeyi amaçlayan prensipleri benimsemiştir. Ancak, bu prensiplerin uygulamaya geçirilmesinde çeşitli sorunlar ve belirsizlikler yaşanmaktadır. Bu sorunların başında, ilgili kamu kurumları ve personelinin bu prensipleri benimsememesi ve toplumsal kabullerin değişmesi için uzun soluklu çalışmaların yapılmaması gelmektedir. Uygulanan projeler genellikle kadınların ekonomik hayata katılımını artırmaya ve ailelerin geçimine katkıda bulunmaya odaklanmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik politikaların başarılı olabilmesi için, projelerin hazırlanma sürecine kadınların karar verici olarak katılması ve TCE’nin toplumsal kesimler tarafından benimsenmesi gerekmektedir (Gökulu & Furat, 2013).

Uluslararası kalkınma belge ve raporlarında kadınlar kalkınmanın kilit unsurlarından biri olarak görülmesine rağmen kalkınma planlarında kadınlar araçsallaştırılarak, hak temelli bir yaklaşım olmaksızın kalkınma hedeflerine erişmek için belirli nitelikler kazandırılması gereken birer meta olarak değerlendirilmiştir (Tekeli & Şahyar Akdemir, 2022).

3.6. Türkiye’de Kalkınma Ajansları

Kalkınma kavramına ilişkin tarihsel süreç sonunda kalkınmanın ölçeğinin yerel/bölgesel ölçeğe geldiği belirtilmişti. Bu ölçeğin temel ajanı/örgütü/organizasyonu olarak da kalkınma ajanslarının ortaya çıktığı söylenebilir.

Kalkınma ajansları, ülkeler arasında farklı hukuki konumlara ve işleyiş mekanizmalarına sahip olsa da yerel kaynakları harekete geçirmek ve yerel/bölgesel kalkınma çabalarının etkisini artırmak amacıyla yerel aktörler ve dinamikler arasında iş birliği sağlamayı hedefler. Ajanslardan koordinatör, organizatör ve katalizör rollerini üstlenmeleri beklenir (Ataay, 2005). Bu beklenti kalkınma ajanslarının kuruluşunda 5449 sayılı kanun madde 1’de, şu anda ise 4 Numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi madde 184’te ajansların kurulma amacı olarak “kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek” şeklindeki ifade de kendine yer bulmuştur (5449 Sayılı Kanun, 2006; 4 Nolu CBK, 2018).

Yerel ve bölgesel potansiyellerin ortaya çıkarılmasına, yatırımların bölgeye çekilmesine, yerel girişimcilerin ve KOBİ'lerin desteklenmesine, yerel rekabet gücünün artırılmasına, devlet yardımlarının etkin şekilde kullanılmasına ve alt yapı ile çevre projelerinin gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla kurulan ajanslar, bölgeler arası eşitsizlikleri ortadan kaldırmak yerine bölgelerarası rekabeti teşvik eden kurumlar olarak tanımlanabilir (Güneşer Demirci, 2005).

Türkiye’de kalkınma ajanslarının gündeme gelmesi AB üyeliğine adaylık sürecinin bir sonucudur denebilir. 14 Nisan 2003 tarihinde Avrupa Birliği Konseyi tarafından kabul edilen Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesinde, Türkiye’nin Birliğin üyelik sürecinde uyumunun sağlanması amacıyla öngörülen fonların ülke genelinde etkin şekilde yönetilmesi amacıyla fonların yönetiminin merkezi olmayan yapılara devredilmesi, bölgesel politika ve yapısal araçların koordinasyonu için bölgesel kalkınma planlarını uygulamak üzere NUTS 2 düzeyinde bölge birimlerinin kurulması, bölgesel farklılıkları azaltmayı hedefleyen bir ulusal ekonomik ve sosyal uyum politikası geliştirmek için ulusal kalkınma planı ve NUTS 2 düzeyinde bölgesel kalkınma planlarının hazırlanması gereklilikleri vurgulanmıştır (Avrupa Komisyonu, 2003). Bu belgede atıf yapılan sınıflandırma, Avrupa İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (The Nomenclature of Territorial Units of Statistics-NUTS) olup Avrupa Topluluğu İstatistik Ofisi (Eurostat) tarafından oluşturulmuş ve 1970’lerden itibaren kullanılmış ve 1988’de AB mevzuatında yer bulmuştur. Türkiye’de de bu sınıflandırmaya uygun olarak üç düzeyli İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) 28 Ağustos 2002 tarih ve 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulmuştur. Bu sınıflandırmada Türkiye Düzey 3’te 81 bölge birimine (her il bir birim) ayrılmış; Düzey 3’te yer alan komşu illerin gruplandırılması ile oluşan 26 adet Düzey 2 istatistiki bölge birimleri oluşturulmuş ve Düzey 1’de ise Düzey 2’de yer alan gruplar 12 adet olacak şekilde gruplandırılmıştır. Bakanlar Kurulu kararında “tüm kamu kurum ve kuruluşlarının bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgeleri sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması ve bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi gibi çalışmalarda karara bağlanan İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasının esas alınacağı” hükme bağlanmıştır (Bakanlar Kurulu, 2002).

Kalkınma ajanslarının kuruluş amacına baktığımızda 5449 sayılı kanun⁸ mülga 1.maddesinde (ve yerine gelen 4 nolu CBK madde 184'te) bu amaç; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki iş birliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak olarak ifade edilmiştir (5449 Sayılı Kanun, 2006). Bu amacın izlerine dönemin Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında rastlanmaktadır. Planın üçüncü bölümünü oluşturan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planının Temel Amaç, İlke ve Politikaları madde 185'te "İnsanımızın hakettiği yaşam düzeyinin sağlanması amacıyla, gelir dağılımının düzeltilmesine ve yoksullukla mücadeleye, bölgesel gelişmişlik farkının azaltılmasına önem verilecektir" denilerek bölgesel gelişme farklılıklarına vurgu yapılmış ve bu farklılıkların azaltılmasına önem verileceği bir anlamda taahhüt edilmiştir (DPT, 2000).

Yine planın Bölgesel Gelişme Hedef ve Politikaları başlıklı yedinci bölümü madde 546'da "Planların, programların ve bölgesel planların hazırlık, uygulama, koordinasyon ve izleme aşamalarının etkinliğini artırmak üzere, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca ihtiyaç duyulan merkezlerde birimlerin oluşturulması için düzenlemeler yapılacaktır" denmiştir. Bu hedefe yönelik olarak da kısa süre içinde 5449 sayılı kanun yapılmış, kanun uyarınca çıkarılan Bakanlar Kurulu kararları ile kalkınma ajansları fiilen kurularak faaliyetlerine 2006 yılında iki pilot Ajans (İzmir ve Çukurova)⁹ ile başlamış ve koordinasyon yetkisi Devlet Planlama Teşkilatına¹⁰

---

⁸ 8 Şubat 2006 tarihli ve 26074 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren kanunun adı "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun" iken 2 Temmuz 2018 tarihli ve 703 sayılı Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile "Kalkınma Ajanslarının Hizmetlerine İlişkin Kanun" olarak değiştirilmiştir.

⁹ 6 Temmuz 2006 tarihli ve 26220 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 2006/10550 Sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı.

¹⁰ 3 Haziran 2011 tarih ve 641 sayılı Kanun Hükmünde Kararname madde 43 ile 19 Haziran 1994 tarih ve 540 sayılı Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname yürürlükten kaldırılmış ve DPT'ye yapılan tüm atflar Kalkınma Bakanlığına yönlendirilmiştir. Temmuz 2018 tarih ve 703 sayılı KHK ile kalkınma bakanlığı kapatılarak 15 Temmuz 2018 gün ve 30479 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 4 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi madde 187 ile kalkınma ajanslarının koordinasyonu görevi Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına verilmiş, Bakanlık 10 Temmuz 2018 tarih ve 30474 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 1 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi madde 394 uyarınca Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü ile koordinasyon görevini yerine getirmektedir.

verilmiştir. 2008 ve 2009 yıllarında yürürlüğe giren iki Bakanlar Kurulu Kararı¹¹ ile toplam 26 tane kalkınma Ajansının NUTS 2 düzeyinde kuruluşu tamamlanmıştır.

Kalkınma Ajansları mevzuatında ihtiyaca binaen yapılan küçük çaplı değişikliklerin yanı sıra 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı sistemine geçişle beraber köklü bir değişiklik, diğer kamu kurumları mevzuatında olduğu gibi, gerçekleşmiştir. 703 sayılı KHK ile hem 5449 sayılı kanunun adı değiştirilmiş hem de 19, 25, 26, 27, 31, 32 ve Geçici 3. Madde hariç tüm maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır. Mülga düzenlemeler 15 Temmuz 2018 tarihli Resmî Gazetede yayımlanan 4 Numaralı Bakanlıklara Bağlı İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile yeniden ve hemen hemen aynı şekilde düzenlenmiştir. Bu şekilde, kalkınma ajanslarının ana mevzuat düzenlemesi kanun yerine cumhurbaşkanlığı kararnamesi olmuş ve böylece mevzuatta değişiklik yapılmak istendiğinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde kanun değişikliğine gerek kalmaksızın Cumhurbaşkanının tek başına yapacağı bir kararname yeterli hale gelmiştir.

Türkiye’de kalkınma ajanslarının kurulmasıyla birlikte bu yapılanmaya karşı eleştiriler de dile getirilmiştir. Örgütlenmelerinin NUTS II düzeyinde olması bölgeleşme politikasına hizmet eden bir unsur olarak görülmüş (yasalaşma öncesinde kullanılan “bölgesel kalkınma ajansı” teriminin de gelen eleştiriler üzerine kalkınma ajansı olarak değiştirildiği de belirtilmektedir), dönemin hükümetinin göreve başlar başlamaz hızlı şekilde yasama aşamalarının ilerlemesi nedeniyle yapılanma dış kaynaklı olarak yorumlanmış, kalkınma ajanslarının yerel ve merkezi yönetimlerdeki görevliler yerine küresel sermaye ve etkili kişilerle iş birliği yapma eğilimi gösterdiğini ileri sürülerek bunun halkın çıkarlarını değil, küresel sermaye ve elit grupların çıkarlarının gözetilmesi anlamına geldiği belirtilmiştir. Ayrıca ulusal kalkınma açısından, merkezi planlama ve yönetim stratejisi dışında bölgesel ve yerel girişimcilikle başarı elde eden bir örnek bulunmadığı, kalkınma ajanslarının yönetim yapısının kamu gücü, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarını kapsayan yönetim tarzında olduğunu ancak, yapıda görev alan sivil toplum kuruluşlarının aslında sermaye tabanlı kuruluşlar olduğu ve sermaye kesiminin ağırlıklı bir konuma

---

¹¹ 21 Kasım 2008 tarihli ve 27062 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 2008/14306 Sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı ile 8 ajans ve 25 Temmuz 2009 tarihli ve 267299 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 2009/15236 Sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı ile 16 ajans kurulmuştur.

yükseldiği ifade edilerek eleştiriler genişletilmiş ve bölge plan ve programlarıyla ilgili belirsizlikler vurgulanmıştır (Ayman Güler, 2009). Bununla birlikte kalkınma ajanslarının merkezi hükümet ve yerel yönetimlerin dışında kurumlar olarak yeni bölgesel kalkınma anlayışının önemli bir unsuru olduğu ve bölgenin potansiyelini ortaya çıkarmak, rekabet gücünü artırmak ve bölgeye sermaye çekmek için bölgesel politika uygulamalarında önemli bir araç olarak değerlendirildiğine de dikkat çekerek ajansların yabancı sermaye çekmekle uğraşmasına rağmen, belirli bir coğrafi alandaki içsel potansiyeli geliştirmekle ilgilendiği, bu durumun da küresel sermayelerin yatırımlarını çekmek için yerel sermayelerle rekabet ederek "uluslararası sermayenin taşeronu" haline gelme ve iş gücünü esnek hale getirme işlevini üstlenebildiğini belirten eleştiriler de mevcuttur (Özmen Yılmaz, 2009).

Ajansların kuruluşunu öngören 5449 sayılı kanunun gerekçesinde, bölgesel gelişmenin sağlanabilmesi için yerel aktörlerin planlama ve uygulama aşamalarında aktif rol oynaması gerektiği, proje üretme kapasitesini geliştirmesi ve bunu kurumsallaşarak yapması halinde başarı getireceği belirtilmiş, bu nedenle gelişmiş ülkelerde örnekleri olan kalkınma ajanslarının kurulmasını gerekli görmüştür. Bu noktada geçmişte hazırlanan bölge planlarının yeterli başarı elde edememesinin nedenleri finansman mekanizmasının eksiliği ve yerelde etkin bir kurum ile desteklenmemesi olarak gösterilmiş ve kalkınma ajansları “bölgesel gelişme çabalarının ve bölge planlarının uygulama şansını önemli derecede etkileyen bütçe ve kurumsal yapı sorununa da etkin bir çözüm” olarak sunulmuştur (TBMM, 2005).

Avrupa Birliğindeki kalkınma ajanslarına bakıldığında ise, tek bir ajans tipinin olmadığı ancak bölgesel ölçekte örgütlenme, kalkınmada tabandan tavana yaklaşımını benimseme, klasik kamu kurumlarından ve bürokrasinden farklı çalışma anlayışı, uzun vadeli planlama ve esnek hareket kabiliyeti ile bölgelerine yatırım çekme ve özel sektörü destekleme gibi bazı ortak noktalarda birleştiği görülmektedir (Başar, ve diğerleri, 2018).

Takip eden bölümde günümüzde kalkınmanın yerel/bölgesel ölçekteki en önemli uygulama birimleri olarak görülen kalkınma ajanslarının hazırlamış olduğu bölge planlarının toplumsal cinsiyet bağlamında analizi yapılacaktır.

4. KALKINMA AJANSLARI TARAFINDAN HAZIRLANAN BÖLGE PLANLARININ TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Tezin bu bölümünde 51 adet kalkınma planı yöntem bölümünde belirtilen anahtar kelimeler kullanılarak taranmış ve kadınlara yönelik tespit, analiz, vurgu, politika ve çözüm önerileri toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden incelenmiştir. 2010-2013 dönemi ile 2014-2023 dönemine ilişkin planlar ayrı ayrı ele alınarak planlar arasındaki yaklaşım farklarının da ortaya konması çalışılmıştır. Her bir plan için; planda cinsiyete göre ayrıştırılmış veri kullanılıp kullanılmadığı, kullanıldı ise hangi verilerin kullanıldığı, planın hazırlık aşamasındaki çalıştay, anket vb faaliyetlere kadın paydaşların katılım sağlayıp sağlamadığı, bölge için belirlenen vizyon, gelişme eksen strateji, hedef, amaç, proje, faaliyet ve benzeri unsurlarda kadınlara yönelik ne gibi atıflar yapıldığı, hangi alanlarda kadınlara yönelik tedbirlere yer verildiği ve son olarak performans göstergelerinde kadınlara yönelik göstergelerin yer alıp almadığı tespit edilmiştir. Bu bölümde elde edilen bulgular tezin değerlendirme bölümünde yorumlanmış ve bu tespitlerden yola çıkarak sonuç bölümünde önerilere yer verilmiştir.

4.1. TR10 Bölgesi ve İstanbul Kalkınma Ajansı

İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA), İstanbul ilinden oluşan TR10 Bölgesinde faaliyet göstermek üzere 22.11.2008 tarih ve 27062 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2008/14306 sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur. İSTKA'nın hazırlamış olduğu iki plandan ilki 2010-2013 dönemine ait olup ikinci plan 2014/2023 yıllarına ilişkindir.

4.1.1. TR10 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı

İstanbul Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan 2010-2013 Bölge Planında mevcut durum analiz edilirken cinsiyete dayalı veri olarak kadın-erkek nüfus oranı, iş gücüne katılım oranı, kadın istihdam oranı, tarım dışı kadın işsizlik oranı ve yaşamının herhangi bir döneminde şiddete uğramış kadın oranı kullanılmıştır (İstanbul Kalkınma Ajansı, 2010).

Planda, plan hazırlık sürecinde paydaş analizi, paydaş ziyaretleri, arama konferansı, tematik çalıştaylar ve karar konferansı yapıldığı belirtilmiş ancak bu çalışmalara katılan paydaş kurumlar ve gerçek kişilerin bilgisine metinde yer verilmemiştir. Planda eğitim ve sosyal hizmetlere erişim, güvenlik ve koruma konusunda kadınlara yönelik özel bir politika benimsenmemiştir. Mevcut durum analizinde kadının iş gücüne katılımının artırılması öncelikler arasında sayılmıştır (İstanbul Kalkınma Ajansı, 2010).

Planda vizyon “Kültürel, tarihi ve doğal mirasını koruyan; yüksek katma değer üreten ekonomik faaliyetleri tercih eden; yaşanabilir ve yaşam kalitesini sürekli yükselten kent: İstanbul” olarak belirlenmiştir. Sosyal Kalkınma başlığında “İstanbul yaşam kültürünün ve kentlilik bilincinin geliştirilmesi” stratejik amacı altına “Kamu kurumları, STK’lar ve medyanın; kent donanımlarının ve çevrenin korunması, afet, eğitim, sağlık, yaşlanma, toplumsal cinsiyet eşitliği ve aile içi şiddet, kültür, ulaşım vb. alanlarda toplumsal farkındalığı artırmaya yönelik faaliyetlerinin geliştirilmesi” hedefi yer almaktadır. Bu hedefte toplumsal cinsiyet eşitliği ve aile içi şiddete dikkat çekilmesi olumludur. “Toplum sağlığının korunması ve sağlık hizmeti sunumunun geliştirilmesi” stratejik amacı altında “Birinci basamak sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi ve anne-çocuk sağlığı göstergelerinin iyileşmesinin hızlandırılması” hedefi yer almıştır. Burada annelik üzerinden de olsa kadın sağlığına yönelik bir hedefin yer almış olması olumludur. “Sosyal dışlanmanın önüne geçilmesi” stratejik amacı altında “Sosyal risk grupları ile dezavantajlı konumda olan engelliler, kadınlar ve gençlerin iş gücü piyasalarına girişlerinin kolaylaştırılması” ve “Kadının toplumsal statüsünün güçlendirilmesi ve aile içi şiddetin önlenmesi” hedeflerine yer verilmiştir. “İşsizliğin azaltılması” stratejik amacı altında “Genç ve kadın girişimciliğinin desteklenmesi” hedefi yer almıştır. Planda toplumsal cinsiyet eşitliği Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri kapsamında ele alınmıştır. Böylece hedeflerde kadınlara yönelik tedbirlere yer verilerek toplumsal cinsiyet eşitliğine vurgu yapılmıştır. Kadınların iş gücüne katılma oranları, kadın istihdam oranı, hayatının herhangi bir döneminde en az bir kere şiddete uğramış kadın oranı niceilkesel olmaksızın performans göstergeleri arasında yer almıştır. Ancak planda genel olarak hedeflenen göstergeler niceliksel olarak belirtilmemiştir (İstanbul Kalkınma Ajansı, 2010).

4.1.2. TR10 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı

Önceki planın süresini doldurması üzerine hazırlanan yeni planda daha çok cinsiyete dayalı veri kullanıldığı görülmektedir, bunlar; nüfus oranı, cinsiyete göre iş gücüne katılma, işsizlik ve istihdam oranları, istihdamın ana sektörlerle ve cinsiyete göre dağılım oranları, İstanbul'daki ve Türkiye'deki çalışanların işteki durumuna göre dağılımı, kadın sığınma evleri sayısı, nüfusun eğitim düzeyi ve okuryazarlık durumu, kadın milletvekili oranları, üst düzey kadın memur oranları, akademisyenler arasında cinsiyete göre profesör sayısı, fiziksel ya da cinsel şiddete uğramış kadın oranı, yetiştirme yurdu ve kadın konuk evi sayısı, 20 yaş üstü obez bireylerin (vücut kitle indeksi $\geq$ 30) uluslararası karşılaştırması, hamilelikte alınan sağlık hizmeti sıklığı, belediye personellerinin cinsiyet dağılımıdır. Önceki plandan farklı olarak plan hazırlık sürecine katılanlara ilişkin listelere planın sonun yer verilmiş ancak cinsiyet bilgisi belirtilmemiştir (İstanbul Kalkınma Ajansı, 2014).

Eğitim konusunda “Her yaş için yüksek standartlarda ve yaratıcı eğitim” başlığı altında kadınların eğitime erişimi konusunda yaşadığı sorunlara değinilmiştir. “Yaratıcı ve özgür insanlarıyla, yenilik ve kültür kenti; Özgür İstanbul” vizyonu kapsamında belirlenen “Adil, paylaşılan, kapsayıcı ve öğrenen toplum” gelişme ekseninde yer alan “Sosyal bütünleşme” öncelik alanına yönelik doğrudan kadının güçlendirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik strateji olarak “Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadının güçlendirilmesi” belirlenmiş ve buna yönelik 7 hedefe yer verilmiştir; toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili bilinçlendirme çalışmalarının yapılması, kadınların sağlık, eğitim, istihdam vb. hizmetlere erişim de karşılaştıkları engellerin kaldırılması, eğitimin her kademesinde kız çocukların okullaşma oranlarının artırılması, kadınların örgün ve yaygın eğitim vasıtasıyla eğitim düzeylerinin artırılması, kadınların başta yakınlarından olmak üzere toplum içerisinde maruz kaldıkları ekonomik, psikolojik, fiziksel ve cinsel şiddetin azaltılması, kadın istihdamı ve girişimciliğinin artırılması, ekonomik hayata katılımının kolaylaştırılması, iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması, kadınlar için kadın sığınma evi, toplum merkezi, kreş vb. destek mekanizmaların oluşturulması ve kapasitelerinin artırılması, kadınların politik ve ekonomik karar alma mekanizmalarındaki sayılarının artırılması. Aynı öncelik alanında belirlenen bir diğer strateji ise “Aile kurumunun erkek ve kadının müşterek sorumluluğu altında korunmasının ve güçlendirilmesinin sağlanması” olmuştur. Bu stratejiye yönelik

belirlenen beş hedef ise şöyle sıralanmıştır; çiftlere evlilik öncesinde birbirleri ve diğer aile bireyle riyle ilişki kurma ve yönetme becerilerini güçlendirecek eğitimler sunulması ve katılımlarının teşvik edilmesi, ailenin korunması ve güçlendirilmesi amacıyla aile bireylerine destek olacak eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması, evlilik içerisindeki uyuşmazlıkların çözümünde destek almak üzere çiftlere danışmanlık hizmeti sağlanması, nihai bir boşanma kararında ise sürecin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi ve boşanmış aile çocuklarının taşıdıkları sosyal risklerin takibinin ve müdahalesinin yapılabilmesi için aile danışmanlık sisteminin yaygınlaştırılması ve izleme mekanizmalarını oluşturulması, dezavantajlı durumda ya da dezavantajlı ferdi bulunan ailelerde durumla başa çıkmalarının kolaylaştırılması için bütüncül aile destek planlarının yapılması ve uygulanması, aile içi ekonomik, duygusal, fiziksel şiddetin önlenmesi için bilgilendirme, bilinçlendirme, danışmanlık yapılması ve gerekli durumlarda sosyal korumanın sağlanması (İstanbul Kalkınma Ajansı, 2014).

Bir diğer gelişme eksenini olan “Küresel ekonomide söz sahibi, yüksek katma değer üreten, yenilikçi ve yaratıcı ekonomi” kapsamında “Nitelikli girişimcilik” öncelik alanına yönelik belirlenen “Girişimcilik odaklı destek mekanizmalarının ve altyapılarının iyileştirilmesi ve çeşitlendirilmesi, bu desteklere erişimin kolaylaştırılması” stratejisi altında “Başta kadın girişimciliği, sosyal girişimcilik ve dezavantajlı grupların girişimciliği olmak üzere destek mekanizmalarının daha katılımcı, ihtiyaç odaklı, şeffaf, hızlı ve etkin hale getirilmesi” hedefinde; “Dönüşen iş gücü, gelişen ve artan istihdam” öncelik alanına yönelik belirlenen “İstihdamın artırılması işsizliğin azaltılması” stratejisi altında “Kadın istihdamının ve kadınların iş gücüne katılımını teşvik edici mekanizmaların hayata geçirilmesi” hedefine yer verilmiştir. “Sağlıklı toplum, kaliteli ve akredite sağlık hizmetleri” gelişme ekseninde ise “Erişilebilir, etkili ve etkin sağlık hizmetleri sunulması, bu hizmetlerin İstanbul’un küresel hedeflerini destekleyici şekilde geliştirilmesi ve sağlığa yönelik risklerden birey ve toplumun korunması” stratejisi altında “Anne, bebek ve çocuk sağlığının korunması ve geliştirilmesi” hedefine yer verilerek yine kadın sağlığına yönelik belirgin bir politika benimsenmiştir (İstanbul Kalkınma Ajansı, 2014).

“Güvenli Kent” gelişme ekseninde yer alan “İstanbul’da kent güvenliğinin ve güvenlik algısının iyileştirilmesi” stratejisi altında “Suça maruz kalanlara, maruz kaldıkları suç türü, yaşları, cinsiyetleri vb. özelliklerine göre sosyal hizmetlerin

geliştirilmesi ve sunulmasının sağlanması” hedefi yer alırken “Güçlü kurumsal kapasite, iyi yönetim” öncelik alanı kapsamındaki Üniversiteler, yerel yönetim, kamu kurum ve kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarında kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi” stratejisine yönelik “Gençler, kadınlar, engelliler ve dezavantajlı grupların yönetime katılımlarının teşvik edilmesi” hedefi ile yine kadınları açıkça hedef kitle olarak belirten bir yaklaşım sergilenmiştir. Kadınları içeren performans göstergesi olarak ise cinsiyete göre işsiz sayısı ve iş gücüne katılım oranı, doğum yapan annelerin ortalama yaşı, şiddet görmüş kadınlar, kadın sığınma evi ve kapasitesi, cinsiyete göre okuryazarlık durumu, cinsiyete göre nüfusun eğitim düzeyi öngörülmüştür (İstanbul Kalkınma Ajansı, 2014).

4.2. TR21 Bölgesi ve Trakya Kalkınma Ajansı

Merkezi Tekirdağ olmak üzere Edirne ve Kırklareli illerinde faaliyet göstermek üzere 25.07.2009 tarih ve 27299 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2009/15236 sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan Trakya Kalkınma Ajansı (TRAKYAKA), 2010-2013 Bölge Planı ve 2014-2023 Bölge Planı olmak üzere iki plan hazırlanmıştır.

4.2.1. TR21 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı

Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli illerinden oluşan TR21 Bölgesinde faaliyet gösteren Trakya Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan ilk bölge planında TR21 Bölgesi ve Türkiye’de kadın istihdam oranları, kadın nüfusun iş gücüne katılma oranı, kadın çalışan oranları ve cinsiyete göre nüfus olmak üzere kısıtlı sayıda cinsiyete dayalı veri kullanılmıştır. Plan sonunda planlama sürecine katkıda bulunan kurumların isimlerine yer verilmiş ancak kurum adına katılan kişilerin isim ya da cinsiyet bilgilerine yer verilmemiştir (Trakya Kalkınma Ajansı, 2010).

“Sürdürülebilir kalkınma ilkeleri çerçevesinde, çevreye duyarlı, potansiyellerini değerlendiren, küresel ölçekte rekabet edebilir bir Trakya” vizyonunu benimseyen planda kadınların eğitime ve sosyal hizmetlere erişimi ile toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik farkındalık konularında kadınlara yönelik özel bir vurgu yapılmamışken kadın sığınmaevlerinin yetersizliğine vurgu yapılmasına rağmen bu konuda planda bir tedbire yer verilmemiştir. Mevcut durum analizinde sağlık alanında kadınlara yönelik bir veriye yer verilmemiştir. Ancak “Sosyal yapı ve

beşeri sermayenin geliştirilmesi” strateji amacı altında yer alan “Eğitim ve sağlık hizmetlerin nitelik ve erişilebilirliğinin geliştirilmesi” önceliği kapsamında “Dezavantajlı gruplara yönelik olarak temel sağlık hizmetleri, aile planlaması, anne-çocuk sağlığı ile koruyucu sağlık hizmetleri konularında bilgilendirme faaliyetleri il sağlık müdürlükleri koordinesinde yürütülecektir” hedefi belirlenmiş ve annelik üzerinden de olsa kadınlara yönelinmiştir. Aynı stratejik amaç altında yer alan “Dezavantajlı grupların yaşam kalitelerinin arttırılması, ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının desteklenmesi” önceliğine yönelik “Kadın istihdamını teşvik edecek projelere öncelik verilecektir” hedefi yer almıştır ve böylelikle kısıtlı da olsa kadının ekonomik güçlenmesine yönelik bir vurgu planda yer bulmuştur. Planda dezavantajlı grupların net bir tanımlaması yapılmamakla birlikte kadınlara bu başlıklar altında vurgu yapılması kadınların dezavantajlı gruplar arasında değerlendirildiğini göstermektedir. Performans göstergeleri arasında kadınlara yönelik özel bir hedef belirtilmemiştir (Trakya Kalkınma Ajansı, 2010).

4.2.2. TR21 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı

Bir sonraki 10 yıllık döneme yönelik hazırlanan planda cinsiyete göre yerleşim yerleri yaş sınıfı ortalaması, kadının girişimciliğe katılım oranı ile yaş ve cinsiyete göre işsizlik oranları gibi oldukça az sayıda cinsiyete dayalı veri kullanılmıştır. Hazırlık dönemine katkıda bulunan kurum ve kişilerin bilgisine yer verilmemiştir (Trakya Kalkınma Ajansı, 2014).

Plan, bölgenin vizyonunu “Yüksek katma değerli üretim yapısıyla doğal ve kültürel değerlerini koruyarak gelişen, iş birliği ve yenilik kültürünün egemen olduğu, yaşam ve refah seviyesi yüksek Trakya” olarak belirlemiştir (Trakya Kalkınma Ajansı, 2014).

“İnsan ve Toplum” gelişme ekseninde yer alan “Bölgenin eğitim ve bilimsel altyapısı desteklenerek yenilik merkezi olması” önceliğine yönelik geliştirilen “Bölgede yenilik ve araştırma kültürü ile bu doğrultuda insan kaynakları geliştirilecektir: Yeni iş fikirlerinin ortaya çıkması ve geliştirilmesi teşvik edilecek, özellikle kadınlar, gençler, üniversite mezunları arasında girişimcilik özendirilecektir” politikası, “Girişimcilik kültürü geliştirilecektir” önceliği altında yer alan “Bölgenin girişimcilik potansiyeli yükseltilecektir: Girişimci sayısının artırılabilmesi için öncelikle gençleri ve kadınları hedef alan eğitim ve farkındalık faaliyetleri yürütülecek, girişimciliği özendirici ve tetikleyici dernek ve kurumsal

yapıların kurulması özendirilecektir” politikası ve “Yoksullukla mücadele edilecek ve etkin sosyal hizmet sunumu sağlanacaktır” önceliği altında yer alan “Kadınların ekonomik ve sosyal alanda güçlendirilmesine yönelik olarak eğitim ve farkındalık faaliyetleri yürütülecek ve bu kapsamdaki girişimler öncelikle desteklenecektir”, “Kadınların iş gücüne katılımının ve istihdamının önündeki kültürel engellerin azaltılması amacıyla, toplumun ilgili kesimlerine yönelik bilinçlendirme çalışmaları yapılacaktır”, “İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurullarına kadınların istihdamı ve eğitimi konusunda faaliyet gösteren STK temsilcilerinin katılımı sağlanacak, iller bazında yapılacak iş gücü piyasası analizlerinden hareketle kadın istihdamı için ön plana çıkan sektörlerle yönelik iş gücü yetiştirme kurslarına öncelik verilecektir” politikaları ile planda kadının ekonomik güçlenmesine yönelik politikalar belirlendiği görülmektedir (Trakya Kalkınma Ajansı, 2014).

Aynı ekseninde yer alan “Yoksullukla mücadele edilecek ve etkin sosyal hizmet sunumu sağlanacaktır” önceliğine yönelik belirlenen “Kadın, çocuk, engelli, yaşlı ve diğer özel ihtimam gerektiren gruplara yönelik sosyal hizmetlerin kalitesi ve erişilebilirliği arttırılacaktır” ve “Kadınlar ve çocuklar gibi risk altındaki gruplara yönelik kreş, toplum merkezi ve çocuk ve gençlik merkezleri, sığınma evleri gibi hizmetlerin Bölgede gelişimi sağlanacaktır. Yerel yönetimlerin bu kapsamdaki çalışmaları öncelikle desteklenecektir.” politikaları sosyal hizmetler ve güvenlik alanlarında, kadınlar; “özel ihtimam gerektiren gruplar” ve “risk altındaki gruplar” altında sayılarak onlara yönelik tedbirler öngörülmüştür (Trakya Kalkınma Ajansı, 2014).

Yine “İnsan ve Toplum” gelişme ekseninde eğitim alanına yönelik “Kamusal hizmetlerin etkinliği ve erişilebilirliği arttırılacaktır” önceliğinde “Okul öncesi eğitim ve mesleki eğitim kurumlarında kız çocukların okullaşma oranları dikkatle takip edilecek, kız çocuklarının okula gitmesine engel teşkil eden kültürel, sosyal ve ekonomik problemlerin çözümü için gerekli önlemler alınacaktır” politikası ve sağlık hizmetlerine yönelik “Sağlık hizmet sunumunda erişilebilirlik ve hizmet kalitesi geliştirilecektir” önceliği altında “Özel ihtimam gerektiren gruplara yönelik olarak temel sağlık hizmetleri, anne-çocuk sağlığı ve koruyucu sağlık hizmetleri konularında bilgilendirme ve farkındalık faaliyetleri ilgili kurumlar koordinesinde yürütülecektir” politikası ile kadınlar hedef kitle arasında ayrıca sayılmıştır.

Performans göstergeleri arasında kadınlara yönelik özel bir hedef belirtilmemiştir (Trakya Kalkınma Ajansı, 2014).

4.3. TR22 Bölgesi ve Güney Marmara Kalkınma Ajansı

Balıkesir ve Çanakkale illerinden oluşan TR22 Bölgesinde faaliyet göstermek üzere 25.07.2009 tarih ve 27299 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2009/15236 sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı kurulan Güney Marmara Kalkınma Ajansı 2010-2013 ve 2014-2023 dönemlerine ilişkin iki kalkınma planı hazırlamıştır.

4.3.1. TR22 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı

Balıkesir ve Çanakkale olmak üzere iki ilden oluşan TR22 Bölgesinin, Güney Marmara Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan ilk bölge planında nüfusun dağılımı, eğitim düzeyi, iş gücüne katılım oranı, yaş gruplarına göre kadın istihdamı, genel iş durumu (kayıtlı iş gücü, işe başvuru, işe yerleştirme, kayıtlı işsizler), iş gücüne dahil olmama nedeni ve eğitim durumuna göre iş gücüne dahil olmayan kadınlar gibi cinsiyete göre ayrıştırılmış veriler kullanılmıştır (Güney Marmara Kalkınma Ajansı, 2010).

Bölgenin vizyonu “Beşeri ve sosyal sermayesini geliştirmiş, girişimcilik ruhunu canlandırarak tarım ve turizm sektörlerinde küresel rekabet seviyesine ulaşmış, sanayisi katma değeri yüksek sektörler lehine gelişmiş; Kaz Dağları, Truva, Gelibolu, Manyas Kuş Cenneti gibi kültürel ve doğal zenginlikleriyle çevreye duyarlı kalkınmış, Yaşanacak Bölge” olarak belirlenmiştir (Güney Marmara Kalkınma Ajansı, 2010).

Bölge planı hazırlığı aşamasında yapılan toplantılara katılan katılımcıların listesinde katılım sağlayan kurumlar ve temsilen katılan kişilerin listesi yer almış ancak katılımcıların cinsiyetlerinin belirtilmemiştir (Güney Marmara Kalkınma Ajansı, 2010).

Mevcut durum analizinde kadınların orta ve dengi okul bitime düzeylerinde kayda değer düşüş olduğu, tespit edilmiş ve “Beşeri Sermayenin ve Sosyal Yaşamın Güçlenmesi” amacına yönelik belirlenmiş “Eğitim ve Sağlık Hizmetlerinin Kalitesinin Yükseltilmesi” hedefinde ortaöğretime devamda kız öğrenci sayısındaki artış bir gösterge olarak belirlenmiştir. Ancak bu alanda somut bir hedef veya politika belirlenmemiştir. Sağlık, güvenlik ve farkındalık alanlarında ise kadınlara

yönelik herhangi bir hedefe yer verilmemiştir (Güney Marmara Kalkınma Ajansı, 2010).

Kadının ekonomik güçlenmesine yönelik olarak ise “Beşeri sermayenin ve sosyal yaşamın geliştirilmesi” amacı kapsamında yer alan “İnsan kaynaklarının bölgenin önceliklerine paralel kanallara yönlendirilmesi” hedefine yönelik olarak “Kadın istihdam oranını artırılması ve fırsat eşitliğinin sağlanması amacıyla kreş ve gündüz bakım evlerinin açılması için bölgede farkındalık yaratacak çalışmalar yapılacaktır” faaliyeti yer almış, “Toplumsallaşmanın ve sosyal dayanışmanın geliştirilmesi” hedefine yönelik ise “Kadın haklarına yönelik sivil toplum kuruluşlarının örgütsel yapılanmaları ve mevcut örgütlerin güçlendirilmeleri süreçlerinde gereken iş birliğinin koordine edilmesi önem arz etmektedir” tespiti yapılmıştır (Güney Marmara Kalkınma Ajansı, 2010).

Hedeflere yönelik göstergeler belirlenirken kadın girişimci sayısı, kadın iş gücü artışı ve ortaöğretime devamda kız öğrenci sayısındaki artış gösterge olarak yer almıştır. Bir diğer gösterge işletmeler tarafından açılan kreş ve gündüz bakımevi sayısı kadın istihdamının artırılması için öngörüldüğünden yine kadınla ilgili bir gösterge olarak kabul edilebilir (Güney Marmara Kalkınma Ajansı, 2010).

4.3.2. TR22 Bölgesi 2012-2023 Bölge Planı

TR22 Bölgesine ilişkin olarak Güney Marmara Kalkınma Ajansının hazırladığı ikinci planda cinsiyete dayalı veri olarak kadınların iş gücüne katılım oranları, nüfusun cinsiyet ve yaşa göre dağılımı, anne ölüm oranı, cinsiyete göre bitirilen eğitim düzeyleri, ortaöğretimde okullaşma oranları, yaygın eğitime katılım oranları, kadınlarda iş gücüne dâhil olmama nedenlerine ilişkin oransal veriler ve cinsiyete göre en çok istihdam edilen sektörler ilişkin veriler kullanılmıştır. Eğitime yönelik veri kullanılmış ancak özel bir tedbir öngörülmemiştir. Anne ölüm oranlarının düşük olması güçlü yönler arasında sayılmışken bu alanda bir politika belirlenmemiştir. Güvenlik ve farkındalığa yönelik ise planda herhangi bir vurgu bulunmamaktadır. Bölge planının hazırlık çalışmalarına katılan kurum ve kişilere yönelik herhangi bir bilgi paylaşılmamıştır (Güney Marmara Kalkınma Ajansı, 2014).

Vizyonu “Nitelikli insan yetiştiren, rekabet edebilen, yaşanabilir GÜNEY MARMARA” olarak belirleyen planda “Kaliteli sosyal yaşam ve nitelikli insan” gelişme ekseninde “Girişimciliğin geliştirilmesi” önceliği yer almış ve “Farklı

sosyal kesimlere yönelik ürün ve hizmetleri geliştiren, dezavantajlı kesimlerin ürün ve hizmetlere erişimini, ekonomik yaşama katılımını kolaylaştıran kadın girişimciliği, sosyal girişimcilik ve dezavantajlı grupların girişimciliği desteklenecektir” denilerek kadının ekonomik güçlenmesine yönelik bir tedbir öngörülmüştür. Aynı gelişme eksenine yönelik olarak yer verilen “İstihdamın artırılması ve gelir dağılımının iyileştirilmesi” önceliğinde ise “Kadınların, gençlerin ve engellilerin iş gücüne katılımı artırılacak, bu kesimlerin iş imkânlarına erişimini kolaylaştırılacak, genel olarak kayıtlı istihdam konusunda kamuoyu oluşturulacaktır. Bu alanlarda ilgili kurumlarla iş birliğine gidilecek, merkezi politikaları destekleyici yerel nitelikli proje ve faaliyetler uygulamaya konulacaktır” denilerek mevcut durumda tespit edilen kadın istihdamına yönelik sorunların giderilmesi hedeflenmiştir (Güney Marmara Kalkınma Ajansı, 2014).

“Toplumsal bütünleşmenin sağlanması ve sosyal imkânların zenginleştirilmesi” önceliği kapsamında yer alan “Engelliler, yaşlılar, kadınlar ve yoksullar gibi dezavantajlı grupların fırsat eşitliği ve hakkaniyet ilkesi çerçevesinde toplumsal yaşama katılmaları ve toplumsal hizmetlere erişimleri kolaylaştırılacak, bu kesimlere yönelik hizmetler çeşitlendirilecek ve yaygınlaştırılacaktır” tedbiri ile sosyal hizmetlere erişim açısından kadınları dezavantajlı gruplar arasında sayma yöntemiyle de olsa kadınlara yönelik politika geliştirildiği söylenebilir. Cinsiyete duyarlı planın izlenmesi ve etki değerlendirmesi yönünden ise sadece iki adet performans göstergesinde cinsiyete dayalı verinin kullanılması öngörülmüştür, bunlar; bölgedeki kadın girişimci sayısı ve kadınların iş gücüne katılım oranıdır (Güney Marmara Kalkınma Ajansı, 2014).

4.4. TR31 Bölgesi ve İzmir Kalkınma Ajansı

5449 sayılı Kanunun yayımlanmasından sonra kurulan iki pilot ajanstan biri olan İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA), 06.07.2006 tarih ve 26220 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2006/10550 sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca sadece İzmir ilinde faaliyet göstermek üzere kurulmuştur. İZKA, 2010-2013 ve 2014/2023 dönemleri için iki adet bölge planı hazırlamıştır.

4.4.1. TR31 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı

Tek ilden oluşan üç bölgeden biri olan TR31 Bölgesi, İzmir ilini kapsamaktadır. İzmir Kalkınma Ajansı'nca hazırlanan ilk planda ücretli kadınların toplam istihdamdaki payı cinsiyete dayalı veri olarak kullanılmış, başkaca detaylı bir veriye planda yer verilmemiştir. Planlama sürecine katılım sağlayan kurumların listesi plan ekinde verilmiş ancak katılan gerçek kişilerin cinsiyet bilgileri yer almamıştır (İzmir Kalkınma Ajansı, 2010).

Planda bölgenin vizyonu "Koruyarak gelişen, üretmek büyüyen, yenilikçi İzmir" olarak belirlenmiş ve bu vizyona ulaşırken eşitlik ve sosyal içerme-sürdürülebilir kalkınma-katılımcılık olmak üzere üç ilke benimsenmiştir. Eşitlik ve sosyal içerme ilkesinde toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik özel bir vurgu yapılmamıştır (İzmir Kalkınma Ajansı, 2010).

Planda, "dezavantajlı gruplar" net olarak tanımlanmamış, farklı yerlerde "gençler, kadınlar, engelliler gibi" şeklinde sayılarak açıklanmış, kadınlar bazı yerlerde bu sayma durumlarında dezavantajlı gruplara dâhil edilmiş görünürken bazı yerlerde kadınlardan bahsedilmemiştir (İzmir Kalkınma Ajansı, 2010).

"İstihdam ve sosyal bütünleşme" gelişme ekseninde "İstihdamın ve iş gücü verimliliğinin artırılması" stratejik önceliğinde "Dezavantajlı grupların iş gücüne katılımı artırılacaktır." hedefine yer verilmiştir. Hedef detaylandırılırken kadınlara yönelik tespitlere de yer verilmiş, "kadın nüfusun iş gücüne katılım oranının" ve "ücretli kadın çalışanların toplam istihdam oranının" artırılması performans göstergeleri arasında sayılmıştır (İzmir Kalkınma Ajansı, 2010).

Aynı ekseninde yer alan "Eğitim ve sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi" stratejik önceliği kapsamında yer alan "Okulöncesi eğitim ve yaygın eğitim desteklenecektir" hedefinde kadınlar yine dezavantajlı gruplar arasında sayılarak hedef kitle olarak belirtilmiştir. "Başta koruyucu sağlık ve ana-çocuk sağlığı hizmetleri olmak üzere birinci basamak sağlık hizmetleri güçlendirilecektir" hedefinde yine kadınlar ana-çocuk sağlığı kapsamında hedeflenmiştir ve anne ölüm oranının indirilmesi performans göstergeleri arasında yer almıştır (İzmir Kalkınma Ajansı, 2010).

"Sosyal içermenin güçlendirilmesi ve yoksullukla mücadele" stratejik önceliğinde kadınlar yine dezavantajlı gruplar arasında sayılmak sureti ile hedef kitle arasında yer almıştır. "İstihdam ve sosyal bütünleşme" ekseninin GZFT analizinde

"Ücretli çalışan kadınların toplam istihdamdaki payının Türkiye ortalamasının iki katı olması" güçlü yönler arasında, "Kırsal kesimdeki kadınların çoğunlukla aile işletmelerinde ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaları, kentsel alanlarda ise düşük ücretli, emek yoğun işlerde çalışmaları" zayıf yönler arasında sayılmıştır (İzmir Kalkınma Ajansı, 2010).

4.4.2. TR31 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı

TR31 Bölgesinin bir sonraki planında ise yine az sayıda cinsiyete dayalı veriye yer verilmiş, cinsiyete göre iş gücüne katılım oranı ve cinsiyete göre işsizlik sayıları veri olarak kullanılmıştır. Önceki plandan farklı olarak planlama sürecine katılan kurumları temsilen katılan gerçek kişilerin isimleri de plan ekinde yer almıştır ancak cinsiyetlerine ilişkin bir veri sunulmamıştır (İzmir Kalkınma Ajansı, 2014).

"Bilgi, tasarım ve yenilik üreten, Akdeniz'in çekim merkezi İzmir" olarak belirlenen vizyona erişmek için planda yer alan "Güçlü toplum" gelişim ekseninde yer verilen "Yüksek istihdam kapasitesi" stratejik önceliği altından "Özel politika gerektiren grupların istihdamı artırılacaktır" hedefi ve "Toplumsal uyum için sosyal içerme" stratejik önceliği altında yer alan "Göçle gelenler ve yaşlılar gibi özel politika gerektiren grupların sosyal, kültürel ve ekonomik yaşama aktif katılımları desteklenecektir" hedefi yer almıştır. Planda "özel politikalar gerektiren gruplar" hususi olarak tanımlanmamıştır ancak bahsi geçen bu iki hedefe ilişkin açıklamalarda kadınlara ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik faaliyetlerden bahsedilmiştir. Böylelikle planın kadınlara "özel politika gerektiren gruplar" arasında yer verdiği ve önceki planda kullandığı "dezavantajlı gruplar" söylemi yerine "özel politika gerektiren gruplar" söylemini benimsediği görülmektedir. Planın daha anlaşılır olması ve özel politika gerektiren gruplar dendiğinde hedef kitlenin kim olduğunun tartışmaya mahal bırakmayacak şekilde planda tanımlanmasının gerekli olduğu değerlendirilmektedir (İzmir Kalkınma Ajansı, 2014).

Ayrıca planda anne ölüm hızındaki düşüş ve kadınlarda istihdam oranında artış performans göstergeleri olarak belirlenmiştir (İzmir Kalkınma Ajansı, 2014).

4.5. TR32 Bölgesi ve Güney Ege Kalkınma Ajansı

Merkez Denizli olmak üzere Aydın ve Muğla illerini de kapsayacak şekilde 25.07.2009 tarih ve 27299 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2009/15236 sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Bakanlar Kurulu

Kararı kararı ile kurulan Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA), 2010-2013 ve 2014-2023 dönemlerini kapsayan iki bölge planı hazırlamıştır.

4.5.1. TR32 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı

Aydın, Denizli ve Muğla illerinden oluşan TR32 Bölgesine yönelik GMKA tarafından hazırlanan ilk bölge planında; bölge medyan yaş, yaş bağımlılık ve cinsiyet oranları, bölgede çalışanların sektöre ve cinsiyete göre dağılımı, illerdeki cinsiyetlere göre lisanslı ve faal sporcu sayıları, nüfusun yaş ve cinsiyete göre dağılımı, erkek ve kadın nüfusun iş gücüne katılım ve istihdam oranları, yıllar itibariyle cinsiyete göre işsizlik oranları, cinsiyete göre okuma-yazma oranları ve sosyal hizmetler kurumu kuruluş sayıları olmak üzere cinsiyete dayalı veri kullanılmıştır. Danışma kurulunda yer alan kişiler ve bölge planına yönelik yapılan konferansla katılanlar isim ve kurum olarak planın sonunda yer almıştır ancak cinsiyetleri belirtilmemiştir (Güney Ege Kalkınma Ajansı, 2010).

Planda bölgenin vizyonu “Doğal, tarihî ve kültürel varlığını girişimci bir ruh ve yenilikçilikle bütünleştirmiş; özgün tarımsal üretimi, katma değeri yüksek sanayi ürünleri ve dört mevsime yayılan turizmi ile dünyada marka olmuş bir bölge...” olarak belirlenmiştir (Güney Ege Kalkınma Ajansı, 2010).

GZFT Analizinde sosyal ve kurumsal yapı yönünden kadın nüfusun iş gücüne katılımın yüksek olması güçlü yönler arasında; krizle birlikte artan işsizlik oranı ve özellikle kadınların işsiz kalmış olması zayıf yanlar arasında sayılmıştır. “Sosyal kalkınma ve kültürel gelişme” ekseninde yer alan “İstihdam olanaklarını geliştirerek iş gücüne katılımı artırmak” amacına yönelik belirlenen “Kadınların iş gücüne katılımının artırılması” hedefinde “Kadınlara yönelik mesleki eğitim verilecek ve istihdam edilmeleri sağlanacaktır”, “Kadın girişimcilerin sayısının artırılmasına yönelik girişimcilik kursları verilecektir” ve “Kadın girişimciliğinin desteklenmesi için finansal destek mekanizmaları geliştirilecektir” olmak üzere üç hedefe yer verilmiştir. Performans göstergelerinde ise kadın istihdam oranı dışında kadına yönelik bir gösterge bulunmamaktadır (Güney Ege Kalkınma Ajansı, 2010).

4.5.2. TR32 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı

TR32 Bölgesinin ikinci bölge planı 2014-2023 yıllarına yönelik olarak hazırlanmış ve cinsiyete göre iş gücüne katılım, istihdam ve işsizlik oranı ile kadın nüfus okuma yazma oranı olmak üzere önceki plana nazaran daha az sayıda cinsiyete

dayalı veri kullanıldığı görülmüştür. Bu planda da plan hazırlık çalışmasına katılan paydaş kurumların listesi plan sonunda yer verilmiş ancak yine cinsiyete göre bir ayrıştırma yapılmamıştır (Güney Ege Kalkınma Ajansı, 2014).

Vizyonu “Yaşam kalitesi yüksek, yeniliğe dayalı üreten, doğasını koruyan, küresel turizm odağı Güney Ege” olarak belirlenen planda dezavantajlı gruplar açıkça tanımlanmış; “kadınlar, çocuklar (özellikle kız çocukları) engelliler, yaşlılar, gaziler ve şehit aileleri ile yoksullar” dezavantajlı gruba dahi edilmiştir (Güney Ege Kalkınma Ajansı, 2014).

Planda “Zengin beşeri sermaye, güçlü toplumsal yapı” gelişme ekseninde “Dezavantajlı gruplara yönelik sosyal hizmetler geliştirilerek yaygınlaştırılacak, ekonomik ve sosyal hayata katılımları artırılacaktır” önceliği yer almış ancak burada kadınları doğrudan hedef alan bir tedbire yer verilmemiştir. Aynı kapsamdaki bir diğer öncelik olan “Nitelikli iş gücüne sahip etkin bir iş gücü piyasası oluşturulacaktır” kapsamında “Kadın girişimciliğinin teşvik edilmesi, kayıt dışı istihdamın önüne geçilmesi ve kadınların iş gücü piyasalarına katılımının artırılması sağlanacaktır” tedbirine yer verilmiştir (Güney Ege Kalkınma Ajansı, 2014).

Planda bir önceki planın değerlendirmesi de yapılmış ve 2010-2013 Bölge Planında yer alan kadın istihdam oranı üzerinden önceki plan güncel verilere göre değerlendirilmiştir. Planlama döneminde %35 olan bu oranın %38'e çıkarılması hedeflenmişken %37,4'te kaldığı tespit edilmiştir. 2014-2023 Bölge Planında ise hedef %46 olarak belirlenmiştir. Yeni planda bir önceki planın değerlendirilmesinin yapılması önemli ve faydalıdır. Ancak kadını doğrudan hedef alan tedbirlerin ve performans göstergelerinin sayısının az olması toplumsal cinsiyet eşitliği yönünden planları zayıflatmaktadır (Güney Ege Kalkınma Ajansı, 2014).

4.6. TR33 Bölgesi ve Zafer Kalkınma Ajansı

Zafer Kalkınma Ajansı (ZAFER), 25.07.2009 tarih ve 27299 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2009/15236 sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ile merkezi Kütahya olmak üzere Afyonkarahisar, Manisa ve Uşak illeri olmak üzere dört ilde faaliyet göstermek üzere kurulmuş ve 2010-2013 ve 2014-2023 dönemleri için iki bölge planı hazırlamıştır.

4.6.1. TR33 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı

Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya ve Uşak illerinden oluşan TR33 Bölgesine yönelik Zafer Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan ilk bölge planında cinsiyete göre ayrıştırılmış veriler okur-yazar ve okul mezunu oranları, 15 yaş altı doğum oranı ve sağlık personeli yardımı olmadan doğum oranı, kent -köy eğitim durumu, iş gücüne katılım oranı, engelli bireylerin iş gücüne katılım oranı bazında ele alınmıştır. Plan hazırlık aşamasında gerçekleştirilen çalıştaylara katılanların isim ve kurum listesi plan sonunda paylaşılmış ancak cinsiyetlerine yönelik veri gösterilmemiştir (Zafer Kalkınma Ajansı, 2010).

Bölgenin vizyonunu “Kalkınmada ekolojik dengeyi gözeterek rekabet gücünü artıran, katma değer üreten, bilgi temelli ekonomisi ile kalkınma sürecini hızlandıran, özgüveni ve yaşam kalitesi yüksek, gelişen ve öğrenen bir bölge olmak” olarak belirleyen planın mevcut durum analizinde kadınlar dezavantajlı gruplar arasında sayılmış ve buna dayanak olarak okuryazar oranları, okul mezuniyetleri ile iş gücüne katılım oranlarının düşüklüğü, 15 yaş altı doğum oranlarının yüksekliği gösterilmiştir (Zafer Kalkınma Ajansı, 2010).

Planda “Beşeri gelişimin sağlanması” eksenini altında belirlenen “Dezavantajlı grupların ekonomik ve sosyal hayata entegrasyonunun sağlanması stratejik amacı” kapsamında “Kadınların ekonomik ve sosyal hayata entegrasyonunun sağlanması” hedef olarak belirlenmiş ve kadınların istihdamı ve girişimciliği ve kadın sivil toplum örgütlerinin desteklenmesi ve üniversitelerde kadın sorunları uygulama ve araştırma merkezlerinin kurulması stratejik öncelikler arasında yer almıştır. Bu amacın göstergeleri arasında kadınların iş gücüne katılım oranı bulunmaktadır (Zafer Kalkınma Ajansı, 2010).

“Şiddete maruz kalan kadınlar sosyal dışlanma riski taşıyan gruplara ilişkin bilinç oluşturulması” hedefi kapsamında ele alınmış ve toplumsal cinsiyet eşitliği, kadına yönelik şiddet konusunda toplumsal bilinç oluşturulması stratejik öncelikler olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda evlilik ve aile kurumuna da değinilmiş, aile danışma merkezlerinin bilgilendirici çalışmalarının artırılması öncelikler arasında sayılmıştır. Aynı stratejik amaç kapsamında yer alan “Sosyal dışlanma riski taşıyan gruplara ilişkin toplumsal bilinç oluşturulacaktır” hedefi kapsamında “Şiddet ve istismara maruz kalan kadın ve çocukların topluma kazandırılması için rehabilitasyon merkezlerinin yaygınlaştırılması” ve “Toplumsal bütünleşme, toplumsal cinsiyet

eşitliği, kadına ve çocuklara yönelik aile içi şiddet konularında toplumsal bilinç oluşturulması” stratejik öncelikler arasında yer almıştır (Zafer Kalkınma Ajansı, 2010).

Planda dezavantajlı gruplar, yoksulluk ve sosyal dışlanma riski taşıyan grupları kapsayan gruplar olarak tanımlanmış ancak toplumun hangi kesimlerinin bu kapsama girdiği net olarak tanımlanmamakla birlikte yer yer kapsadığı kesim sayılarak belirtilmiştir. Kadınlar ise stratejik amaçlarda hem sosyal dışlanma riski taşıyan gruplar içinde hem de dezavantajlı gruplar içinde kabul edilmiştir (Zafer Kalkınma Ajansı, 2010).

GZFT Analizinde tarımda çalışan nüfusun yaş grubunun 50 yaş üstü ve özellikle de kadın ağırlıklı olması zayıf yönler arasında sayılmıştır. Ayrıca genel olarak dezavantajlı gruplara yönelik tespitlere yer verilmiştir ancak bu gruplar içinde yer alan kadınlara yönelik ayrıca başkaca bir vurgu yapılmamıştır (Zafer Kalkınma Ajansı, 2010).

4.6.2. TR33 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı

TR33 Bölgesi için ajans tarafından yapılan ve 2014-2023 dönemini kapsayan ikinci planda, ilk plana karşın cinsiyete dayalı veriye ve çalıştaylara katılım sağlayan kişi ve kurum listesine yer verilmemiştir (Zafer Kalkınma Ajansı, 2014).

Bu kez vizyonu “Ekolojik dengeyi gözeten, bilgi temelli ekonomisi ile katma değer yaratan, rekabet gücü ve yaşam kalitesi artan, dengeli gelişen ve öğrenen bir bölge” olarak belirleyen planda kadınlar; gençler, yaşlılar ve engellilerle birlikte "pozitif ayrımcılığa ihtiyaç duyan" gruplar arasında sayılmıştır (Zafer Kalkınma Ajansı, 2014).

“İnsan ve toplum” gelişme ekseninde yer alan “Yoksullukla mücadele yöntemleri kapsamlı ve etkin kılınacaktır” önceliğinde “Kırsalda farklı gelir kaynaklarının yaratılması” tedbiri kapsamında “Kırsal kesimde ev eksenli kadın girişimlerinin desteklenmesi” önlemi yer almıştır (Zafer Kalkınma Ajansı, 2014).

“Sosyal hizmetler yaygın ve etkin kılınacaktır” önceliğinde “Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadına yönelik hizmetlerin artırılması” tedbiri kapsamında “Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda tüm toplumda farkındalık yaratacak etkinlikler düzenlenmesi”, “Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya dönük önlemlerin alınması”, “İstihdamda ve çalışma yaşamında toplumsal

cinsiyet eşitliğinin sağlanmasını amaçlayan faaliyetlerin desteklenmesi” ve “Toplumsal yaşamda toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak önlemlerin alınması” ilgili müdahale alanları olarak belirlenmiştir (Zafer Kalkınma Ajansı, 2014).

Cinsiyete duyarlı etki analizi yapılabilmesini sağlayacak tek bir performans göstergesi olarak; bölgede kadın nüfusun tarım dışı istihdama katılım oranının artırılması planda yer almıştır (Zafer Kalkınma Ajansı, 2014) .

4.7. TR41 Bölgesi ve Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı

Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA), Bursa’yı merkeze alarak, adından da anlaşılacağı üzere üç ilde faaliyet göstermek üzere 25.07.2009 tarih ve 27299 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2009/15236 sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuş ve 2010-2013 ve 2014-2023 dönemleri için iki bölge planı hazırlamıştır.

4.7.1. TR41 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı

Bursa, Eskişehir ve Bilecik olmak üzere üç ilden oluşan TR41 Bölgesine yönelik BEBKA tarafından hazırlanan ilk planda istihdamın cinsiyete göre dağılımı, yaş grubu ve cinsiyete göre nüfus, yaş gruplarına göre evlenme-boşanma sayıları, yaş grubuna göre ölüm sayıları, iş gücüne katılım oranı, okuryazarlık oranı, yetiştirme yurdu sayısı, kadın konukevi sayısı, kadın bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezi sayısı, kadın ve erkek sporcu sayıları, brüt ve net okullaşma oranları, ortaöğretim kurumlarında okullaşma oranları, kurumsal olmayan nüfusun iş gücü durumu, SGK kayıtlılığına göre istihdam edilenler ve işsizlik oranları olmak üzere diğer ajansların çoğuna göre çok sayıda cinsiyete göre ayrıştırılmış veri kullanılmıştır. Plan ekinde katılımcı listelerine yer verilmemiştir (Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, 2011).

Bölgenin vizyonu; “Yaşayan tarihi, kültürü ve doğasıyla turizmde çekim merkezi; girişimci ruhuyla lider; yenilikçi ve bilgi odaklı sanayi ve tarımıyla Avrupa'nın en rekabetçi üretim merkezi; çevreye ve insana duyarlı müreffeh bir bölge” olarak belirlenmiştir (Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, 2011).

GZFT Analizinde ”Kadınların iş gücüne katılma oranının düşük olması”; “Sosyal Kalkınma-İstihdam” başlığında zayıf yönler arasında sayılmıştır. Planda dezavantajlı gruplara yönelik tespitler ve tedbirler yer almıştır, ancak “Tanımlar ve Kavramlar” başlıklı bir ek de olmasına rağmen dezavantajlı gruplar açıkça

tanımlanmamıştır. Bu bağlamda kadınların bu gruplara dâhil edilip edilmediği de tam olarak anlaşılmasa da kadınların açıkça hedef alındığı amaç ve stratejileri bulunmaktadır. Şöyle ki; “Tarımda verimlilik ve kırsal kalkınma” ekseninde “Kırsal ekonominin gelişimini destekleyerek, kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlanması ve kırsal toplumun yaşam şartlarının iyileştirilmesi” amacı altında “Kırsal kesimin ekonomik durumunu iyileştirilmesi, katılımcı bir yaklaşımla tarım dışı gelir getirici faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, desteklenmesi ve iş imkânlarının artırılması” hedefi yer almış ve bu hedefe yönelik belirlenen “Başta kadınlar olmak üzere kırsal alanda kendi işini kurmak isteyenler için, kredi sistemlerinin (mikro finans) oluşturulması ve girişimciliğin özendirilmesi” stratejisinde kadınlar doğrudan hedef kitle olarak yer almıştır (Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, 2011).

“Sosyal Kalkınma ve İstihdam” ekseninde “İstihdamın artırılması” amacı altında “Girişimcilik kültürünün geliştirilmesi” hedefi yer almış ve hedefe yönelik stratejilerden biri “Kadın ve genç girişimciliğinin geliştirilmesi” olarak belirlenmiştir. Aynı ekseninde bir diğer amaç olan “Bölgeye özgü sosyal içerme stratejilerinin geliştirilmesi” kapsamında “Dezavantajlı gruplara yönelik sosyal hizmet altyapısının güçlendirilmesi” hedef alınmış ve “Engelli bakım ve rehabilitasyon hizmetleri ile aile, kadın ve toplum hizmet altyapısının geliştirilmesi ve mevcut kurumların kapasitelerinin artırılması” stratejisinde yine kadınlar hedef kitle arasında sayılmıştır. “Sosyal ve kültürel faaliyetlerin yaygınlaştırılarak kentli kimliğinin güçlendirilmesi” amacıyla ise hedeflerden biri “Kentlilik bilincinin ve toplumsal aidiyet hislerinin geliştirilmesi” olarak belirlenmiş ve kadınlar “İnsan, çocuk, kadın, yaşlı, engelli, kentli hakları ekseninde kentlilik ve sosyal haklar bilincinin geliştirilmesi” stratejisinde hedef kitle arasında yer almıştır. Planda performans göstergelerine yer verilmiş ancak kadınlara yönelik bir gösterge yer almamıştır (Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, 2011).

4.7.2. TR41 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı

TR41 Bölgesine yönelik BEBKA tarafından hazırlanan ikinci bölge planında; yaş grubu ve cinsiyete göre nüfus, cinsiyete göre iş gücü yapısı, kadın okuryazarlık oranı, kız ve erkek yetiştirme yurtları sayısı, sevgi evleri, kadın konukevi, kadın ilk kabul birimi, okul öncesi ve ilköğretimde brüt ve net okullaşma oranları, ortaöğretimde okullaşma oranları, iş gücü yapısı (iş gücü, iş gücüne katılım oranı, iş gücünün ülke içindeki payı) ve işsizlik oranları olmak üzere cinsiyete göre

ayrıştırılmış veriler kullanılmıştır. GZFT Analizinde kadın istihdamında kotaların uygulanmaması zayıf yönler arasında sayılmıştır. Planlama sürecinde göre alan kurum ve kişilerin listesi plan ekinde bulunmakla birlikte cinsiyet verileri yer almamaktadır (Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, 2014).

Bölgenin vizyonu “Kuruluştan kurtuluşa geçmişin mirasını değer katarak geleceğe taşıyan, uluslararası düzeyde rekabetçi; sürdürülebilir üretim, yenilik ve yaşam merkezi” olarak belirlenmiştir. Bu vizyona erişebilmek için belirlenen önceliklere ve tedbirlere bakıldığında; “İşgücü niteliklerinin ve istihdamın sektörlerin ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirilmesi ve geliştirilmesi” önceliği altında “Kadın ve genç istihdamını artırmak amacıyla meslek edindirme programlarının yaygınlaştırılması, bu grupların iş gücü niteliklerinin artırılması” tedbiri yer almış, “Yatırım ortamının iyileştirilmesi ve girişimciliğin desteklenmesi” önceliğinde “Başta kadın ve genç girişimciliği olmak üzere dezavantajlı gruplara yönelik girişimciliğin desteklenmesi ve geliştirilmesi” tedbiri yer almıştır. “Sosyal içermeye yönelik politikaların ve sosyal hizmet altyapısının geliştirilmesi” önceliğinde toplumsal cinsiyet eşitliğine vurgu yapılmış ve “Şiddet mağduru kadınlara hizmet veren kadın konuk evi hizmetlerinin geliştirilmesi ve istihdam edilmelerine yönelik tedbirlerin alınması” ve “Kadına yönelik şiddetle ilgili toplumun bilinçlendirilmesi ve bu konuda hizmet veren sivil toplum kuruluşlarının geliştirilmesi” tedbirlerine yer verilmiştir. “Sağlık hizmetlerinde kalitenin artırılması” önceliğinde ise “Anne-çocuk sağlığı hizmetlerinin geliştirilerek temel sağlık göstergelerinin iyileştirilmesi (bebek ölüm hızı, yenidoğan ölüm hızı, anne ölüm hızı vb)” tedbiri yine kadınları hedef kitle olarak benimseyen bir tedbir olarak öngörülmüştür. Performans göstergesi olarak ise kadın iş gücüne katılma oranı esas alınmıştır. (Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, 2014)

4.8. TR42 Bölgesi ve Doğu Marmara Kalkınma Ajansı

Ortalamanın üzerinde ilin sorumluluğunu üstlenen Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA), 25.07.2009 tarih ve 27299 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2009/15236 sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ile merkezi Kocaeli olmak üzere Bolu, Düzce, Sakarya ve Yalova olmak üzere beş ilde faaliyet göstermek üzere kurulmuştur. MARKA, 2010-2013 ve 2014-2023 dönemlerini kapsayan iki bölge planı hazırlamıştır.

4.8.1. TR42 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı

Beş ilden oluşan TR42 Bölgesi için Doğu Marmara Kalkınma Ajansı tarafından yapılan ilk bölge planında cinsiyete göre ayrıştırılmış veri olarak Türkiye ve bölge nüfus piramidi, cinsiyete göre işsizlik, istihdam ve iş gücüne katılım oranları, mesleki eğitim merkezleri ve halk eğitim merkezleri kadın kursiyer oranları, anne ölüm oranları, kız çocukları okullaşma oranları kullanılmıştır. Plan hazırlık sürecinde yapılan çalıştaylara katılım sağlayan kişi ve kurumların isimlerine yer verilmiştir ancak cinsiyet bilgisi bulunmamaktadır (Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, 2010).

Planda bölgenin vizyonu “Stratejik konumu ve iş birliği ağlarından güç alan, çok yönlü ekonomik yapısı ile değer üreten, zengin beşeri potansiyeliyle geleceğe yön veren, yaşam kalitesi ile fark yaratan, insan ve bilgi odaklı, yeniliklere açık, küresel rekabette lider ve sürdürülebilir kalkınmada marka bölge olmak” olarak belirlenmiştir. Vizyonda kadınlara yönelik bir vurgu olmayan planda Bölge Risk Analizi ve GZFT Analizlerinde kadınlara yönelik herhangi bir tespit de yapılmamıştır. Planda belirlenen hedeflerin hiçbiri doğrudan kadınlara yönelik olmamakla birlikte “Rekabet gücünün arttırılması” amacına yönelik “Girişimciliğin ve ortaklık kültürünün desteklenmesi” hedefi altında ev kadınlarının da iş gücüne katılımının artırılmasının teşviki için bunun önündeki sosyal engellerin sivil toplum kuruluşlarının koordinasyonu ile giderilmesi ve ev kadınlarının STK'lar vasıtasıyla ticari faaliyetlerinin artırılmasının sağlanacağı belirtilmiştir. Plan dezavantajlı sosyal gruplar olarak engelliler, yaşlılar ihtiyaç sahipleri vb tanımı yapmış, kadınları ise ayrıca bu gruptan farklı olarak belirtmiş ancak sosyo-ekonomik hayata katılım yönünden kadınlar dezavantajlı gruplarla birlikte ele alınmıştır. Planda herhangi bir performans göstergesi belirlenmemiştir (Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, 2010).

4.8.2. TR42 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı

TR42 Bölgesi için yapılan ikinci planda cinsiyete göre ayrıştırılmış veri olarak nüfus piramidi, okullaşma oranları, iş gücüne ve istihdama katılma oranları, işsizlik oranları, okullaşma oranları, bilgisayar ve internet kullanım oranları ile lisanslı ve faal sporcu sayısı kullanılmıştır. Planda bölge planı sürecine katılım sağlayan kurumları gösteren “Bölge Planı Katılımcılık Matrisi” yer almış ancak kurumları temsilen katılan gerçek kişilerin isim ve cinsiyet bilgisi paylaşılmamıştır (Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, 2014).

Diğer kalkınma ajansları tarafından kendi bölgeleri için hazırlanan birinci ve ikinci bölge planlarında vizyonların değiştiği görülürken MARKA tarafından hazırlanan bu ikinci plandaki vizyonun ilk plandaki ile aynı olduğu görülmüştür; “Stratejik konumu ve iş birliği ağlarından güç alan, çok yönlü ekonomik yapısı ile değer üreten, zengin beşeri potansiyeliyle geleceğe yön veren, yaşam kalitesi ile fark yaratan, insan ve bilgi odaklı, yeniliklere açık, küresel rekabette ve sürdürülebilir kalkınmada MARKA bölge olmak!” (Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, 2014).

Bu vizyona erişmek için belirlenen eksenlerden biri olan “Yaşanabilir Bölge” ekseninde “Sosyal bütünleşmeyi sağlamak” amacı altında “Sosyal analiz ve politikaların geliştirilmesi” aracına yer verilmiş ve “Özellikle kırsal alanlarda kadınların ve gençlerin iş gücüne katılımı kolaylaştıracak mikro kredi gibi programların uygulanmasının yaygınlaştırılması” önerilmiştir. Yine aynı ekseninde “Sosyo-kültürel ve ekonomik hayatın canlandırılması, kentlilik kültürünün geliştirilmesi ve kent kimliğinin oluşturulması” amacına yönelik “Kente yaşayanların genç, kadın, dezavantajlı vb. detaylarda, yaşadıkları kentten beklentilerine yönelik tespit çalışmalarının yapılması” öngörülmüştür (Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, 2014).

Bir diğer eksen olan “Öğrenen Bölge” kapsamında “Yaşam boyu öğrenmenin teşviki” amacıyla “Yaşam boyu öğrenme faaliyetlerinde örgün eğitimde meslek edinmemiş kadınlara öncelik verilmesi” önerilmiştir. “Dezavantajlı grupların istihdam olanaklarının artırılması” amacıyla ise “Dezavantajlı grupların (engelliler, eski hükümlüler ve mesleki eğitim alamamış kadınlar ile gençler) istihdam ve işsizlik durumunu tanımlayan iş gücü profili araştırmalarının hazırlanması ve desteklenmesi”, “Kamu inisiyatifindeki veya diğer teşebbüsler tarafından yapılacak gençlere ve kadınlara yönelik istihdam garantili mesleki eğitim yatırımlarının geliştirilmesi ve desteklenmesi”, “İşletmelerin kadın istihdamı ile sağlayacakları faydalar konusunda bilinçlendirilmesi” ve “Kadın istihdamına öncelik verilmesi ve bu önceliğin kamu tarafından teşvik edilmesi” önerilerinde kadınlar doğrudan hedef alınmıştır. Ayrıca “İstihdamın sosyal olanaklarının geliştirilmesi” amacı altında kadınların istihdamının önünde bir engel olarak tespit edilen çocuk bakım yükümlülüğüne yönelik “Çocuk bakım hizmeti girişimlerinin desteklenmesi” önerilmiştir. Planda herhangi bir performans göstergesine yer verilmemiştir (Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, 2014).

4.9. TR51 Bölgesi ve Ankara Kalkınma Ajansı

Tek ilden oluşan üç ajanstan biri olan Ankara Kalkınma Ajansı (ANKARAKA), 25.07.2009 tarih ve 27299 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2009/15236 sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur. ANKARAKA, 2010-2013 ve 2014-2023 dönemlerini içeren iki bölge planı hazırlamıştır.

4.9.1. TR51 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı

Tek ilden oluşan TR51 Bölgesi için Ankara Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan ilk bölge planında cinsiyete göre iş gücüne katılma, istihdam ve işsizlik oranları, sektöre göre kadınların iş gücüne katılım oranları, eğitim durumuna göre istihdam oranları, okuma yazma bilmeyen sayıları, kadın konuk ve kabul evi sayısı, nüfus piramidi, milletvekili ve belediye başkanı sayısı olmak üzere çeşitli cinsiyete göre ayrıştırılmış veri kullanılmıştır. Bununla birlikte planlama sürecine katkıda bulunan kurumların listesine planda yer verilirken katılımcıların isim ve cinsiyet bilgileri paylaşılmamıştır (Ankara Kalkınma Ajansı, 2010).

Bölgenin vizyonu; “Yaşam kalitesi yüksek, dünya ile rekabet eden, düşünce ve yeniliğin başkenti Ankara” olarak belirlenmiştir. Kadınlar; yoksullar, çocuklar, engelliler ve yaşlılarla birlikte “sosyal dışlama tehlikesine en fazla maruz kalabilecek kesimler” arasında sayılmış, bu kesim ayrıca dezavantajlı gruplar olarak da adlandırılmış ve kadınlar bu bağlamda ele alınmıştır. Bununla birlikte mesleki eğitime yönelik hedefte kadınlar, dezavantajlı grupların yanında ayrıca zikredilerek vurgulanmıştır. Metinde toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı yer almış ve kadınların sosyo-ekonomik durumlarının iyileştirilmesi için kadın-erkek fırsat eşitliğine ve toplumsal cinsiyet eşitliğine vurgu yapılmıştır (Ankara Kalkınma Ajansı, 2010).

“Ankara'da yaşamak” eksenin altında “Göçü iyi yönetmek, yoksullukla mücadele etmek ve dezavantajlı kesimleri desteklemek” stratejik amacı altında yer alan “Kadınların iş gücüne katılımının önündeki engeller kaldırılarak, sosyal ve ekonomik yaşama katılımları artırılabilecektir” ve “kadın ve engellilerin daha yüksek düzeyde istihdam edilebileceği iş sahaları araştırılarak geliştirilecektir” hedefleri bulunmaktadır (Ankara Kalkınma Ajansı, 2010).

Bir diğer eksen olan “Ankara'da çalışmak” kapsamında “İstihdam alanlarını çeşitlendirmek, iş gücüne etkin katılımı sağlamak ve işsizliği asgari düzeye

indirmek” stratejik amacı altında “kadınların ve dezavantajlı grupların mesleki eğitim aracılığıyla iş gücüne katılımı artırılacaktır” hedefi yer almıştır (Ankara Kalkınma Ajansı, 2010).

Cinsiyete duyarlı etki analizi yapabilmeyi de sağlayacak performans göstergesi olarak; kadının iş gücüne katılım ve istihdam oranındaki artış, sivil toplum kuruluşuna üye olan kadın sayısındaki artış, kadın girişimci oranındaki artış, kadınların mülk sahipliği oranındaki artış ve kadınlar için yaratılan istihdam oranındaki artış, bir mesleki eğitim programına katılan kadınların sayısındaki artış ve kadın girişimci sayısı planda yer almıştır (Ankara Kalkınma Ajansı, 2010).

4.9.2. TR51 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı

TR51 Bölgesi için hazırlanan ikinci planda vizyonun değiştirmeyerek “Yaşam kalitesi yüksek, dünya ile rekabet eden, düşünce ve yeniliğin başkenti Ankara”yı hedeflenmiş ancak ilk plana nazaran çok az sayıda cinsiyete göre ayrıştırılmış veri kullanılmıştır. Tam zamanlı ve yarı zamanlı istihdam ile nüfus piramidinin beri olarak esas alındığı planda sürece katılım sağlayan paydaş kurumların temsilcilerin isimlerine yer verilmiş ancak cinsiyetleri belirtilmemiştir (Ankara Kalkınma Ajansı, 2014).

Planda kadınlar yine dezavantajlı gruplar arasında ele alınmış ancak strateji ve hedeflerde açıkça kadınlar hedef alınarak politika geliştirilmemiştir. Bu nedenle planda kadınlara yönelik performans göstergesi bulunmaması da şaşırtıcı değildir (Ankara Kalkınma Ajansı, 2014).

4.10. TR52 Bölgesi ve Mevlana Kalkınma Ajansı

22.11.2008 tarih ve 27062 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2008/14306 sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan Mevlana Kalkınma Ajansı (MEVKA), merkez Konya ile Karaman illerinde faaliyet göstermektedir. MEVKA, 2010-2013 ve 2014-2023 dönemlerinde iki adet bölge planı hazırlamıştır.

4.10.1. TR52 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı

İki ilden oluşan TR52 Bölgesi Mevlana Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan ilk bölge planında nüfusun cinsiyete ve yaş göre dağılımı, iş gücüne katılım, işsizlik ve istihdam oranları, kayıtlı işsizlerin meslek dağılımlarına ilişkin veriler cinsiyete

göre ayrıştırılmış veri olarak kullanılmıştır. Bölge planı hazırlık çalışmalarına katılan kurumlar ve temsilcileri plan ekinde belirtilmiştir ancak cinsiyetlerine ilişkin veri yer almamıştır (Mevlana Kalkınma Ajansı, 2010).

Bölgenin vizyonu “Kaynaklarını etkin ve çevreye duyarlı kullanan, sosyo-kültürel yapısı güçlü, rekabetçilik temelinde sürekli gelişen lider bir bölge olmak” olarak belirlenmiş bu vizyona ulaşmak için belirlenen tematik eksenlerden biri olan “İnsan kaynaklarının geliştirilmesi ve istihdamın artırılması” altında yer alan “İstihdam girişimcilik konusunda kadın ve gençlerin desteklenmesi” önceliğinde “Kadın istihdamının artırılmasına yönelik faaliyetler desteklenecektir” ve “Kadın ve genç girişimciliği desteklenecektir” stratejilerinde doğrudan kadınlar hedef alınmıştır. Planda ayrıca dezavantajlı gruplara yönelik öncelik ve tedbirler öngörülmüştür ancak dezavantajlı gruplar tanımlanmamıştır. Kadınlara yönelik öncelik ve tedbirler ise dezavantajlı gruplar altında ele alınmıştır (Mevlana Kalkınma Ajansı, 2010).

Performans göstergeleri arasında ise kadın nüfusun iş gücüne katılım oranı yer almıştır (Mevlana Kalkınma Ajansı, 2010).

4.10.2. TR52 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı

Konya ve Karaman illerine yönelik hazırlanan ikinci bölge planında ise yıllar itibariyle bölgede ve ülkede kadın iş gücüne katılım oranı ve kadın işsizlik oranı, 2009-2011 yılları arasında ortaöğretimde kız çocuklarının okullaşma oranlarındaki değişim, bebek ve anne ölüm oranları, okuma-yazma bilme oranları cinsiyete göre ayrıştırılmış veri olarak kullanılmıştır. Bölge planı hazırlığına katılan kurumlar ve temsilcilerinin isimlerinin yer aldığı listelere plan ekinde yer verilmiş ancak cinsiyet bilgisi yer almamıştır (Mevlana Kalkınma Ajansı, 2014).

Bölgenin vizyonu “Yüksek ve dengeli refah seviyesine erişmiş, uluslararası ekonomilerle bütünleşmiş, sevgi ve hoşgörü temelinde insanların çalışmak, üretmek ve yaşamak için tercih ettikleri bir bölge olmak” olarak belirlenmiştir. Bu vizyona yönelik olarak öngörülen “İnsana yatırım : Bilgi ve becerilerini sürekli yenileyen, birlikte hareket edebilen sağlıklı bireyler” yatay amacı altında yer alan “Kadının ekonomik ve sosyal hayattaki konumunun güçlenmesi” önceliğinde “Kadın girişimciliği desteklenecektir” tedbiri yer almış ve tedbir altında “Bölgede kadın girişimciliğini geliştirmeye yönelik dernek, vakıf vb sivil toplum örgütü şeklindeki

kurumsal yapılanmalar desteklenecek, bölgesel ve ulusal işbirlikleri geliştirilecektir”, “Kendi işini kurmak isteyen kadınlar için girişimcilik eğitim ve danışmanlık hizmetleri ile küçük işletme sahibi girişimci kadınlar için iş geliştirme eğitim ve danışmanlık hizmetleri sağlanacaktır” ve “Bölgede kadın girişimciliğinin önemini ortaya koyan toplantı ve çalıştaylar gibi farkındalık yaratacak faaliyetler düzenlenecektir” olmak üzere faaliyetlere yer verilmiştir. Yine aynı öncelik altında “Kadın istihdamının sürdürülebilirliği artırılacaktır” tedbiri yer almış ve şu şekilde detaylandırılmıştır;

- “Konya Karaman Bölgesinin yıllara göre kadın istihdamındaki değişimi ve istikrarsızlığı göz önüne alındığında kısa vadeli iş imkânlarının oluşturulmasından ziyade uzun vadeli mesleki yeteneklerin geliştirilerek sürdürülebilir istihdam olanakları sağlanacaktır.”
- “Kadının istihdam ve girişimciliği konusunda kamu kurumları ve işverenler arasında ortak çalışmalar yürütülerek kadınların istihdam alanlarının artırılması, yarı zamanlı iş olanaklarının ve çocuk bakım imkânlarının yaygınlaştırılarak kadınların iş gücüne katılımı arttırılacaktır.”
- “Bölgede kayıt dışı istihdam oranları başta kamu kurumları ve özel sektör iş birliği ile düşürülerek sosyal güvencesi olmaksızın çalışan kadınların toplumsal refahtan pay almaları sağlanacaktır.”
- “Kadınların iş gücüne katılımı, kız çocuklarının eğitimde eşit hak ve imkanlara sahip olması gibi konulara çözüm bulma ve özellikle yoksulların girişimciliğini destekleyecek politikalar üretme konusunda bölgedeki kurumlar arasında iş birliği ve ortak çalışmalar yapılacaktır. Yapılacak olan bu çalışmaların ulusal ve uluslararası tanıtımları ve bilgilendirmeleri yapılarak birçok farklı istihdam modeline örnek olunması sağlanacaktır.” (Mevlana Kalkınma Ajansı, 2014).

Üçüncü olarak ise "Tarımdan kopup kente yerleşen başta genç ve kadın iş gücünün bilgi ve beceri düzeyi iyileştirilerek tarım dışı diğer sektörlerde istihdam imkânları yaratılacaktır" tedbirine yer verilmiştir. Mevcut durum analizinde kadınların iş gücüne katılım oranının düştüğü ve kadın işsizlik oranının arttığı sorun olarak tespit edilmiş, belirlenen öncelik ve tedbirler ile bu soruna çözüm önerilmiştir (Mevlana Kalkınma Ajansı, 2014).

Yine mevcut durum analizinde ortaöğretimde kız çocuklarının okullaşma oranlarının özellikle Konya'da düşmesi sorun olarak tespit edilmiştir ve “Temel kamu hizmetlerinde etkinliğin artırılması” önceliği altında yer alan “Eğitimde fırsat eşitliği sağlanacak, eğitim alt yapısı güçlendirilecektir” tedbirinde doğrudan doğruya tüm bölgede kız çocuklarının okullaşma oranının artırılmasına yönelik tedbir öngörülmüştür. Aynı öncelik altında yine mevcut durum analizinde bir sorun olarak ortaya konulan anne ve bebek ölümlerinin azaltılması için “Ana çocuk sağlığı konusunda eğitimlerin yaygınlaştırılması ile birlikte hamile annelerin ve anne adaylarının hem kendi sağlıkları ve doğum yöntemleri konusunda hem de bebeklerinin sağlığı için dikkat etmesi gereken konulara yönelik materyaller (yazılı ve görsel) hazırlanacak ve eğitimler verilecektir” şeklinde öngörülmüştür (Mevlana Kalkınma Ajansı, 2014).

Plan kadına yönelik politika geliştirme konusunda mevcut durum analizi ile uyumludur. MEVKA tarafından hazırlanan bu plan, pek çok diğer bölge planının aksine mevcut durum analizinde kadınlarla ilişki tespit ettiği sorunlara doğrudan önceliklerle ve tedbirlerle çözüm önermiştir ve kadın istihdam oranı ile ortaöğretimde net kız okullaşma oranını performans göstergesi olarak belirlemiştir. (Mevlana Kalkınma Ajansı, 2014)

4.11. TR61 Bölgesi ve Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı

25.07.2009 tarih ve 27299 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2009/15236 sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA) merkezi Isparta olmak üzere Antalya ve Burdur illerinden sorumlu olarak 2010-2013 ve 2014-2023 dönemleri için iki bölge planı hazırlamıştır.

4.11.1. TR61 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı

TR61 Bölgesini oluşturan Antalya, Isparta ve Burdur illerine yönelik Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan ilk bölge planında cinsiyete göre okuryazarlık, cinsiyete göre bebek ölümleri ve il/ilçe-belde/köy nüfus sayıları kullanılmıştır. Planlama sürecine katılım sağlayan kurumları ve temsilcilerin listesine yer verilmiş ancak cinsiyet bilgisi paylaşılmamıştır (Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2010).

Bölgenin vizyonunu “Sürdürülebilir yerel kalkınmada öncü, istihdam ve rekabet gücünü artırarak Türkiye’nin yaşam kalitesi en yüksek bölgesi olmak” olarak belirleyen planda zaman zaman dezavantajlı gruplardan ve bu gruplara yönelik tedbirlerden bahsedilmiştir ancak dezavantajlı grup olarak kimlerin kastedildiğine ilişkin herhangi bir bilgi yer almadığı gibi "kadın ve dezavantajlı kesim" ifadesi kullandığı için planın bu iki grubu ayırdığı izlenimi uyanmıştır. Kadınları hedef kitle olarak belirleyen herhangi bir öncelik, amaç veya hedef planda bulunmamaktadır. Haliyle kadınlara ilişkin bir performans göstergesine de yer verilmemiştir (Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2010).

Genel olarak bakıldığında hem cinsiyete göre ayrıştırılmış veri kullanımı yönünden, hem kadınlara yönelik sorun tespiti ve çözüm önerisine sahip olma yönünden bu bölge planının diğer ajansların bölge planlarının yanında oldukça zayıf kaldığı görülmektedir.

4.11.2. TR61 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı

TR61 Bölgesi için hazırlanan ikinci bölge planında ilkin nazaran cinsiyete göre ayrıştırılmış daha çok veri kullanıldığı (kadınların iş gücüne katılım oranı, eğitim seviyesine göre kadınların iş gücüne katılım oranı, kadınların istihdam oranı, kız çocuklarının eğitime erişimi ve okullaşma oranları) görülmektedir. Plan yapım aşamasına katılan kurum ve temsilcilerinin verilerine yer verilmeyen planda, bölge vizyonu; “Sürdürülebilir yerel kalkınmada öncü, istihdam ve rekabet gücünü artırarak Türkiye’nin yaşam kalitesi en yüksek bölgesi olmak.” olarak tespit edilmiştir. Bu vizyona erişmek için belirlenen gelişme eksenlerinden biri olan "Yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve sürdürülebilir çevre" gelişme ekseninde "Sosyal içermenin sağlanması" önceliğinde "Kadınların iş hayatına katılımına yönelik faaliyetler desteklenecektir" tedbirine yer verilmiş ve kadın istihdamının artırılması için yarı zamanlı çalışma, esnek çalışma gibi alternatif çalışma yöntemlerinin geliştirilmesi konusunda faaliyetler yürütülmesi, kadın istihdamının artırılması ve kadın girişimcilerin desteklenmesi için kurumlar arası ortak çalışmalar yürütülmesi ve kadınların iş gücüne katılımlarının artırılması için çocuk bakım imkânlarının yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar desteklenmesi öngörülmüştür (Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2014).

Kadın iş gücü ayrı bir başlık olarak ele alınarak mevcut durum analiz edilmiştir. Dezavantajlı gruplar bu planda da tanımlanmamıştır ancak bahsi

geçtiğinde kadınların ayrıca ele alındığı görülmüştür. Cinsiyete duyarlı etki analizine elverişli tek performans göstergesi olarak ise kadın istihdam oranı belirlenmiştir (Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2014).

4.12. TR62 Bölgesi Çukurova Kalkınma Ajansı

06.07.2006 tarih ve 26220 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2006/10550 sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan diğer bir pilot ajans olan merkez ili Adana olmak üzere Mersin ilini de kapsayan Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA), 2010-2013 ve 2014-2023 dönemi için iki bölge planı hazırlamıştır.

4.12.1. TR62 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı

TR62 Bölgesi için 2010-2013 dönemi için Çukurova Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan ilk bölge planında cinsiyete dayalı veri olarak nüfusun cinsiyet yapısı, nüfusun yaş durumu, genel cinsiyet oranı, okuryazar oranı, lisans ve ön lisans mezunlarının kadın-erkek dağılımı, istihdamın cinsiyet dağılımı ve okullaşma oranı kullanılmıştır. Planma sürecine katılan kurumların listesine metinlerde rastlanmamıştır (Çukurova Kalkınma Ajansı, 2010).

Bölgenin vizyonu, “Stratejik konumu ve zengin kaynaklarını değere dönüştüren, Doğu Akdenizi’in lider bölgesi olmak” olarak belirlenmiştir. Mevcut durum analizinde dezavantajlı gruplara ayrı bir başlık açılmış ve kadınlar; işsizler, sokak çocukları, yaşlı ve yaşamını bağımlı olarak sürdürüme zorunda olanlar, yoksullar, engelliler ve ayrımcılığa uğrayan sosyal gruplarla birlikte dezavantajlı olarak nitelendirilmiştir ve “Sosyal uyum” tematik eksenini altında “Dezavantajlı grupların iş hayatına ve sosyal yaşama katılımının artırılması” stratejisinde “Kadınların sosyal yaşama katılması ve statüsünün iyileştirilmesi” hedeflenmiştir. Kadınların doğrudan hedef kitle olarak adının geçtiği başkaca bir eksen ve strateji bulunmamakta, performans göstergesi olarak ise kadınların iş gücüne katılımı işaret edilmektedir (Çukurova Kalkınma Ajansı, 2010).

4.12.2. TR62 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı

TR62 Bölgesinin Çukurova Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan ikinci bölge planında; kadın istihdamının sektörlere göre işteki durumu, anne yaşının 19'dan küçük olduğu doğumların oranı, okuma yazma bilmeyen kadın nüfus oranı, kadınların ortalama eğitim süresi, okul öncesi, ilköğretim, ortaokul ve ortaöğretimde net

okullaşma oranları, ortaöğretimde okul terk oranları, ortaöğretimde sınıf tekrarı oranları, meslek ve tenkin liselerde okul terk oranları, 15 yaş üstü kadın nüfusta görelî işsizlik oranı, eğitim seviyelerine göre kadın işsizliği, genç işsizliğin gelişimi, iş gücüne katılım oranı, uzun süreli işsizlerin toplam işsizlere oranı, kayıt dışı çalışma oranları, daha önce herhangi bir işte çalışmamış olup ilk işini arayanların oranı ve kadına yönelik şiddet nedeni ile yetkili mercilerce verilen koruyucu ve önleyici tedbir kararı sayıları olmak üzere çok sayıda cinsiyete göre ayrıştırılmış veri kullanılmıştır. Planlama sürecine katılan kurumlar ve temsilcilerinin isimlerine yer verilmiş ancak cinsiyet bilgisi paylaşılmamıştır (Çukurova Kalkınma Ajansı, 2014).

Planda bölgenin vizyonu önceki planla aynı şekilde “Stratejik konumunu ve zengin kaynaklarını değere dönüştüren, Doğu Akdeniz’in lider bölgesi olmak” olarak belirlenmiştir. Bu vizyona erişmek için belirlenen önceliklerden “Göçle gelen nüfusun sosyal ve mekansal bütünleşmesini sağlama” kapsamında “Göçten olumsuz etkilenen kadının istihdama, kadın ve çocukların ise sosyal hayata katılımının artırılması” tedbiri yer almış ve bu kapsamda kadınlara yönelik sertifika temelli kurslar açılması, kadın istihdamına yönelik programlar uygulanması, semt ve mahalle bazlı toplum merkezlerinin kurulması, sosyal etkinliklerin düzenlenmesi, kadınların istihdama katılmasının önünde bir engel olarak görülen çocuk bakımın için kreş anaokulu, etüt salonları kurulması, kadın sağlığına yönelik merkezler kurulması, kadınlara psikolojik destek verilmesi gibi faaliyetler öngörülmüştür. Aynı öncelik altında yer alan “Mevsimlik tarım işçilerinin sosyal ve mekansal bütünleşmelerinin sağlanması” tedbirinde ayrıca kadın mevsimlik işçilerinin cinsiyetten kaynaklı ihtiyaç ve sorunlarına da değinilmiştir. (Çukurova Kalkınma Ajansı, 2014)

“Sosyal içermeye yönelik politikaları etkinleştirmek ve yaygınlaştırmak” önceliği altında “kamusal hizmet sunumunda toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının geliştirilmesi” tedbiri yer almıştır. Bu tedbir kapsamında kadın dostu kent olmaya yönelik yerel eşitlik eylem planlarının oluşturulması, erkekleri de kapsayacak biçimde kadına karşı şiddetin önlenmesine yönelik farkındalık yaratma kampanyaları, kamusal hizmetlerin sunumunda kadına karşı şiddetin önlenmesine yönelik özel tedbirlerin (sokak aydınlatmaları, otobüs durakları gibi ortak kullanım alanlarına acil yardım butonları, son seferi düzenleyen otobüslerin kadın yolcular için sokak aralarına girmesi... vb) hayata geçirilmesi, kadına karşı şiddet olaylarına

ilişkin veri tabanı oluşturma ve haritalama çalışmalarının tamamlanması, konukevleri, kadın danışma merkezi sayılarının arttırılması ve kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi, cinsiyete duyarlı planlama ve bütçeleme çalışmalarının desteklenmesi gibi faaliyetler öngörülmüştür (Çukurova Kalkınma Ajansı, 2014).

Planda kadınlar; engelli, genç, çocuk ve yaşlı grupları ile birlikte özel ilgi grupları arasında sayılmış ve “Özel ilgi gruplarının toplumdaki konularının güçlendirilmesi” tedbiri kapsamında da bahse konu olmuşlardır (Çukurova Kalkınma Ajansı, 2014).

İşgücü piyasası açısından kadınlar yine gençler ve engellilerle birlikte dezavantajlı gruplar içinde yer almıştır. “Kaliteli istihdam sağlamak” önceliğinde yer alan “İşgücü piyasasındaki kırılgan grupların istihdam edilebilirliklerinin ve istihdam olanaklarının artırılması” tedbirinde kadınlar; gençler, engelliler ve uzun süreli işsizler ile birlikte kırılgan gruplar arasında sayılmış ve kadınların iş gücüne katılım oranlarının artırılması hedeflenmiştir (Çukurova Kalkınma Ajansı, 2014)

“İnsan odaklı planlama yaklaşımıyla yaşanabilir kentleri oluşturmak” önceliği kapsamında “Herkes için kentsel hizmetlerin erişebilirliğinin artırılması” tedbiri yer almış ve bu kapsamda toplumsal cinsiyet yaklaşımını yerel yönetim anlayışına yerleştirmek ve kadınların yerel karar alma süreçlerine katılımını artırmak gibi faaliyetler öngörülmüştür (Çukurova Kalkınma Ajansı, 2014).

Planda cinsiyete duyarlı analiz yapılmasını sağlayacak performans göstergesi olarak sadece kadınları iş gücüne katılım oranına yer verilmiştir (Çukurova Kalkınma Ajansı, 2014).

4.13. TR63 Bölgesi ve Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı

Merkez Hatay ili olmak üzere Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinden sorumlu Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı(DOĞAKA) 25.07.2009 tarih ve 27299 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2009/15236 sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı kurulmuş ve 2010-2013 ve 2014-2023 dönemleri için iki bölge planı hazırlamıştır.

4.13.1. TR63 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı

DOĞAKA tarafından 2010-2013 yılları için hazırlanan bölge planında cinsiyete dayalı veri olarak nüfus piramidi, kurumsal olmayan nüfusun yıllara ve

cinsiyete göre iş gücü durumu, istihdam oranı, istihdam edilenlerin yıllar ve cinsiyete göre faaliyet kolları, istihdam edilenlerin yıllar ve cinsiyete göre işteki durumu, okur-yazar oranı, dernek üyeliği ve kadınlara yönelik derneklerin yüzdesi kullanılmıştır. Bölge planı hazırlık sürecinde yer alan paydaşların verileri cinsiyete göre ayrıştırılmamıştır. Mevcut durum analizi yapılırken kadınlarda okur-yazar oranlarının düşüklüğü tespit edilmiş ancak bu soruna yönelik bir tedbir planda yer almamıştır. Sağlık hizmetlerine erişim, güvenlik ve koruma alanlarında kadınlara yönelik özel bir politika benimsenmemiştir. Sosyal hizmetler kapsamında ise bölge planında belirlenen hedefler arasında kadınların, gençlerin ve engellilerin sosyal faaliyetlere katılımının artırılması yer almıştır. Ancak burada bahsi geçen sosyal faaliyetlerin neler olduğu, kadınların neden sosyal faaliyetlere katılmadığı ya da bu sorunun nasıl tespit edildiğine yönelik bir veri planda yer almamaktadır. Çözüme yönelik öneriler ise somut ve kadına özel faaliyetler içermemektedir. Ekonomik güçlenme yönünden kadınların iş gücüne katılımı oranının artırılması gösterge olarak belirlenmişse de kadınların iş gücüne nasıl dahil edileceği belirlenmediği gibi hedeflerde kadın kavramı sadece dezavantajlı gruplar içinde yer alarak sosyal faaliyetlere katılımlarının artırılması yönünden ele alınmıştır (Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2010).

Bölgenin vizyonu “Ekonomik, sosyal ve demokratik birikimi geliştirerek; doğal ve kültürel çevreyi koruyarak; tarım, teknoloji, ticaret, taşımacılık, turizm alanlarında Türkiye’nin ve Orta Doğu’nun lider bölgesi olmak” olarak belirlenmiştir. Bölge planında, "Dezavantajlı grupların ekonomik ve sosyal hayata katılımı özendirilecektir" temel amaçlardan biri olarak belirlenmiş ve bu amaca yönelik "kadınların, gençlerin ve engellilerin sosyal faaliyetlere katılımı artırılacaktır" hedefi planda yer almıştır. Kadınların iş gücüne katılım oranı, Beşeri Sermayenin Rekabetçi Sektörlerle Uyumlu Bir Şekilde Geliştirilmesi ekseninde gösterge olarak belirlenmiştir (Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2010).

4.13.2. TR63 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı

Bir önceki planın uygulama süresini takiben 2014-2023 yılları için hazırlanan bölge planında ilkinin aksine mevcut durum analizinde cinsiyete göre ayrıştırılmış veriler kullanılmamış ve ilk planda olduğu gibi hazırlık sürecinde yer alan paydaşların verileri cinsiyete göre ayrıştırılmamıştır. Eğitim, sağlık, güvenlik ve koruma, sosyal hizmetlere erişim gibi temel kamusal hizmetler yönünden kadınların

mevcut durumları tespit edilmediği gibi kadınlara yönelik özel bir politika benimsenmemiştir. Vizyonu “Nitelikli insan kaynağı ve gelişmiş altyapı olanakları ile rekabet gücü ve yaşam kalitesi yüksek bölge” olarak belirleyen planda kadınlara yönelik herhangi özel bir politika benimsenmemiştir. Cinsiyete duyarlı bir etki değerlendirmesi yapılmasına olanak sağlayacak sadece bir tane performans göstergesi planda yer almıştır; kadın nüfusun iş gücüne katılım oranı. (Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2014)

Aynı bölgenin bir önceki planı ile karşılaştırıldığında cinsiyete dayalı veri kullanılmamış olması, kadınlara yönelik özel bir amaç, hedef veya faaliyet öngörmemiş olması, kadın kavramının metinde sadece 4 kez geçmesi ve bunlardan 3 tanesinin plan çalışmalarına katılan kurumların isimlerinde bulunuyor olması göz önünden bulundurulduğunda Bölgenin planlama kültüründe toplumsal cinsiyet etkisinin önceki döneme göre azaldığı söylenebilir.

4.14. TR71 Bölgesi ve Ahiler Kalkınma Ajansı

Beş ilden oluşan diğer bir kalkınma ajansı ise 25.07.2009 tarih ve 27299 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2009/15236 sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan Ahiler Kalkınma Ajansı (AHİKA)'dır. AHİKA, merkezi Nevşehir ili olup Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde illerini de kapsamaktadır. AHİKA, 2010-2013 ve 2014-2023 dönemi için iki bölge planı hazırlamıştır.

4.14.1. TR71 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı

Planda; cinsiyet ve yaşa göre nüfus dağılımı, kadın ve erkek nüfusun sektörlere göre istihdamı, kadınlarda 16-19 yaş arası evlenme oranları, toplam doğurganlık hızı, cinsiyete göre okur-yazar oranı, okur-yazar kadın nüfusun toplam kadın nüfusuna oranı, ilköğretim ve ortaöğretim okullaşma oranları, zorunlu sigortalı çalışanların cinsiyete göre dağılımı, yaşamının herhangi bir döneminde fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalma, cinsiyete ve yıllara göre iş gücü durumu ve kadın konuk evi sayısı olmak üzere çok sayıda cinsiyete dayalı veri kullanılmıştır. Ancak bu verilere aracılığı ile tespit edilen sorunların hepsine yönelik politika geliştirilmemiştir. Örneğin “eş veya birlikte olduğu kişi(ler) tarafından yaşamının herhangi bir döneminde şiddet gören kadın oranında ülke genelinde bütün bölgeler arasında en yüksek orana sahip olan ikinci bölge” tespiti yapılmışken, bu soruna doğrudan

müdahale içeren bir öncelik, hedef ya da tedbir planda yer almamıştır. Plan yapım aşamasında gerçekleşen paydaş toplantılarına kurumları temsilen katılan gerçek kişilerin isim ve cinsiyetlerine plan ekinde yer verilmemiştir (Ahiler Kalkınma Ajansı, 2010).

Planda bölgenin vizyonu “Stratejik konumu ile ticaret ve sanayide sürdürülebilir kalkınmayı sağlamış, bereketli toprakları ile tarım ve hayvancılıkta gelişmiş, sevgi ve hoşgörü ikliminde kendini yetiştirmiş insanları, büyüleyici Kapadokya’sı, kültürel ve tarihi zenginlikleri ve termal kaynakları ile farklılaşmış, dünya markası bir bölge olmak” olarak belirlenmiş, vizyonda toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik bir referans yer almamış, ancak plan hazırlık sürecindeki ilkeler arasında fırsat eşitliği de yer almış ve burada cinsiyet ayrımcılığı gözletilmeyeceği belirtilmiştir. Kadınlar engelliler ve yoksullarla birlikte eğitim, sağlık, barınma istihdam gibi temel haklara ulaşmada güçlük çeken dezavantajlı gruplar arasında sayılmıştır (Ahiler Kalkınma Ajansı, 2010).

GZFT Analizinde kadınlar konusunda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları ve faaliyetlerinin yeterli olmaması, kadınlarda erken evliliğin yaygın olması ve 16-19 yaş arası kadın evlilik oranında bölgenin ülke içinde en yüksek değere sahip ikinci bölge olması, kadınların iş gücüne katılım oranının Türkiye ortalamasının altında olması, aile içi şiddetin bölgede yaygın olması zayıf yönler arasında sayılmıştır (Ahiler Kalkınma Ajansı, 2010).

Planda yer alan “İnsan Kaynakları” gelişme ekseninde “İnsan kaynaklarını rekabetçi bir anlayışla geliştirerek bölgedeki girişimcilik ve istihdamı artırmak” amacına yönelik olarak belirlen “Bölgede yaşam boyu öğrenme politikasının tanıtılması ve yaygınlaştırılması” hedefi kapsamında “Başta kadın olmak üzere dezavantajlı grupların istihdamına ilişkin eğitim projelerinin geliştirilmesi sağlanacaktır” ve “Tarım sektöründe çalışan kadın iş gücünün eğitilmesiyle ilgili faaliyetlerin artırılması sağlanacaktır” stratejileri yer almıştır (Ahiler Kalkınma Ajansı, 2010).

“Yaşam Kalitesi” ekseninde “Katılımcı ve sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı ile sosyal bütünleşmeyi sağlayarak yaşam kalitesini artırmak” amacına yönelik olarak “Eğitim ve sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi” hedefine yer verilmiş ve “öncelikle kız çocukları olmak üzere okullaşma oranları ve eğitim düzeyinin artırılmasına yönelik faaliyetler desteklenecektir” stratejisi belirlenmiştir. Performans

göstergesi olarak ise sadece kadın nüfusun iş gücüne katılım oranı belirlenmiştir (Ahiler Kalkınma Ajansı, 2010).

4.14.2. TR71 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı

TR71 Bölgesine yönelik yapılan ikinci bölge planında kadın istihdam oranı, kadınların iş gücüne katılma oranı, okur-yazar kadın oranı, bölge illerinin Türkiye nüfusu içinde aldıkları paylar, bölge nüfus piramidi ve kadın istihdam oranı cinsiyete dayalı veri olarak kullanılmış ve önceki plana göre bu alanda daha az sayıda veri kullanıldığı görülmüştür. Plan ekinde katılımcı listelerine yer verilmediği için planlama sürecine katılımda cinsiyet eşitliğinin gözetilip gözetilmediği konusunda bir değerlendirme yapılamamıştır (Ahiler Kalkınma Ajansı, 2014).

Mevcut Durum Analizinde "Kadın İstihdamı" ayrı bir başlık olarak yer almış ve veriler çerçevesinde bölgenin durumu ortaya konmaya çalışılmıştır. Kadınlar; genç, tarım işçileri, gazi, engelli, göçmen, yaşlı ve hükümlüler ile birlikte dezavantajlı gruplar arasında sayılmıştır (Ahiler Kalkınma Ajansı, 2014).

2014-2023 dönemi için belirlenen vizyon; "Doğal ve kültürel mirasından güç alan, beşeri sermayesini geliştirmeyi ve dengeli kalkınmayı sürekli kılmış, yaşamaya değer bir bölge" olarak ifade edilmiştir. Vizyonda toplumsal cinsiyet eşitliğine yapılan herhangi bir vurgu bulunmamaktadır. Bu vizyona erişmek için belirlenen gelişme eksenlerinden biri olan "Artan yaşam kalitesi" kapsamında "Kadınların ve dezavantajlı grupların ekonomik ve sosyal hayata katılımının artırılması" önceliği yer almış ve "Kadın ve dezavantajlı grupların istihdamının artırılması" ile "Kadının toplumsal statüsünün iyileştirilmesi" tedbirleri öngörülmüştür. Ayrıca planda yer alan öncelikli konular arasında "kadınların iş gücüne katılım ve istihdamının artırılması" da yer almıştır (Ahiler Kalkınma Ajansı, 2014).

Kadın istihdam oranı performans göstergeleri arasında sayılmıştır ve risk analizinde kadınların ve dezavantajlı grupların ekonomik ve sosyal hayata entegrasyonu önceliğine yönelik "isteksizlik ve ilgisizlik" gerçekleşmesi orta dereceli olarak görülen, ekonomik kayıplar ve yaşam kalitesinde düşüklük etkisi olabilecek bir risk olarak belirtilmiştir. Bu riske yönelik ise "Bu gruplara iş imkânlarının sağlanabilmesi için gerekli destekleyici düzenlemelerin yapılması" tedbir olarak öngörülmüştür. Planın uygulaması için benimsenen prensipler arasında

“toplumsal cinsiyet eşitliği”, “sürdürülebilir yaklaşım” ile beraber yer almıştır (Ahiler Kalkınma Ajansı, 2014).

4.15. TR72 Bölgesi ve Orta Anadolu Kalkınma Ajansı

Merkez Kayseri ile Sivas ve Yozgat illerini kapsayan Orta Anadolu Kalkınma Ajansı (ORAN), 25.07.2009 tarih ve 27299 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2009/15236 sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuş olup, 2010-2013 ve 2014-2023 dönemleri için iki bölge planı hazırlamıştır.

4.15.1. TR72 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı

Kayseri, Sivas ve Yozgat illerinden oluşan TR72 Bölgesi için Orta Anadolu Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan ilk planda Bölgenin vizyonu; “Türkiye’nin merkezinde, çok boyutlu, planlı ve orantılı olarak kalkınan dinamik ve güçlü bir Orta Anadolu” olarak belirlenmiştir. Planda bölge ortaöğretiminde yerleşim yeri ve cinsiyete göre öğrenci sayıları, cinsiyete göre istihdam oranları, cinsiyete göre iş gücüne katılım oranları, nüfusun yaş ve cinsiyete göre dağılımı, okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretimde kız ve erkek öğrenci sayıları, cinsiyete göre çalışanların sektörel dağılımları, cinsiyete göre işsizlik oranı, cinsiyete göre okuma-yazma bilme ve yükseköğrenim oranları olmak üzere çok sayıda cinsiyete dayalı veri kullanılmıştır. Ancak yoksullar, engelliler ve yaşlılarla birlikte sosyal dışlanma riski taşıyan gruplar arasında sayılan kadınların iş gücüne katılma oranının düşük olması GZFT analizinde zayıf yönler arasında sayılsa da doğrudan kadınlara yönelik herhangi bir özel tedbir, öncelik, gelişme ekseni planda yer almamaktadır. Plan hazırlık sürecine katılan kurum ve temsilcilerinin isimler plan sonunda yer alsa da cinsiyet bilgisi belirtilmemiştir. Kadınların iş gücüne katılma oranı performans göstergelerinden biri olarak belirlenmiştir ancak kadınların iş gücüne katılma oranının artırılmasına yönelik açık bir hedef, tedbir planda yer almamıştır (Orta Anadolu Kalkınma Ajansı, 2010).

4.15.2. TR72 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı

2014-2023 dönemini kapsayan ikinci bölge planında ise Türkiye ve Bölge ölçeğinde temel iktisadi faaliyet kollarına göre istihdam edilenlerin cinsiyet dağılımı ve ücretsiz aile işçilerinin cinsiyete göre oranı olmak üzere önceki plana göre çok daha az cinsiyete göre ayrıştırılmış veri kullanılmıştır. Plan hazırlık sürecine

katılanlara ilişkin herhangi bir bilgi planda yer almamıştır (Orta Anadolu Kalkınma Ajansı, 2013).

“Ulusal ve uluslararası düzeyde rekabet edebilir, beşeri ve sosyal sermayesi gelişmiş, potansiyellerini değere dönüştürmüş, kent ve sosyal altyapısını geliştirerek yaşam kalitesini arttırmış, ulaşılabilir Orta Anadolu” vizyonuna ulaşmayı hedefleyen planda kadınlara özel bir atıf yapılmamıştır. Planda, dezavantajlı gruplar müstakil olarak tanımlanmamıştır ancak parantez içinde sayma yöntemi ile kadınlar; gençler, engelliler ve uzun süreli işsizlerle birlikte dezavantajlı gruplar arasında yer almıştır (Orta Anadolu Kalkınma Ajansı, 2013).

"Sosyal Kalkınma" ekseninde bulunan “Beşeri, sosyal sermaye ve kurumsal kapasite ile yönetişimin geliştirilmesi” öncelik alanına yönelik belirlenen “Gençler ve kadınların sivil toplum faaliyetlerine katılım oranı artırılacak, katılımcı kültürel ortam geliştirilecektir” tedbirinde doğrudan kadınlar hedeflenmiştir. Bunun yanında dezavantajlı gruplara yönelik tedbirlerin kadınları da kapsadığı düşünülse de doğrudan kadınların zikredildiği başkaca bir öncelik ve tedbir bulunmamaktadır. (Orta Anadolu Kalkınma Ajansı, 2013).

Performans göstergesi olarak kadınların iş gücüne katılım oranı ve tarımda çalışan ücretsiz aile işçilerinin oranı (planda bu kişilerin çoğunluğunu kadınların oluşturduğu belirtilmiştir) yer almıştır (Orta Anadolu Kalkınma Ajansı, 2013).

4.16. TR81 Bölgesi ve Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı

Bartın ve Karabük illerinin yanı sıra merkez Zonguldak’ı da kapsayan Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA), 25.07.2009 tarih ve 27299 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2009/15236 sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuş olup, 2010-2013 ve 2014-2023 dönemleri için iki bölge planı hazırlamıştır.

4.16.1. TR81 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı

Zonguldak, Karabük ve Bartın illerinden oluşan TR81 Bölgesi için Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan ilk planda cinsiyete göre ayrıştırılmış veri olarak sadece nüfusun yaşa göre dağılımı ile genel ve kaba doğurganlık hızı kullanılmıştır. Planlama sürecine katılan kurumların ve temsilcilerinin isim listesi ek olarak yer alsa da cinsiyet belirtilmemiştir (Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı, 2010).

Planda bölgenin vizyonu; “İçselleştirdiği girişimcilikle sektörel çerçevesini genişleterek yeni istihdam alanları yaratmış ve yaşam kalitesini yükseltmiş rekabetçi bir bölge olmak” şeklinde belirlenmiştir. Kadınlar; kronik hastalar, engelliler ve yaşlılarla birlikte dezavantajlı gruplar arasında ve sadece “Dezavantajlı kesimin ihtiyaçlarını gözetecek fırsatların sunulması” hedefi altında istihdama katılım boyutu ile ele alınmıştır. Bu kapsamda kadın istihdamının teşviki, kadın girişimcilerin desteklenmesi ve kadınlara yönelik mesleki eğitimlerin verilmesi politika olarak önerilmiştir. GZFT analizinde “erkek egemen sanayi dallarının kadınların iş gücüne katılımını kısıtlaması” zayıf yönler arasında yer almıştır. Kadınları içeren tek performans göstergesi olarak kadın nüfusun istihdam oranı belirtilmiştir (Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı, 2010).

4.16.2. TR81 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı

TR81 Bölgesi için 2014-2023 dönemine yönelik hazırlanan ikinci planda, ilkinde nazaran daha çok cinsiyete göre ayrıştırılmış veri kullanılmıştır. Bunlar; nüfusun yaş ve cinsiyete göre dağılımı, istihdam oranı, aylara göre bölge kadın istihdam endeksi, illere göre kadın erkek nüfus dağılımları, işsizlik oranı, yaş gruplarına göre işsizlik oranları, internet kullanım oranı, bilgisayar kullanım oranı ve eğitim seviyelerine göre okullaşma oranlarıdır. Plan hazırlık sürecine katılan kurumların ve temsilcilerinin isim listeleri ek olarak yer almış ancak cinsiyet belirtilmemiş. Planın vizyonu; “Bağımlı ekonomik yapısını kırmış ve yaşam kalitesini yükseltmiş bir bölge olmak” olarak belirlenmiştir (Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı, 2014).

Mevcut durum analizinde kadın istihdamını ayrı bir başlık olarak ele almıştır. Bu analizlere dayanılarak “Sosyal kalkınmanın sağlanması” önceliğinde “Kadınların istihdam kapasitelerinin artırıcı tedbirlerin alınması” tedbiri yer almıştır. Bu kapsamda kız çocuklarının okutulmasının sağlanması, kadın girişimcilerin desteklenmesi, kadınların istihdam edilebileceği sektörlerin çeşitlendirilmesi önerilmiştir (Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı, 2014).

Kadınlara yönelik bir başka tedbir de “Dezavantajlı kesime yönelik sosyal içerme sağlanması” başlığı altında yer almıştır. Kadınlar; engelliler, işsizler, bağımlılar, şehit ve gazi yakınları, roman vatandaşlar, öğrenciler ve kronik hastalarla birlikte dezavantajlı kesimler arasında ele alınmış ve düşük gelirli ailelerde eş baskısı nedeniyle çalışmayan kadınları istihdama ve sosyal hayata dahil edilebilmesi için

sosyo-kültürel engeller nedeniyle çalışmayan kadınların yaşadığı mahallelerin belirlenmesi, bu kadınların eşlerinin bilinçlendirilmesi ve kadınları iş hayatına katılımını özendirici çalışmaların yürütülmesi öngörülmüştür. Planda cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılması da vurgulanmıştır. Performans göstergesine ise rastlanmamıştır (Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı, 2014).

4.17. TR82 Bölgesi ve Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı

Merkez Kastamonu ile Çankırı ve Sinop illerini kapsayan ve 25.07.2009 tarih ve 27299 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2009/15236 sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (KUZKA), 2011-2013 ve 2014-2023 dönemleri için iki bölge planı hazırlamıştır.

4.17.1. TR82 Bölgesi 2011-2013 Bölge Planı

Ajans merkezi Kastamonu'da olmak üzere Çankırı ve Sinop illerini de kapsayan Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan ilk bölge planında cinsiyete göre ayrıştırılmış veri olarak bölge ve Türkiye'de dernek üyelerinin kadın erkek oranları, bölgede kadınların eğitim durumu ve cinsiyete göre işsizlik oranları, nüfus piramidi, bölge ve Türkiye'de okuma-yazma bilmeyen nüfus, bölge ve Türkiye'de okul türlerine göre net okullaşma oranları, çalışanların sektöre ve cinsiyete göre oranlar ile kadınların iş gücüne katılma oranları kullanılmıştır. Planlama sürecine katılım sağlayanlara ilişkin herhangi bir liste plan ekinde bulunmamaktadır (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2011).

Planda TR82 Bölgesinin vizyonu "Sürekli üreten, birlikte yükselen, doğal dokusuyla fark yaratan Kuzey Anadolu" olarak belirlenmiş ve bu vizyona erişmek için belirlenen "Canlı ve paylaşımcı sosyal yaşam" amacı altında "Kadının ekonomik ve toplumsal yaşama katılımının artırılması" hedefi yer almış. Bu hedefe ulaşmak için ise "Kadın istihdamını artıracak faaliyetler yapılacaktır", "Kadın girişimcilere yönelik eğitimler düzenlenecektir" ve "Toplumsal cinsiyet ve aile içi şiddet ile ilgili bilinçlendirme faaliyetleri (konferans,seminer, yarışma, çalıştay) yaygınlaştırılacaktır" olmak üzere üç strateji (veya planın kendi dili ile izlem) yer almıştır (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2011).

Planda diğer pek çok plandan farklı olarak dezavantajlı gruplardan bahsedilmemiş, "kırılgan gruplar" kavramı kullanılmış ve engelliler, kimsesiz

çocuklar, şiddet mağdurları, eski hükümlüler, kronik işsizler, evsizler, madde bağımlıları, göçmenler ve mülteciler vb. olarak tanımlanan bu gruba kadınlar bu tanıma dâhil edilmeyerek “Toplumsal Cinsiyet ve Kadın” başlığında ayrıca ele alınmıştır. Bu çerçevede kadınları hedef alan izlemlere yer vermiş olmasına rağmen planda cinsiyete duyarlı izleme yapmayı sağlayacak bir performans göstergesine yer verilmemiştir (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2011).

4.17.2. TR82 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı

2014-2023 yıllarına yönelik hazırlanan bir sonraki planda da yine çok sayıda cinsiyete göre ayrıştırılmış veri kullanılmıştır. Bunla; bölgede sektörlerde cinsiyete göre dağılım, cinsiyete göre iş gücü göstergeleri, eğitim durumunda göre işsizlik oranı, nüfus piramidi, okuma-yazma bilmeyenlerin cinsiyete göre oranları, cinsiyete göre ortaöğretim seviyesine göre net okullaşma oranları, cinsiyete göre ortaokul ve ortaöğretim seviyesinde açık öğretim alan öğrencilerin toplam öğrenci sayısına oranı, cinsiyete göre Yükseköğretim Kurumu’na ait yurtlara ilişkin bilgiler, cinsiyete göre yuvalarda, yetiştirme yurtlarında, rehabilitasyon merkezlerinde ve huzurevlerinde kalan kişi sayısı olarak sıralanabilir. Önceki plan gibi bu planda da katılımcı listelerine yer verilmediği için kadınların planlama sürecine katılımı değerlendirilememiştir. Önceki plandan farklı olarak kadınlar; çocuk, yaşlı, gazi, şehit yakını, engelli, işsiz ve yoksullarla birlikte dezavantajlı gruplar arasında sayılmıştır (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2014).

Vizyonu, önceki planla aynı şekilde “Sürekli üreten, birlikte yükselen, doğal dokusuyla fark yaratan Kuzey Anadolu” olarak belirlenen planda “Sosyal Refah” amacı altında “Sivil toplum bilincinin ve ortak iş yapma kültürünün geliştirilmesi” hedefi yer almış ve bu hedefe yönelik “Kadınların STK'lara aktif katılımları artırılabilecektir” izlemi ve aynı amaç altında yer alan “Beşeri Kaynakların Geliştirilmesi” hedefi altında “Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması desteklenecektir” ve “Çalışma hayatı ve iş ortamının iyileştirilmesi” hedefine yönelik “Kadın istihdamı artırılabilecektir” izlemleri öngörülmüştür. “Potansiyelini Değere Dönüştüren Ekonomi” amacı altında ise “Sanayi sektöründe üretimin, katma değer ve kalitenin artırılması” hedefine yönelik yer alan “Teknoloji geliştirme, iş geliştirme, kadın iş geliştirme merkezleri ve laboratuvarı gibi ortak kullanım alanları kurulacaktır” izlemi de yine doğrudan kadınları hedef kitle olarak belirlemiştir. Bu hedef, amaç ve stratejilerin ölçülmesi için ise okuma-yazma bilenlerin içindeki kadın

oranı, STK'larda kadın üye oranı, kadın iş gücüne katılım oranı, ve yükseköğretim mezunu kadın ve erkek işsizlik oranları olmak üzere yeterli denebilecek sayıda performans göstergesi belirlenmiştir (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2014).

4.18. TR83 Bölgesi ve Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı

22.11.2008 tarih ve 27062 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2008/14306 sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA), Samsun merkezli olup ayrıca Amasya, Çorum ve Tokat illerini de kapsamaktadır. Çalışmanın esas aldığı bölge planlarının ilişkin olduğu 2010-2023 dönemi için OKA herhangi bir bölge planı çalışması yapmamış olup, TR83 Bölgesine ilişkin 2006 yılında hazırlanan ve 2023 yılına kadar geçerli olan bölge planı OKA'nın kuruluşundan önce Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hizmet alımı yoluyla DOLSAR Mühendislik Ltd. Şti.'ne hazırlatılan Yeşilirmak Havzası Gelişim Planıdır. Bu plan her ne kadar kalkınma ajansı tarafından hazırlanmamışsa da tez kapsamında incelenmiştir. Plan, kalkınma ajansları tarafından hazırlanan planlardan çok daha uzun bir süreyi (2006-2023) kapsamakta ve hacim olarak da oldukça büyüklük arz etmektedir.

4.18.1. Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi Bölgesel Gelişme Ana Planı

Planda cinsiyete göre ayrıştırılmış çok fazla sayıda veri kullanılmıştır. Bunlar; nüfus piramidi, nüfusun yaş ve cinsiyet dağılımı, bölgede ve Türkiye'de ekonomik faaliyet ve cinsiyete göre istihdam edilen nüfusun eğitim durumu, doğurganlık hızı, doğumda yaşam beklentisi, cinsiyete göre iş gücü durumu, cinsiyet ve yıllara göre iş gücü ve katılma oranı, yerleşim yeri iş gücü durumu ve cinsiyete göre nüfus, işteki duruma ve cinsiyete göre istihdam, çalışmama nedenine ve cinsiyete göre iş gücünde olmayan nüfus, istihdamın sektörel bazda eğitim ve cinsiyete göre dağılımı, kadın ve erkek işçi sayısı ve oranları, kadın ve erkek sendikalı işçi sayısı, ücretli çalışan kadınların toplam istihdama oranı, okuryazar kadın nüfusun toplam kadın nüfusuna oranı, üniversite biritenlerin okul bitirenlere oranı, ilköğretim okullaşma oranı, yerleşim yerlerine göre ilköğretimde öğrenci sayısı, genel ortaöğretim okullaşma oranı, mesleki ve teknik ortaöğretim okullaşma oranı, üniversitelerin önlisan ve lisans düzeyindeki öğrenci sayıları ve lisanslı sporcu sayıları olarak tezhür etmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2006).

Plan hazırlık sürecinde hem DPT personeli hem de yüklenici şirket personeli görev almış, bölgede katılımcılık ile planın hazırlandığı belirtilmiş ancak katılım sağlayan kurum yetkililerine ilişkin veri paylaşılmamıştır (Devlet Planlama Teşkilatı, 2006).

Mevcut durum analizinde kadın ve ailenin güçlendirilmesi başlığı ile ayrı bir bölüme yer verilmiştir. Bu bölümde kadının eğitim durumu, çalışma yaşamı, gündelik yaşam, sorumluluk ve sorunlar detaylı olarak ve tek tek ele alınmıştır. Kadınların dezavantajlı gruplar içinde olduğu belirtilen planda kentsel alanlar için yoksuluk sınıflaması yapılmış ve yalnız başına evini geçindirmek zorunda olan kadınlar en yoksul kesim arasında yer almıştır. Bitkisel üretim GZFT'sinde “kadınlara ve gençlere yönelik eğitim ve yayım programlarının yetersiz olması” zayıf yönler arasında sayılmıştır. İller düzeyinde yapılan GZFT'de ise “eğitimin desteklenmesi, eğitim ile iş dünyası arasında bağlantı kurulması, kooperatifler ve diğer yeni iş sahalarıyla gençlerin ve kadınların ekonomiye bütünüyle entegre olmalarının sağlanması” fırsatlar arasında yer almıştır (Devlet Planlama Teşkilatı, 2006).

Bölgenin vizyonu “Türkiye'nin Karadeniz'e açılan kapısı olmuş, yaşam kalitesini yükseltmiş, çevreye duyarlı, rekabetçi, hızla gelişen bölge” olarak belirlenmiş ve bu vizyona ulaşmak için belirlenen temel stratejik amaç “Mekansal, sosyal ve ekonomik yapının dönüştürülmesi ve geliştirilmesi” olarak ifade edilmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2006).

“İnsan kaynaklarının ve toplumsal yapının geliştirilmesi” stratejik amacıyla GZFT analizinde “kadının öneminin ikinci planda kalmış ve eğitim düzeylerinin düşük olması” zayıf yönler arasında tespit edilmiştir. “Yetişkin eğitimi programlarının geliştirilmesi” tedbirinde kadınlar için girişimcilik eğitimleri verilmesi ve okuma-yazma eğitimleri düzenlenmesi yer almıştır. Kadının yalnız olduğu aileler, bölgede kimsesiz-geliri olmayan yaşlılar ve engellilerle birlikte "yoksulların yoksulu" olarak belirtilmiştir. “Bölgede kentsel toplumsal yaşam kalitesinin iyileştirilmesi” önceliğinde “kadın-erkek eşitliğinde gelişme sağlanması ve kadınlara yönelik kentsel hizmetlerin artırılması” öngörülmüştür. Bu kapsamda öngörülen projeler; tarım dışı mesleklerde ve kadınlar için istihdam olanaklarının artırılmasında pozitif ayrımcılık politikalarının bölgedeki kurumlar ve işletmeler tarafından desteklenmesi, bu kapsamda valilikler bünyesinde kadının statüsü birimi

kurulması ve kurum çalışanlarına toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi verilmesi, kentlerde yerel yönetimler, özel kesim ve STK'lar tarafından kadınlar için ücretsiz bilgisayar kurslarının açılması, kamu-STK iş birliği ile "anne-baba eğitimleri" yapılması ve ailenin bilinçlendirilmesi, kız çocuklarının temel eğitiminde tam okullaşmanın sağlanması ve okul terk oranlarının azaltılması ve bu kapsamda kız okullaşmasını ve okul terk oranlarını izlemek için Milli Eğitim Müdürlüklerinin bir sistem kurması, kadınlara karşı şiddetin önlenmesi/ azaltılması için, kadınların şiddete uğramasını önleyici bilgilendirme ve eğitim çalışmaları yapılması ve bu kapsamda kadın sığınma evleri kurularak kadına karşı şiddetin önlenmesi eğitimleri verilmesi, kadınların yerel ve kentsel kurullardaki temsilinde, pozitif ayrımcılık uygulanması ve kadınların kamusal karar alan kurumsal örgütlenmelerde, belirli bir oranın üzerinde temsilinin sağlanması ve bu kapsamda illerde kurulacak kurullarda kadına yönelik pozitif ayrımcılık ve kadın temsil oranını artıracak ilke ve kuralları belirlemesi olarak sıralanmıştır. "Kurumsal yapının güçlendirilmesi" stratejik amacı altında "Sivil toplumun ve özel kesimin güçlendirilmesi" tedbiri yer almış ve kadın örgütlerinin, kadınların kent yaşamına katılımı, eşitlik ve kadına karşı şiddetin durdurulması çalışmalarının desteklenmesi ve karar alma süreçlerine katılımın sağlanması için kurullar oluşturulurken kadın-erkek eşitliğine ve dengesine özen gösterilmesi doğrultusunda bilinç oluşturulması, merkez belediyeler tarafından kadın bürosu kurulması proje olarak önerilmiştir. Planda herhangi bir performans kriter setine rastlanmamıştır. (Devlet Planlama Teşkilatı, 2006)

4.19. TR90 Bölgesi ve Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı

Merkezi Trabzon olmak üzere Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize illerini kapsayan Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı 25.07.2009 tarih ve 27299 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2009/15236 sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuş olup 2010-2013 ve 2014-2023 dönemleri için iki bölge planı hazırlamıştır.

4.19.1. TR90 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı

Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon olmak üzere altı ilden oluşan TR90 Bölgesi için Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan ilk bölge planında cinsiyete göre nüfusun durumu, nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı, erkek-kadın nüfus tahminleri, okuma-yazma bilmeyenler, okuma-yazma bilmeyenler tahminleri, iş gücüne katılım oranı, işsizlik oranı, istihdam oranı, illere göre işe

yerleştirme, iş gücü eğitimlerine başvuru, mesleki kurslar ve katılımcı sayıları, istihdam garantili kurslara katılım, illere göre kadın dernekleri sayısı olmak üzere çeşitli cinsiyete dayalı veri kullanılmıştır. Planlama sürecine katılım sağlayan kurum ve temsilcilerin isimlerine yer verilmiş ancak cinsiyet belirtilmemiştir (Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı, 2010).

“Ekonomisi güçlü, yenilikçi ve rekabetçi, sosyal yönden gelişmiş ve bütünleşmiş, altyapısı tamamlanmış, sürdürülebilir çevre ve yüksek yaşam kalitesine sahip Doğu Karadeniz” olarak belirlenen vizyona erişmek için hazırlanan planında GZFT analizinde bölge kadınlarının çalışmaya yönelik eğiliminin yüksek olması güçlü yönler arasında sayılmış, bununla birlikte kadınlar, engelliler ve yeni mezunların yanında dezavantajlı grupta sayılmıştır. Doğrudan kadınları hedef alan tedbirler ise “Sosyal gelişme ve bütünleşme” gelişme ekseninde “Katılımcı sosyal gelişmenin sağlanması” amacı altında yer alan “Kadın ve genç girişimciliği ve istihdamının desteklenmesi” önceliğinde yer almıştır (Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı, 2010).

Performans göstergesi olarak ise kadın nüfusun iş gücüne katılım oranı ile kadın ve genç girişimciliğinin artırılmasına yönelik göstergeler belirlenmiştir (Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı, 2010).

4.19.2. TR90 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı

TR90 Bölgesi için hazırlanan ikinci planda ise daha fazla sayıda cinsiyete göre ayrıştırılmış veri kullanıldığı görülmüştür. Bu veriler anne ölüm oranı, eğitim durumu, il genel meclisinde kadın üye oranı, kadınların iş gücüne katılma oranları, kadınların tarım dışı iş gücüne katılma oranları, işsizlik oranları, nüfusun yaş gruplarına ve cinsiyete göre dağılımı, nüfus piramidi, aktif sigortalılardan işlemi tamamlanan iş kazaları, meslek hastalıkları, sürekli iş göremezlik ve ölüm vakalarının illere ve cinsiyete göre dağılımı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına başvuru yapanların oranı, , kadın konukevi ve ŞÖNİM sayısı, şiddete maruz kalan kadınların oranları ve maruz kaldıkları şiddet türlerinin oransal dağılımı, doğum öncesi bakım hizmeti alan kadınların oranı, okullaşma oranı gibi çok çeşitli alanlara ilişkindir. Planlama sürecine katılım sağlayan kurum ve temsilci bilgileri planda paylaşılmamıştır (Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı, 2014).

Vizyon; “Ekonomisi yenilikçi ve rekabetçi, kırsal-kent bütünlüğünü sağlayarak sosyal refah ve yaşam kalitesini geliştirmiş, yaşanabilir mekânlar, sürdürülebilir bir çevre ve yüksek insan kalitesine sahip Doğu Karadeniz” olarak belirlenmiş ve bu vizyona ulaşmak için kadınları doğrudan hedef alan stratejiler “Nitelikli insan, sosyal refah ve yaşam kalitesi” gelişme ekseninde “Toplumun tüm kesimleri için sosyal koruma olanaklarını geliştirmek” amacı altında “Kadına karşı şiddetle topyekun mücadele edilmesi” stratejisi, “Sosyal güven, katılım, örgütlenme ve birlikte iş yapabilme ortamını güçlendirmek” amacı altında “Yerel meclislerde (belediye meclisi, il genel meclisi, oda meclisleri, kent konseyleri gibi) kadınların ve gençlerin katılımının güçlendirilmesi” stratejisi, “Eğitimin her kademesinde fırsat eşitliği, yenilikçilik ve üretkenlik ilkeleriyle iyileştirme ve kapasite geliştirmeyi sağlamak” amacı altında “Kadınların mesleki ve yükseköğretime erişimi ve toplumsal cinsiyet kalıplarından bağımsız tercih yapabilmelerinin önünü açacak desteklerin sağlanması” stratejisi ve “Kurumsal kapasiteyi geliştirmek” amacı altında “Toplumsal cinsiyet duyarlı bütçeleme ve planlama eğitimleri ve uygulamalarının yaygınlaştırılması” stratejisi olarak yer almıştır (Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı, 2014).

Cinsiyete duyarlı etki değerlendirmesi yapmaya imkân sağlayacak performans göstergeleri olarak ise kadının iş gücüne katılım oranı, eğitimde toplumsal cinsiyet kaynaklı eşitsizlikleri gidermeye yönelik uygulanan proje sayısı, il genel meclislerinde kadın üye oranı, il belediye meclislerinde kadın üye oranı ile toplumsal cinsiyete duyarlı planlama ve bütçeleme uygulamasına geçen kurum sayısı belirlenmiştir (Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı, 2014).

4.20. TRA1 Bölgesi ve Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı

Merkez Erzurum ile Erzincan ve Bayburt illerinden oluşan TRA1 Bölgesinde 22.11.2008 tarih ve 27062 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2008/14306 sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA) tarafından bölge için 2011-2013 ve 2014-2023 dönemleri için iki bölge planı hazırlanmıştır.

4.20.1. TRA1 Bölgesi 2011-2013 Bölge Planı

TRA1 Bölgesinin 2011-2013 dönemi için KUDAKA tarafından hazırlanan bölge planında iş gücü ve istihdamın cinsiyete göre dağılımı, okuma yazman bilmeyen erkek ve kadın sayıları, ilköğretimde ve ortaöğretimde okullaşma oranları,

yükseköğretim kurumlarındaki öğrenci sayıları, tarım sektöründe çalışan kadın oranı ve ücretsiz aile işçisi olarak tarım sektöründe çalışan kadın oranı, iş gücüne katılan kadınların eğitim durumu, hizmet sektöründe çalışan kadın ve erkeklerin oranı olmak üzere çeşitli cinsiyete dayalı veriler kullanılmıştır. Planlama sürecine katılım sağlayan kurumlar ve temsilcilerinin adları liste olarak verilmiş ancak cinsiyet bilgisi yer almamıştır (Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2010).

Planda bölgenin vizyonu “Anadolu’nun zirvesinde, teknik ve sosyal altyapısını geliştirmiş; sosyal sermayesini ve yenilikçilik kapasitesini ilerletmiş; zengin doğal yapısı, bakir çevresi, alternatif turizm potansiyeli ve sermaye birikimi ile yatırımları cezbeden bir bölge olmak” olarak belirlenmiştir (Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2010).

Kız çocuklarının okullaşma oranının düşüklüğü planda sorun olarak tespit edilmiş ve “Beşeri sermayeyi ve sosyal altyapıyı güçlendirmek” amacı altında yer alan “Özellikle kız okullaşma oranı olmak üzere bölgede okullaşmanın ve okuryazarlık oranının artırılmasına yönelik çalışmaların yapılması” bir öncelik olarak belirlenmiştir. (Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2010)

Kadınlar; engelliler, yoksullar, hükümlüler, sosyal dışlanmaya maruz kalmış bireyler ile birlikte dezavantajlı gruplar arasında sayılmış ve “Dezavantajlı grupların toplumsal hayata dahil edilmesini sağlamak” hedefi kapsamında “Bölgede iş gücüne dahil olmayan kadın, özürlü ve engellilere yönelik iş gücü programlarının düzenlenmesi ve bu programlara katılımlarının sağlanması” ile “Başta kadınlar olmak üzere kırsal alanda kendi işini kurmak isteyenler için, kredi sistemlerinin (mikro finans) oluşturulması ve girişimciliğin özendirilmesi” şeklindeki önceliklerde doğrudan hedef kitle olarak gösterilmişlerdir (Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2010).

Cinsiyete duyarlı etki analizine imkan verecek performans göstergesi olarak ise ortaöğretimde kız çocuklarının okullaşma oranı, kadın nüfusun istihdam içerisindeki payı ve yüksek öğretim düzeyinde eğitim almış kadın iş gücü oranı belirlenmiştir (Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2010).

4.20.2. TRA1 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı

TRA1 Bölgesinin KUDAKA tarafından hazırlanan ikinci planında cinsiyete göre ayrıştırmış veri olarak belde, köy, kent, kır okuryazar durumu, cinsiyete göre

istihdam durumu, işteki duruma(ücretli/yevmiyeli, işveren/kendi hesabına, ücretsiz aile işçisi) göre istihdam durumu ile cinsiyete göre okullaşma oranları kullanılmış, ayrıca kadınların çoğunluğunun ilkokul mezunu olduğu ve tarım sektöründe çalıştığı belirtilmiş ancak veri kaynağı ve tarım konusu dışında oran belirtilmemiştir. İlk planın aksine ikinci planda plan hazırlama sürecine dahil olan paydaşların listesine rastlanmamıştır (Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2014).

Bölgenin vizyonu “Yüksek irtifa ve bozulmamış doğal yapıdan kaynaklanan ayırt edici özelliklere sahip tarımsal ürün miktarını artırmış; ürettiğini işleyerek değerinde pazarlayan; kaliteli ve çeşitli hizmet sunumu ile iç ve dış yakın coğrafyası için çekim merkezi olmuş; yaşanabilirliği yüksek bir bölge olmak” şeklinde belirlenmiştir (Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2014).

Planda kadınlar; çocuklar, gençler ve yoksullarla birlikte dezavantajlı gruplar arasında sayılmış ve kız çocuklarının okula gönderilmemesi tehditler arasında yer almıştır ancak kadınlara yönelik doğrudan herhangi bir stratejik amaç, hedef, tedbir öngörülmemiş haliyle kadınlara yönelik bir performans göstergesine de yer verilmemiştir (Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2014).

4.21. TRA2 Bölgesi ve Serhat Kalkınma Ajansı

25.07.2009 tarih ve 27299 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2009/15236 sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ile merkezi Kars olmak üzere Ağrı, Ardahan ve Iğdır illerini de kapsayan Serhat Kalkınma Ajansı (SERKA) 2010-2013 ve 2014-2023 dönemleri için iki bölge planı hazırlamıştır.

4.21.1. TRA2 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı

Ağrı, Ardahan, Iğdır ve Kars illerini kapsayan Serhat Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan ilk bölge planı 2010-2013 yılları için tasarlanmıştır. Mevcut durum analiz edilirken cinsiyete dayalı veriler; nüfusun cinsiyet-yaş bağımlılık oranlarında, 15 yaş üstü nüfusun eğitim durumunda ve iş gücüne katılım oranlarında kullanılmış, diğer tüm verilerde cinsiyet ayrımı yapılmamıştır. Plan hazırlama sürecinde yapılan çalıştaylara katılan kişilerin isimleri ve temsil ettikleri kurumlar bilgisine planın sonunda yer verilmiş ancak cinsiyetlerine yönelik bir veri yer almamıştır (Serhat Kalkınma Ajansı, 2010).

Vizyonu “Doğal zenginliğiyle tanınmış, turizm ve tarımsal ürünleriyle markalaşmış, sınırları aşan kültürel mirasın imkânlarından yararlanmış, rekabet gücü yüksek işletmeleriyle ülkenin Kafkasya ve Orta Asya’ya açılan ticaret ve lojistik merkezi bir Serhat Bölgesi” olan planda kadınlar dezavantajlı kesimler arasında engelliler, yoksullar ve çocuklar ile beraber ele alınmıştır ve bu grupların toplumsal alanda maruz kaldığı ayrımcılık ve sosyal dışlanmayı ortadan kaldırmak hedeflenmiştir (Serhat Kalkınma Ajansı, 2010).

GZFT analizi yapılırken istihdamda kadın oranının ve kadın girişimcilerin az olması, kırsal alanda ilköğretim sonrası okullaşma oranının düşük olması, özellikle kız çocuklarının yerleşim yerleri dışında okumalarını sağlayacak olanakların olmaması ile çocuklar, gençler ve kadınlar için sosyal ve kültürel gelişme olanaklarının eksikliği zayıf yönler arasında sayılmıştır. Güçlü yönler, fırsatlar ve tehditlerde kadınlara yönelik bir tespit yer almamıştır (Serhat Kalkınma Ajansı, 2010).

Planda kadınlar, “Yaşam kalitesini artırma” amacı altında yer alan “Dezavantajlı grupların (engelliler, kadınlar, yoksullar, sosyal dışlanmaya maruz kalmış bireyler) toplumsal hayata dâhil edilmesi” kapsamında yer almıştır. Hedefler arasında kadınların eğitim düzeylerinin geliştirilmesi, istihdam edilebilirliklerinin artırılması, sosyal statülerinin iyileştirilmesi, kadın girişimciliğinin desteklenmesi yer almıştır. Bu hedefler için öngörülen performans göstergeleri ise okuma yazma bilmeyen kadın nüfus oranının düşürülmesi, yüksekokul veya fakülte mezunu kadın oranının, kadınların iş gücüne katılım oranının ve kadınların istihdam içindeki oranının artırılması olarak belirlenmiştir (Serhat Kalkınma Ajansı, 2010).

4.21.2. TRA2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı

İlk bölge planının uygulama süresi bittiğinde ara verilmeden bu kez 10 yıllık dönemi planlayan yeni bir bölge planı yayımlanmıştır. Mevcut durum analizi bölümünde cinsiyete göre ayrıştırılmış verilere sadece eğitim (okuma yazma bilmeyen kadın oranı) başlığında yer verilmiş, istihdam bölümünde bir önceki bölge planının aksine cinsiyete göre herhangi bir tespit yapılmamıştır. Plan hazırlama sürecinde yapılan çalıştaylara kurumları temsilen katılanların isimleri yer almış ancak cinsiyet verilerine yer verilmemiştir (Serhat Kalkınma Ajansı, 2014).

Vizyonu “Doğal zenginliğiyle tanınmış, turizm ve tarımsal ürünleriyle markalaşmış, sınırları aşan kültürel mirasın imkânlarından yararlanmış, rekabet gücü yüksek işletmeleriyle ülkenin Kafkasya ve Orta Asya’ya açılan ticaret ve lojistik merkezi bir Serhat Bölgesi” olan planın GZFT Analizinde kadınların sosyo-ekonomik hayatta temsil gücünün az olması, sosyal sektörler bölümünde zayıf yönler arasında sayılmış, diğer bölümlerde kadınlara veya toplumsal cinsiyet eşitliğine değinilmemiş, cinsiyet belirtilmemiştir (Serhat Kalkınma Ajansı, 2014).

Planda belirlenen dört gelişme ekseninden (çevresel sürdürülebilirlik, erişilebilirlik, sosyal kalkınma, rekabet edebilirlik) sadece sosyal kalkınmada kadınlara yönelik bir hedefe yer verilmiştir: “Kadının toplumsal statüsünün güçlendirilmesi.” Bu başlık altında kadın girişimciliğinin yaygınlaştırılmasına yönelik destek mekanizmalarının geliştirilmesi, kadınlara yönelik istihdam garantili kursların açılması ve kadınlara yönelik her türlü şiddete müdahalede kurumlar arası koordinasyonun sağlanmasına yönelik üç tedbir öngörülmüş. Kadın girişimciliğine ayrıca kırsal alanda ekonomik çeşitliliğin artırılması tedbirinde de değinilmiş, kadınları girişimcilik ve örgütlenmeye teşvik edilerek bu konularda eğitim ve farkındalık çalışmalarının yaygınlaştırılması planlanmıştır (Serhat Kalkınma Ajansı, 2014).

Aile içi şiddet kavramına, herhangi bir tanım yapılmaksızın yer verilen planda bu soruna yönelik tedbirler yaşlı ve engelliler olarak tanımlanan özel ilgi gruplarına yönelik öncelikler altında da yer almıştır. Ajansın bir önceki bölge planında “toplumsal cinsiyet eşitliği” kavramına yer verilmezken 2014-2023 Bölge Planında kavrama yer verilmiş ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadına yönelik şiddet konularında farkındalık yaratılmasına yönelik faaliyetlerin teşvik edileceği belirtilmiştir. Performans göstergeleri arasında ise kadınların iş gücüne katılım oranı ve kadınları istihdam içindeki oranı yer almıştır (Serhat Kalkınma Ajansı, 2014).

4.22. TRB1 Bölgesi ve Fırat Kalkınma Ajansı

Merkez ili Malatya olan Fırat Kalkınma Ajansı (FKA) 25.07.2009 tarih ve 27299 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2009/15236 sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ile Bingöl, Elazığ ve Tunceli illerini de kapsayacak şekilde kurulmuş olup 2010-2013 ve 2014-2023 dönemleri için iki adet bölge planı hazırlamıştır.

4.22.1. TRB1 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı

Fırat Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan bölge planında cinsiyete dayalı veri olarak; bölgede kadın erkek nüfus oranları, bölgede cinsiyete göre işsizlik oranları, bölgede cinsiyete göre iş gücüne katılma ve istihdam oranları, bölgede ve Türkiye'de yıllara göre kadınların istihdam, iş gücüne katılma ve işsizlik oranları, bölgede ve Türkiye'de cinsiyete göre istihdamın eğitim durumu, bölgede ve Türkiye'de sporcu sayıları ve oranları, bölgede ve Türkiye'de 16-19 yaşları arasında evlenenlerin oranı kullanılmış ve ayrıca paydaş analizi yapılırken kullanılan konu başlıklarından biri “kadın ve aile” olarak belirlenmiştir. Bölge planı hazırlık sürecine katılan paydaşların isim listelerine yer verilmiş ancak cinsiyet belirtilmemiştir. Eğitim, sağlık, güvenlik ve koruma ile sosyal hizmetlere erişim konusunda planla kadınlara yönelik özel bir politika benimsenmemiştir. Ekonomik güçlenme yönünden planda kadınların iş gücüne katılımının düşüklüğü vurgulanmış ancak bu sorunun çözümüne ilişkin bir hedef ve faaliyet öngörülmemiştir (Fırat Kalkınma Ajansı, 2010).

Planın vizyonu; “Girişimci ve yenilikçi yaklaşımlarla, kaynaklarını etkin ve çevreye duyarlı biçimde kullanan; istihdam imkânlarını geliştiren; eğitim, turizm, tarım gibi öncelikli sektörlerde ve sosyal yaşam alanlarında tercih edilen bir bölge olmak” olarak belirlenmiştir. Mevcut Durum Analizinde Sosyal Yapı altında “kadının konumu” başlığında ayrı bir bölüm yer almıştır. “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği” kavramı bölge planında yer almış, Binyıl Kalkınma Hedefleri çerçevesinde ele alınmış ve bölgenin kalkınma sürecinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması öncelikli alanlar arasında görülmüştür. Kırsal kesimde kız çocuklarının okullaşma oranlarının düşüklüğü, bölgenin bazı yörelerinin aile planlaması bilincinin düşüklüğü, kadınların iş gücüne katılımının düşük olması bölgenin sosyal ve beşeri yapısının zayıf yönleri arasında sayılmıştır. Kadınların sosyal statüsünün olumlu yönde değişmesine yönelik ulusal ve uluslararası politikalar ise fırsatlar arasında yer almıştır. Kadınlar dezavantajlı gruplar arasında sayılmış ve kadın, aile kavramı ile beraber ele alınmıştır. Kadınları hedef alan bir performans göstergesine yer verilmemiştir. (Fırat Kalkınma Ajansı, 2010)

4.22.2. TRB1 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı

TRB1 Bölgesinin ikinci bölge planı hazırlanırken cinsiyetlere göre okullaşma oranları, Türkiye’de (Social Watch, 2012), kadınların iş gücüne katıl(a)mama

nedenleri, TRB1 ve Türkiye’de iş gücüne katılım oranları dağılımı cinsiyete dayalı veri olarak kullanılmıştır. Önceki plandan farklı olarak bölgede yaşayan insanların illerin sorunları hakkında görüşlerini tespit edebilmek için yapılan Önem-Performans Anketine katılan toplam 583 kişinin sadece 4’te 1’inin kadın olduğu tespit edilmiştir. Planda eğitim, sağlık, güvenlik ve koruma alanlarında kadınlara yönelik özel bir politika benimsenmemişken kadınların sosyal hayata dahil olmalarına yönelik özel bir tedbire yer verilmiştir. Şiddete maruz kalan kadınlara yönelik sığınma evlerinin sayılarının artırılması planlanmıştır ancak bu hedefe yönelik bir performans göstergesi yazılmamıştır. Kadınları ekonomik güçlenmesiyle ilintili olarak kadınların iş gücüne katılım oranlarının artması için kadın girişimciliğinin desteklenmesi ve kadın istihdamının yoğunlaştığı kırsal alanlarda özel programlar üretilmesi gerekliliği planda belirtilmiş ve ayrıca kadınların ekonomik hayata katılımlarının artırılmasını içeren bir tedbir planda yer almıştır. Farkındalık çalışmaları kapsamında ise kadın girişimciliğinin artırılması için il ve ilçe merkezlerinde farkındalık eğitimleri düzenlenmesi öngörülmüştür (Fırat Kalkınma Ajansı, 2014).

Vizyonu “Eğitimli ve girişimci insan gücüyle üreten, yaşam kalitesi yüksek TRB1” olarak belirlenen planda; Yaşam Kalitesi ekseninde “Sosyal ve beşeri sermayenin gelişimi” önceliği kapsamında “Kadınların sosyal, ekonomik hayata ve karar süreçlerine katılımının artırılması” tedbiri yer almış ve kadınlara yönelik kadın girişimciliğinin artırılması için il ve ilçe merkezlerinde farkındalık eğitimleri düzenlenmesi, kamu kurumları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarına yönelik destek programlarında kadını önceleyen tedbirlerin artırılması ve “Kadın Dostu Kent - Malatya” projesi çıktılarının tüm bölge illerine yaygınlaştırılması olmak üzere üç faaliyete yer verilmiş ve kadın iş gücüne katılım oranı, kadın şirket sahibi oranı ve karar meclislerinde görev alan kadın oranı performans göstergesi olarak yer almıştır. Aynı eksen altında “Fiziki altyapının iyileştirilmesi” önceliği kapsamında “Kadın, engelli ve yaşlılara yönelik sosyal hizmet ve ulaşım altyapısının iyileştirilmesi” tedbiri yer almış ve il merkezlerinde sığınma evleri sayısının artırılması faaliyet olarak öngörülmüştür ancak performans göstergelerinde sığınma evi sayısı yer almamıştır. (Fırat Kalkınma Ajansı, 2014)

Cinsiyete duyarlı etki değerlendirmesini mümkün kılacak nitelikte kadın iş gücüne katılım oranı, istihdamda kadın oranı, okur-yazar kadın oranı, en düşük

ilköğretim okullaşma oranı (kadın), en düşük ortaöğretim okullaşma oranı (kadın), kadın şirket sahibi oranı, karar meclislerinde görev alan kadın oranı olmak üzere performans ölçütleri belirlenmiştir (Fırat Kalkınma Ajansı, 2014).

4.23. TRB2 Bölgesi ve Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı

Van merkezli Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA), 22.11.2008 tarih ve 27062 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2008/14306 sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuş olup ayrıca Bitlis, Hakkari ve Muş illerini kapsamaktadır. DAKA tarafından 2011-2013 ve 2014-2023 dönemlerinde iki bölge planı hazırlanmıştır.

4.23.1. TRB2 Bölgesi 2011-2013 Bölge Planı

Van, Muş, Bitlis ve Hakkâri illerinden oluşan TRB2 Bölgesi için Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan ilk bölge planında okuryazarlık oranı, okullaşma oranları, kadın derneği sayısı, nüfus piramidi, nüfus artış hızı, anne-bebek ölüm oranları, sosyal hizmet kurumlarından yararlanan kişi sayısı, spor tesislerinden yararlanan kişi sayısı, iş gücüne katılma, işsizlik ve istihdam oranları olmak üzere çeşitli cinsiyete göre ayrıştırılmış veri kullanılmıştır. Plan hazırlama sürecine katılan kurumların isimlerine yer verilmiş ancak kurum temsilcileri ve cinsiyetleri konusunda bilgi paylaşılmamıştır (Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2010).

Planda vizyon; “Yeraltı ve yer üstü zenginlikleri ile beşeri sermayesini katılımcı bir anlayışla harekete geçirerek, 2023 yılında sosyal ve ekonomik refahını ülke ortalamasının üzerine çıkarmış ve bu refahtan her bireyin adil bir şekilde faydalandığı, doğayla barışık bir bölge olmak” olarak belirlenmiş, bu vizyona erişmek için toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması yatay tema olarak kabul edilmiştir. GZFT Analizinde toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlılığının yeterince gelişmemiş olması, kadının toplumsal ve ekonomik yaşama katılımının diğer bölgelere oranla çok daha düşük olması ile ailelere ve özellikle kadınlara yönelik toplum merkezlerinin ve eğitim faaliyetlerinin yetersizliği zayıf yönler arasında sayılmıştır(Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2010).

Planda kadınlar dezavantajlı gruplar arasında ele alınmış ve “Beşeri ve sosyal sermayenin geliştirilmesi amacı” kapsamında “bireyin bilgi seviyesinin yükseltilmesi” hedefine yönelik “Dezavantajlı gruplar başta olmak üzere eğitim

seviyesinin yükseltilmesi” stratejisi dâhilinde kadınlara yönelik okullaşma ve eğitim hakkı yönünden tedbirlerden bahsedilmiştir. “Girişimciliğin özendirilmesi” stratejisi kapsamında da kadınların engellilerle birlikte öncelikli hedef kitle olduğu belirtilmiş, “Aile eğitimi faaliyetlerinin yaygınlaştırılması” stratejisi kapsamında ise toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için bu alanda ailede eğitimlerin başlaması gerektiği vurgulanmıştır. Aynı amaç altında yer alan “Sosyal yaşam bilincinin geliştirilmesi” hedefi altında “Toplumsal cinsiyet eşitliği bilincinin yerleştirilmesi” müstakil bir strateji olarak yer almış burada konu; yetişme dönemindeki çocukların ve yetişkin erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği yönünden bilinçlendirilmesi, kadınların karar alma süreçlerine daha fazla katılımının sağlanması ve kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan personelin TCE konusunda eğitimler almasının sağlanması çerçevesinde ele alınmıştır. "Kentsel ve kırsal altyapının iyileştirilmesi" amacı altında "Sosyal alanların zenginleştirilmesi" hedefi kapsamında kadınlara yönelik stratejiler yine dezavantajlı gruplarla birlikte anılmış ve kadınların kullanımına yönelik sosyal alanların ve Çok Amaçlı Toplum Merkezlerinin oluşturulması stratejiler arasında yer almıştır. Aynı amaç altında yer alan "Yatırım altyapısının iyileştirilmesi" hedefinde “Mevcut organize sanayi bölgelerinin ve küçük sanayi sitelerinin altyapısının iyileştirilmesi” stratejisi kapsamında sadece kadınlara yönelik İŞGEM'ler oluşturulması öngörülmüştür (Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2010).

Performans göstergesi olarak ise okuma yazma bilmeyenler içerisinde kadınların oranı ve kadınlar arasında okuma yazma oranı dışında bir gösterge belirtilmemiştir (Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2010).

4.23.2. TRB2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı

TRB2 Bölgesi için yapılan ikinci bölge planında; iş gücüne katılım oranı, okuma yazma bilmeyenlerin oranı ve cinsiyete göre öğrenci sayısı olmak üzere ilk plana nazaran daha az sayıda cinsiyete göre ayrıştırılmış veri kullanılmıştır. Planlama çalışmalarına katılan kurumlar ve temsilcilerin isimlerine yer verilmiş ancak cinsiyet bilgisi yer almamıştır (Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2014).

Bölgenin vizyonu; “2023’te; beşeri sermayesini geliştirmiş, etkin üretimle ekonomide yapısal dönüşümü ve büyümeyi sağlamış, oluşan sosyal refahtan herkesin adil bir şekilde faydalandığı, doğal ve kültürel mirasını koruyarak kullanan, yaşam kalitesi yüksek, jeo-ekonomik konumu ile çevresine etki edebilen, güvenle yaşanan bir bölge olmak” olarak belirlenmiştir. Bu vizyona erişmek için belirlenen gelişim

eksenlerinden biri olan “Ekonomik dönüşüm ve büyüme” gelişme ekseninde “Girişimcilik kültürünün geliştirilmesi” hedefine yönelik “Girişimciliğin özendirilmesi için farkındalık çalışmalarının yürütülmesi” stratejisinde kadın girişimcileri de kapsayan bir bölgesel girişimcilik konseyi kurulması planlanmıştır. Aynı hedefe yönelik “Girişimcilik destek mekanizmalarının geliştirilmesi” stratejisinde ise üniversite kapsamında kadın ve genç girişimciliği destekleme ve geliştirme için bir araştırma merkezi kurulması öngörülmüştür. “Yaşanabilir Mekanlar” gelişme ekseninde “Açık alanların ve yaşam ünitelerinin mekânsal kalitesinin artırılması” hedefi kapsamında “Herkes için kent tasarımları oluşturulması” stratejisinde kentsel tasarımların kadınların da dahil edildiği dezavantajlı grupları ihtiyaçlarına yönelik yapılmasını ve mevcut yapılarda maskülen aktivitelerin ağırlıklı olduğuna vurgu yapılarak Engelli, Yaşlı ve Kadın Dostu Kent Ana Caddeleri Kentsel Tasarım Uygulama Projesi gibi faaliyetler önerilmiştir (Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2014).

“Güçlü toplum” gelişme ekseninde ise “İnsan kaynaklarının geliştirilmesi” hedefinde “Bölge örgün eğitiminde okullaşma oranının artırılması” stratejisi kapsamında toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısı ile eğitim sisteminde var olan eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasına yönelik faaliyetler öngörülmüştür. Aynı ekseninde yer alan “kurumsal kapasitenin ve örgütlenme bilincinin artırılması” hedefinde “Sosyal yaşam bilincinin sağlanması” stratejisi kapsamında yine toplumsal cinsiyet eşitliği vurgusu yapılarak faaliyetler önerilmiştir. GZFT Analizinde; Kadın Girişimciler Kurulu gibi kurulların varlığı, üniversite bünyesinde kadın ve genç girişimciliğini desteklemeye yönelik Araştırma ve Uygulama Merkezinin varlığı güçlü yönler arasında sayılmıştır (Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2014).

Çok sayıda faaliyet önerisi ve toplumsal cinsiyet eşitliği vurgusu karşında performans göstergesi olarak sadece kız-erkek okullaşma oranı arasındaki fark belirlenmiştir (Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, 2014).

4.24. TRC1 Bölgesi ve İpekyolu Kalkınma Ajansı

22.11.2008 tarih ve 27062 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2008/14306 sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan Gaziantep merkezli İpekyolu Kalkınma Ajansı (İKA) Adıyaman ve Kilis illerini de kapsamakta olup 2010-2013 ve 2014-2023 dönemlerinde iki bölge planı hazırlamıştır.

4.24.1. TRC1 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı

Gaziantep, Adıyaman ve Kilis illerinden oluşan TRC1 Bölgesi için İpekyolu Kalkınma Ajansı tarafından yapılan ilk planda cinsiyete dayalı veri olarak bölge illerindeki kadın-erkek medyan yaşları, istihdam edilenlerin cinsiyete göre dağılımı, işsizlerin eğitim ve cinsiyet durumlarına göre dağılımı, kadınları iş gücüne katılım oranları, istihdam edilenlerin sektöre ve cinsiyete göre dağılımı, okuma-yazma oranları ve eğitim durumları ile okullaşma oranları kullanılmıştır. Planlama sürecine katkı veren kurum ve temsilcilerinin listesi plan ekinde yer almış ancak cinsiyetleri belirtilmemiştir (İpekyolu Kalkınma Ajansı, 2010).

“Bölgenin üretken faktörlerini ve dinamiklerini bir araya getirerek; üretim ve istihdamı artırmak, sahip olduğu kültürel miras ile turizm zenginliği yaratmak, geçmişten gelen ticaret birikimiyle Orta Doğu’da lojistik merkezi haline gelmek, tarımdaki çeşitliliği ve sanayideki rekabet gücünü geliştirerek sürdürülebilir kalkınmanın öncüsü olmak” olarak belirlenen vizyona ulaşma için yapılan planda GZFT Analizinde “Kadınlara yönelik iş imkanlarının yetersiz olması ve bu sebeple kadınların iş gücüne katılma oranının düşüklüğü” zayıf yönler arasında sayılmışken, “İstihdama yönelik genç ve kadın nüfusun çalışmasını destekleyen hibe programlarının varlığı” fırsatlar arasında, “Kız çocuklarının okula gitme oranının düşük olması” ve “Aile planlaması” ve “Sağlıklı gebelik konularındaki bilinçsizlik” tehditler arasında yer almıştır. Ayrıca istihdamda ve eğitimde kadınların teşvik edilmesi gerektiği belirtilmiş ancak plan kapsamında belirlenen dört amaç ve on yedi hedefte kadınlara yönelik bir vurgu ve kadınları hedef alan herhangi bir faaliyet öngörülmemiştir. Haliyle performans göstergeleri arasında kadınlara ilişkin herhangi bir göstergeye yer verilmemiştir. (İpekyolu Kalkınma Ajansı, 2010)

4.24.2. TRC1 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı

Bölgeye yönelik ikinci bölge planında ilkinde nazaran kadınlara yönelik daha özellikli mevcut durum analizi yapıldığı ve bununla uyumlu hedef ve faaliyetlerin öngörüldüğü gözlemlenmiştir. Cinsiyete dayalı veri olarak cinsiyet eşitsizliği endeks sıralaması, yaş ve cinsiyete göre nüfus piramidi, istihdam oranlarının cinsiyete ve yıllara göre değişimi, eğitim durumu ve cinsiyete göre işsizlik oranları, kadın nüfus oranı, eğitim durumuna göre iş gücüne katılım oranları, okur-yazar oranları ve ortalama kadın eğitim süresi kullanılmış, planlama sürecine katkı sağlayan kurumların ve katılımcıların isimlerine yer verilen listeler yayınlanmış ancak

cinsiyetler belirtilmemiştir. İkinci planda vizyon “Yaşam kalitesi yüksek, beşeri sermayesi güçlü, rekabetçi ve yenilikçi Orta Doğu'nun çekim merkezi İpekyolu” olarak belirlenmiştir (İpekyolu Kalkınma Ajansı, 2014).

Yerel Cinsiyet Eşitliği olarak ayrı bir başlık ile bölgenin toplumsal cinsiyet eşitliği yönünden durumu TEPAV'ın toplumsal cinsiyet eşitsizliği endeksi ile illerin SEGE (2011) karşılaştırılarak yorumlanmıştır. GZFT Analizinde anne ölüm oranlarının yüksek olması, kadınlara yönelik iş imkânlarının yetersiz olması ve bu sebeple kadınların iş gücüne katılıma oranının düşüklüğü, kadın okur-yazar oranının düşük olması, kadınların toplumsal ve ekonomik yaşama katılım eksikliği zayıf yönler arasında, istihdama yönelik, genç ve kadın nüfusunun çalışmasının destekleyen hibe programlarının varlığı fırsatlar arasında sayılmıştır (İpekyolu Kalkınma Ajansı, 2014).

Kadınlar, çocuk ve engellilerle birlikte dezavantajlı gruplar arasında sayılmış ve planda “Yaşam Kalitesinin Artırılması” gelişme eksenin altında yer alan “Dezavantajlı nüfusun kentsel yaşam adapte olmasının sağlanması” hedefi kapsamında ele alınmıştır. Bu hedef altında doğrudan kadınlara yönelik olarak “Kadınların istihdamına yönelik destek mekanizmaları geliştirilecektir”, “Kadınların meslek edinmeleri için özel mesleki eğitim programları tasarlanacaktır” ve “Aile için şiddete maruz kalan kadın ve çocuklardan haklarında tedbir kararı verilenlere geçici barınma ve bakım hizmeti altyapısı geliştirilecektir” faaliyetleri yer almıştır. Ayrıca “Beşeri ve sosyal sermayenin geliştirilmesi” gelişme ekseninde yer alan “Eğitim altyapısının iyileştirilmesi” hedefinde “Kız çocuklarının okula gitmesi teşvik edilecektir” ve aynı ekseninde yer alan “Sivil toplumun güçlendirilmesi” hedefinde “Kadınların STK'lara aktif katılımı artırılacaktır” faaliyetlerine yer verilmiştir. “Sürdürülebilir kırsal kalkınmanın sağlanması” gelişme ekseninde “Tarım işletmelerinin rekabetçi ve etkin bir yapıya kavuşturulması” hedefinde “Tarım sektöründe gerçekleştirilen faaliyetlerde kadın üreticiler tarımsal örgütlere dâhil edilecektir” denmiş ve aynı ekseninde yer alan “Kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi ve kırsal girişimciliğin desteklenmesi” hedefi altında “Kadın ve genç çiftçi sayısının artırılması amacıyla kırsal girişimcilik desteklenecektir” ve “Kadın girişimcilere yönelik yöresel ihtiyaçları ve koşulları gözeten eğitim ve yayım çalışmaları yaygınlaştırılacaktır” faaliyetlerine yer verilmiştir. Kırsal nüfusa yönelik bir başka hedef olan “Kırsalda insan kaynaklarının geliştirilmesi ve bilinç düzeyinin

artırılması” hedefinde sağlık konusuna da değinilmiş ve “Bölgede yüksek oranda olan anne-bebek ölümleri azaltılacaktır” denmiştir. “Rekabetçilik ve yenilikçilik kapasitesinin artırılması” gelişme ekseninde “Girişimcilik kültürünün yaygınlaştırılması” hedefinde “Genç girişimciler ve kadın girişimciler desteklenecektir” faaliyeti yer almıştır (İpekyolu Kalkınma Ajansı, 2014).

Hedeflerde kadınlara yönelik faaliyetlerin yer alması ile uyumlu olarak performans göstergeleri arasında okuma-yazma bilmeyen nüfus içindeki kadın nüfusu oranı, kadın iş gücüne katılım oranı ve kadın istihdam oranını yer verilmiştir (İpekyolu Kalkınma Ajansı, 2014).

4.25. TRC2 Bölgesi ve Karacadağ Kalkınma Ajansı

Merkez Diyarbakır ve Şanlıurfa olmak üzere iki ilden oluşan Karacadağ Kalkınma Ajansı (KARACADAĞ), 22.11.2008 tarih ve 27062 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2008/14306 sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur ve 2011-2013 ve 2014-2023 dönemleri için iki bölge planı hazırlamıştır.

4.25.1. TRC2 Bölgesi 2011-2013 Bölge Planı

Diyarbakır ve Şanlıurfa olmak üzere iki ilden oluşan TRC2 Bölgesi için Karacadağ Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan 2011-2013 bölge planında cinsiyete dayalı veri olarak cinsiyet ve yaş grubuna göre nüfus dağılımı, yerleşim yerine ve cinsiyete göre alınan ve verilen göç, göçün yaş durumu, okuryazarlık durumu, okulöncesi eğitimde, ilköğretimde, ortaöğretimde okullaşma oranları, anne ölüm hızı, doğurganlık hızı, sporcu sayısı, baroya kayıtlı avukat sayısı ile dernek türleri ve sayıları kullanılmıştır. Plan hazırlama sürecine dahil olan kurumların isimlerine planda yer verilirken temsilcilerin isim ve cinsiyet bilgileri paylaşılmamıştır (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2011).

“Doğal ve kültürel mirasını koruyarak turizm potansiyelini değerlendiren, kaynaklarını üretim ve istihdama dönüştürerek yaşam kalitesini artıran, Ortadoğu'nun gelişen ticaret merkezi Diyarbakır- Şanlıurfa Bölgesi” vizyonuna ulaşmayı hedefleyen planda “Beşeri ve Sosyal Sermaye, Sosyal Dayanışma” eksenine ilişkin GZFT Analizinde kadınların iş gücüne katılımının ve eğitim düzeyinin düşük olması zayıf yanlar arasında sayılmıştır. Planda kadınlar; gençler, çocuklar (özellikle sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar), engelliler ve yaşlılar ile birlikte dezavantajlı

gruplar arasında gösterilmiş ve kadın girişimciliğini destekleme programları çözüm önerileri arasında sayılmıştır. (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2011)

“Sosyal hizmet sunumunun iyileştirilmesi, kalitesinin ve erişilebilirliğinin artırılması” stratejisi altında yer alan “Sosyal hizmet sunumunun etkinliğinin artırılması” alt stratejisinde kadın merkezleri kurulması ve yaygınlaştırılması tedbiri yer almış, “Risk altındaki gruplara yönelik sosyal hizmet sunumunun güçlendirilmesi” alt stratejisi altında ise “kadın sığınma merkezlerinin yeterli sayıda ve yaygınlıkta kurulması” tedbirine yer verilmiştir (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2011).

Performans göstergesi olarak ise kadın nüfusun iş gücüne katılım oranı dışında kadınları hedef alan bir gösterge planda bulunmamaktadır (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2011).

4.25.2. TRC2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı

TRC2 Bölgesi için Karacadağ Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan ikinci planda; cinsiyet bazından iş gücüne katılım oranı, işsizliğin cinsiyet bazında dağılımı, istihdam oranı, cinsiyete göre ortanca yaş, yaş piramidi, nüfus dağılımı, medyan yaş, anne ölüm hızı, verilen göçün yaş ve cinsiyet durumu, okuryazarlık durumu, ortaöğretimde taşınmalı eğitim göstergeleri, sporcu sayıları, baroya kayıtlı avukat sayısı, mevsimlik işçilerde ilköğretimde net okullaşma oranı ve kaba ana ölüm oranı olmak üzere biraz daha fazla sayıda cinsiyete dayalı veri kullanılmıştır. Planlama sürecine katılım sağlayan paydaşlara ilişkin ise yine cinsiyet bilgisi olmaksızın kurum isimleri paylaşılmıştır (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2014).

İkinci planda bölgenin vizyonu bu kez “Büyüyen ekonomisi ve yükselen yaşam kalitesi ile Ortadoğu'nun yeni çekim merkezi Diyarbakır-Şanlıurfa Bölgesi” olarak belirlenmiştir. Kadınlar; çocuk, genç, yaşlı ve engelli ile birlikte dezavantajlı gruplar arasında yer almış ve kadınlar başlığı altında mevcut durum tespit edilmeye çalışılmıştır. (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2014)

“Beşeri ve sosyal sermayenin güçlendirilmesi, yoksulluğun azaltılması” ekseninde yer alan stratejilerden birinde kız çocukları doğrudan hedef kitle olarak belirlenmiş ve strateji “Başta kız çocukları olmak üzere örgün eğitimin her kademesinde okullaşma oranlarının iyileştirilmesi” şeklinde ifade edilmiştir (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2014).

“Bölge yerleşmelerinde yaşam kalitesinin artırılması” amacı altında “Kentlerin toplumun farklı kesimlerine hitap edebilecek bir yapıya dönüştürülmesi ve tüm yaş gurupları için kentlerin çekici ve güvenli kılınması” hedefine ulaşmak için belirlenen “Kadınların kentsel, ekonomik ve toplumsal yaşama katılımlarını desteklemek üzere, eğitim, finansman, danışmanlık hizmetlerinin sunulması ve kadın girişimciliğinin desteklenmesi” stratejisi kapsamında; “Kadınların ekonomik hayata ve kentsel üretime katılımları konusunda kapasite ve farkındalık artışını hedefleyen Güçlendirme Programları uygulanması”, “Kadın Girişimcilik Merkezinin kurulması” ve Kadın istihdamını içeren "Sosyal Girişimcilik ve Kalkınma Projeleri"nin yürütülmesi önerilmiştir (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2014).

Planda kadınların güçlendirilmesi için toplumsal cinsiyet eşitliğinin önemi de vurgulanmıştır. İlk planda yer alan kadın nüfusun iş gücüne katılma oranı performans göstergenin yanında okuryazar olmayan kadın oranı da bu planda yer almıştır (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2014).

4.26. TRC3 Bölgesi ve Dicle Kalkınma Ajansı

22.11.2008 tarih ve 27062 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2008/14306 sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA), merkez Mardin olmak üzere Barman, Şırnak ve Siirt illerinden oluşmaktadır. DİKA, 2011-2013 ve 2014-2023 dönemi için iki bölge planı hazırlamıştır.

4.26.1. TRC3 Bölgesi 2011-2013 Bölge Planı

Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt illerinden oluşan TRC3 Bölgesi için Dicle Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan ilk planda cinsiyete dayalı veri olarak kadınların iş gücüne katılım oranı, okuryazar oranı ve okullaşma oranları kullanılmıştır. Planlama sürecine katılan kurumlar ve temsilcilerin listesine yer verilmiş ancak cinsiyet bilgisi aktarılmamıştır (Dicle Kalkınma Ajansı, 2011).

Cinsiyete dayalı veri az sayıda kullanılmakla birlikte mevcut durum analizinde kadınların yaşadığı ücretsiz aile işçisi olma, aile ve töre baskısı, miras ve ekonomik haklardan dışlanma, aile planlaması gibi sorunlara değinilmiştir. GZFT Analizinde; Aile bağlarının ve aileler arası dayanışmanın güçlü olması güçlü yanlar, kadının toplumsal yaşama katılımı önündeki engeller, töre cinayetleri, hane için şiddet ve kadın intiharları gibi ciddi toplumsal sorunların varlığı, kadın okuryazar oranının

Türkiye ortalamasının çok altında olması ve kadının toplumsal ve ekonomik yaşama katılımının diğer bölgelere oranla çok daha düşük olması (iş alanlarında kadın istihdamını teşvik edecek bir ihtisaslaşma olmaması ve erkeklerin de kadın istihdamı konusunda destekleyici olmaması) zayıf yanlar olarak tespit edilmiştir. Kadınlar; çocuklar, gençler, yoksullar ve engelliler ile birlikte dezavantajlı gruplar arasında sayılmıştır (Dicle Kalkınma Ajansı, 2011).

Bölgenin vizyonunu; “Zengin tarihi ve kültürel mirasını, doğal sermayesini ve jeo-stratejik konumunu akılcı, yenilikçi ve katılımcı bir yaklaşımla etkin ve sürdürülebilir bir şekilde değerlendirerek; yeniden üretim, ticaret ve medeniyet merkezi olmayı başarmış, istikrar içinde gelişen, herkesin güven ve umutla yaşamak istediği bir bölge olmak” olarak duyuran plan bu vizyona erişmek için belirlenen “Beşeri gelişme ve sosyal içerme” gelişme ekseninde yer alan “Bölge’de sosyal göstergelerde ülke ortalamalarına yaklaşıması ve sosyal içermenin geliştirilmesi” amacına yönelik yer verilen “Eğitime erişimin artırılması ve eğitim hizmetlerinin iyileştirilmesi” stratejik önceliğinde “Kız çocuklarının okullaşma oranının artırılması” hedefine belirlemiştir. Aynı amaca yönelik bir diğer stratejik öncelik olan “Dezavantajlı grupların toplumsal ve ekonomik yaşama katılımının artırılması ve yoksullukla etkin mücadele sağlanması” kapsamında ise kadınları esas alan dört tane hedef belirlenmiştir; “Kadın okuryazarlığının özellikle kırsal kesimde yaygın eğitim ve bilinçlendirme yoluyla artırılması”, “Kadınların iş gücüne katılımının yaygın eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları yoluyla artırılması”, “Kadınlara yönelik sosyal hizmet faaliyetlerinin iyileştirilmesi” ve “Kadın girişimciliğinin artırılmasına yönelik destek çalışmalarının yaygınlaştırılması ve sürekliliğinin sağlanması”(Dicle Kalkınma Ajansı, 2011).

“Sektörel Gelişme” ekseninde yer alan “Bölge’nin coğrafi konumu ve içsel potansiyeline dayalı rekabet avantajına ve istihdam yaratma kapasitesine sahip sektörlerin geliştirilmesi” amacında “Bölge sanayisinde kümelenme potansiyelinin değerlendirilmesi, yan sanayinin geliştirilmesi ve katma değeri yüksek ürünlerin üretimini artırılması yoluyla iş ve üretim alanlarının çeşitlendirilmesi” stratejik önceliğinde “İstihdam yoğun ve kadın istihdamına müsait bir sektör olarak Bölge’deki tekstil sektörünün gelişimin desteklenmesi, sürdürülebilir pazar altyapısının oluşturulması” hedefine yer verilmiştir (Dicle Kalkınma Ajansı, 2011).

Cinsiyete duyarlı etki analizi yapılabilmesini sağlayabilecek performans göstergesi olarak ise kız çocuklarının ortaöğretim okullaşma oranı, kadın okuryazarlık oranı, kadın iş gücüne katılım oranı, kadına yönelik şiddet oranı, kadınların yönetici ve uygulayıcı konumunda olduğu ve kadınların sosyal ve ekonomik yaşama katılımını öngören proje sayısı ve kadın merkezi sayısı öngörülmüştür (Dicle Kalkınma Ajansı, 2011).

4.26.2. TRC3 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı

DİKA, TRC3 Bölgesi için hazırladığı ve 2014-2023 dönemini kapsayan ikinci bölge planını I. Bölgeyi Anlamak ve II. Bölgesel Gelişme Stratejisi olmak üzere iki cilt şeklinde hazırlamış ve ilk plana göre daha çok cinsiyete göre ayrıştırılmış veri kullanmıştır. Bunlar iş gücü göstergelerinin cinsiyete göre dağılımı, cinsiyet ve yerleşim durumuna göre tütün ve alkol kullanma oranları, okuryazarlık oranları, ilkökul-ortaokul-lise okullaşma oranları, kadın ilk evlenme yaşı, eğitim durumuna göre 15 yaş üstü kadınların iş gücüne katılma oranları, genel iş gücüne katılma oranları, kadın istihdam oranları, kadın istihdamının sektörel dağılımı, eşi veya birlikte olduğu kişilerden yaşamlarının herhangi bir döneminde ve son 12 ayda fiziksel veya cinsel şiddet yaşamış kadınların yüzdesi, kadınların erkeklere göre intihar oranları ve 24 yaş altı kadınların tüm kadınlar içerisindeki intihar oranları, istihdam oranları, kanser olgu sayıları, iş gücü eğitim durumu ve 2010-2011 ajans mali destek programları ile desteklenen kuruluşlarda sağlanan istihdam sayısı olarak sıralanmaktadır. Plan hazırlık sürecinde gerçekleşen çalıştaylara katılım sağlayan kurum ve temsilcilerine ilişkin veri planda yer almamıştır (Dicle Kalkınma Ajansı, 2014).

Planda bölgenin vizyonu “Beşeri ve doğal kaynakları ile mekânsal potansiyelini en etkin şekilde kullanarak rekabet gücü ve refah düzeyi açısından Ülkemizi yakalamış bir bölge olmak” şeklinde belirlenmiş ve bu vizyona erişmek için belirlenen eksenlerden biri olan “Beşeri Gelişme ve Sosyal İçerme” ekseninde “Örgün eğitime erişimin artırılması ve eğitim hizmetlerinin iyileştirilmesi” önceliği altında kız çocuklarının her seviyede okullaşma oranlarının artırılması öngörülmüş, “Sağlık hizmetlerine erişimin artırılması ve hizmet kalitesinin iyileştirilmesi” önceliği kapsamında “Koruyucu ve önleyici temel sağlık hizmetlerinin etkinliğinin ve kalitesinin artırılması” tedbirinde “Anne çocuk sağlığı, tarama ve izleme programlarının etkinliğinin artırılarak anne ve bebek ölümlerinin azaltılmasında

önleyici tedbirlerin artırılması, doğum öncesi bakım oranlarının artırılması ve sağlık kurumlarında yapılan doğum oranlarının artırılması” alt tedbiri; "Sağlıklı hayat tarzının teşvik edilmesi amacıyla bilinçlendirme faaliyetlerinin artırılması” önceliğinde ise "Kadına ve sağlık personeline yönelik önlemlerin alınması” alt tedbiri yer almıştır (Dicle Kalkınma Ajansı, 2014).

GZFT Analizinde kadının toplumsal yaşama katılımı önündeki engeller, töre cinayetleri zayıf yönler arasında sayılmıştır. Planda kadınlar; çocuklar, gençler, engelliler ve yaşlılarla birlikte dezavantajlı gruplar içinde ele alınmıştır. Bu kapsamda kadınların doğrudan hedef alındığı “Bölge’de kadın statüsünün iyileştirilmesi ve fırsat eşitliğinin yaratılması” tedbiri “Dezavantajlı grupların toplumsal ve ekonomik yaşama katılımının artırılması” önceliği altında yer almış ve alt tedbirlerle (“Kadın okuryazarlığının özellikle kırsal kesimde yaygın eğitim ve bilinçlendirme yoluyla artırılması”, “Kız çocuklarının okullaşma oranının artırılması, ilköğretimden sonra eğitime devamlılığının sağlanması”, “Kadınlara yönelik sosyal hizmet faaliyetlerinin iyileştirilmesi”, “Kadınların iş gücüne katılımının yaygın eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları yoluyla artırılması”, “Kadın girişimciliğinin artırılmasına yönelik destek çalışmalarının yaygınlaştırılması ve sürekliliğinin sağlanması”, “Kadına yönelik şiddetin azaltılmasına yönelik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi”) detaylandırılmıştır (Dicle Kalkınma Ajansı, 2014).

Planda kadınlara yönelik tedbir yer almakla birlikte cinsiyete duyarlı etki değerlendirmesi yapılmasına olanak sağlayacak performans göstergeleri belirlenmemiştir(Dicle Kalkınma Ajansı, 2014).

5. KALKINMA AJANSLARI MEVCUT PERSONELİNİN CİNSİYETE GÖRE DURUMU

Tezin inceleme konusu olan bölge planlarını hazırlayan kalkınma ajanslarında kadın çalışan sayısına, çalıştıkları pozisyonlara ve yönetici görevi üstlenenlerin sayılarına bakmanın, ajansların toplumsal cinsiyet eşitliğini içselleştirme durumları hakkında fikir vereceği düşünülmektedir.

Kalkınma ajansı personeli olmak için gerekli olan şartlar ve istidam usulleri Kalkınma Ajansları Personel Yönetmeliğinde düzenlenmiştir. Yönetmelikte öncelikle genel sekreter dahil tüm personelde bulunması gereken temel şartlar madde 8¹²'de sıralanmıştır. Her personel için genel geçer olarak sayılan bu özelliklerin yanı sıra ajansta istihdam edilecek genel sekreter, hukuk müşaviri, uzman personel, destek personeli için özel şartlar belirlenmiştir.

Kalkınma Ajansları Personel Yönetmeliğinde ajansın özel, mesleki ve teknik bilgi gerektiren işlerini yapmakla görevli personel olarak tanımlanan uzmanlar, aslında ajansların asli işlerini gören personelleri olarak görülebilmektedirler. Ajans yapılanmasında yönetici olarak kabul edilebilecek birim başkanları, yatırım destek ofisi koordinatörleri ve hukuk müşavirleri (Şimşek, Şahin Cinoğlu, & Deniz , 2016) uzman personeller arasından görevlendirilmektedir. Uzmanların ücretleri de destek personelleri ve sürekli işçilerden kayda değer oranda yüksek olarak belirlenmektedir. Her ne kadar ajans personelinin sendikalaşması sonrası ücretleri toplu iş sözleşmeleri ile belirleniyor olsa da ajanslar ilk kurulduklarında personel maaşının asgari ve azami sınırlarını belirleyen Yüksek Planlama Kurulu kararları incelendiğinde en yüksek maaşın genel sekreter için öngörüldüğü sonrasında ise birim başkanı/YDO¹³ koordinatörü/hukuk müşavirinin geldiği, uzmanlara destek personelinden daha yüksek ücret belirlendiği görülmektedir (Yüksek Planlama Kurulu, 2014/8).

---

¹² “Türk vatandaşı olmak, kamu haklarından mahrum bulunmamak, affa uğramış olsalar bile Devletin şahsiyetine karşı işlenen suçlarla, zimmet, ihtilal, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı veya şeref ve haysiyeti kırıcı suçtan veya istimal ve istihlak kaçakçılığı hariç kaçakçılık, resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, Devlet sırlarını açığa vurma suçlarından dolayı hükümlü bulunmamak, güvenlik soruşturması ve/veya arşiv araştırması yapılmış olmak, atanacağı kadro için sınav ilanında belirtilen sağlık raporuna sahip olmak ve askerlikle ilgisi bulunmamak, askerlik çağına gelmişse muvazzaf askerlik hizmetini yapmış yahut ertelenmiş veya yedek sınıfa geçirilmiş olmak”

¹³ YDO'lar ajansların sorumluluk alanlarındaki her ilde kurulmuş olan, ağırlıklı olarak yatırım destek hizmeti veren, genel sekreterliğe bağlı çalışma birimleridir. Ajanslarda merkez çalışma birimleri sayısı farklılık gösterse de her ilde bir tane olmak üzere ülke genelinde 81 adet bulunmaktadır.

Personel yönetmeliğinde destek personeli ajansın; sekreterlik, halkla ilişkiler, arşiv, idari ve mali işler ile personelle ilgili iş ve işlemler gibi işlerini yürüten personeli olarak tanımlanmıştır. Bu tanımdan anlaşılacağı üzere destek personeli, diğer tüm örgütlerde bulunan örgütün kendi iç işleyişi için gerekli olan işlerden sorumlu idari personel konumundadır. Ücret skalasında uzman personelden düşük, sürekli işçilerden yüksek seviyededir. Destek personellerinin herhangi bir yönetici pozisyonunda görev alması mevzuat uyarınca mümkün değilken kurum içi atama gibi alternatif yöntemle uzman olmaları imkânı da bulunmamaktadır.

Sürekli işçiler ise Kalkınma Ajansları Personel Yönetmeliği madde 12’de uzman ve destek personelinin görev tanımı dışında kalan işlerin yürütülmesi için istihdam edilen personel olarak tanımlanmıştır. Bu tanımdan yola çıkarak ajanslarda temizlik, şoförlük, güvenlik gibi hizmetlerin sürekli işçi ünvanlı personel eliyle yürütüldüğü söylenebilir. Bu işçiler maaş olarak diğer ajans personeline daha düşük gelirli kesimi oluşturmaktadır.

Kalkınma ajanslarının mevcut personellerinin cinsiyete göre ayrıştırılmış statü ve yöneticilik görevlerine ilişkin sayısal veriler Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğünden talep edilmiş ve Haziran 2024 itibarıyla mevcut personele ilişkin paylaşılan veriler Tablo 5.1’de derlenmiştir. Buna göre kalkınma ajanslarında istihdam edilen toplam 1178 personelden 392’sinin kadın 786’sının ise erkek olduğu görülmektedir. Toplam 439 uzman personelin 154’i kadın, 285’i erkek; 155 destek personelinin 58’i kadın 97’si erkek; 373 sürekli işçinin 141’i kadın, 232’si erkek personelden oluşmaktadır.

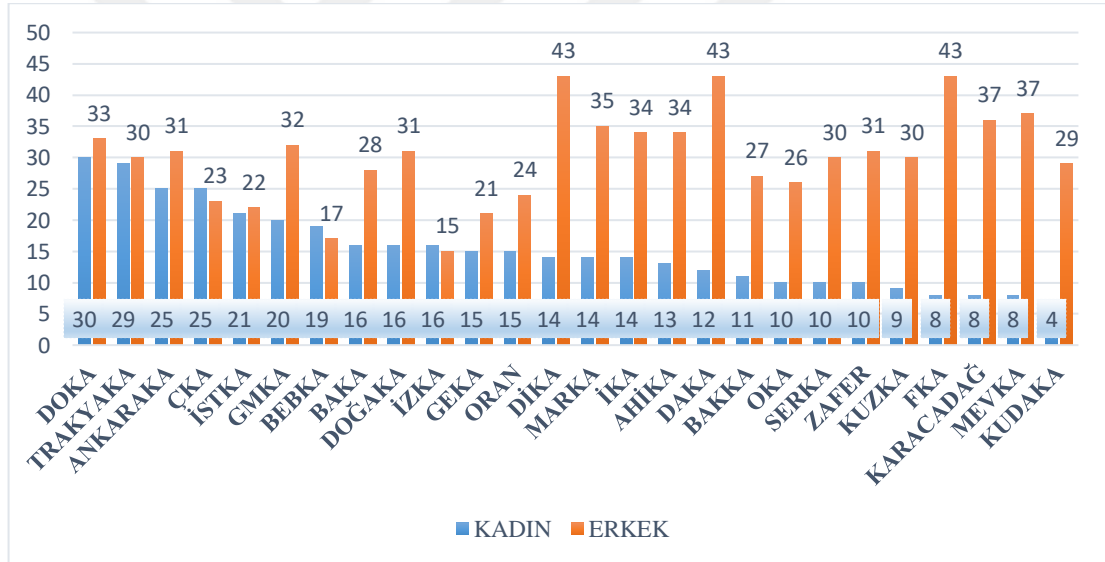
26 kalkınma ajansından sadece 2 ajansta (ANKARAKA ve OKA) kadın genel sekreter görev yapmaktadır. Her ajanslarda hukuk müşavirinin görev yapmadığı, istihdam edilen 11 hukuk müşavirinin ise 6’sının kadın (BAKA, BEBKA, ÇKA, GMKA, OKA, TRAKYAKA) 5’inin erkek (DAKA, MARKA, KARACADAĞ, SERKA, ZAFER) personel olduğu görülmektedir.

Tablo 5.1.Yirmialtı Kalkınma Ajansı Personelinin Cinsiyete ve Pozisyona Göre Verileri (Haziran 2024)

KALKINMA AJANSI	BİRİM BAŞKANI			YDO KOOR.			UZMAN			DESTEK PERS.			SÜREKLİ İŞÇİ			GENEL SEKR.			HUKUK MÜŞ.			TOPLAM		NİHAİ TOPLAM
	K	E	T	K	E	T	K	E	T	K	E	T	K	E	T	K	E	T	K	E	T	K	E	
AHİKA	0	2	2	2	3	5	4	17	21	1	4	5	6	7	13	0	1	1	0	0	0	13	34	47
ANKARAKA	2	2	4	0	1	1	11	11	22	3	5	8	8	12	20	1	0	1	0	0	0	25	31	56
BAKA	0	3	3	2	1	3	8	12	20	0	8	8	5	3	8	0	1	1	1	0	1	16	28	44
BAKKA	1	3	4	0	3	3	4	7	11	2	3	5	4	10	14	0	1	1	0	0	0	11	27	38
BEBKA	1	3	4	3	0	3	6	9	15	3	2	5	5	2	7	0	1	1	1	0	1	19	17	36
ÇKA	1	3	4	0	2	2	10	6	16	6	1	7	7	10	17	0	1	1	1	0	1	25	23	48
DİKA	0	2	2	0	3	3	3	9	12	1	2	3	10	26	36	0	1	1	0	0	0	14	43	57
DOĞAKA	2	2	4	0	2	2	4	13	17	3	3	6	7	10	17	0	1	1	0	0	0	16	31	47
DAKA	0	4	4	0	4	4	8	12	20	4	3	7	0	18	18	0	1	1	0	1	1	12	43	55
DOKA	0	3	3	1	4	5	8	10	18	3	4	7	18	11	29	0	1	1	0	0	0	30	33	63
MARKA	1	2	3	0	5	5	9	8	17	0	5	5	4	13	17	0	1	1	0	1	1	14	35	49
FKA	0	5	5	0	4	4	1	16	17	2	5	7	5	12	17	0	1	1	0	0	0	8	43	51
GEKA	2	3	5	1	2	3	7	11	18	3	2	5	2	2	4	0	1	1	0	0	0	15	21	36
GMKA	1	3	4	0	2	2	10	10	20	3	5	8	5	11	16	0	1	1	1	0	1	20	32	52
İKA	0	3	3	0	3	3	6	16	22	4	3	7	4	8	12	0	1	1	0	0	0	14	34	48
İSTKA	1	4	5	1	0	1	13	11	24	4	3	7	2	3	5	0	1	1	0	0	0	21	22	43
İZKA	1	3	4	1	0	1	7	8	15	2	1	3	5	2	7	0	1	1	0	0	0	16	15	31
KARACADAĞ	1	2	3	0	2	2	4	15	19	0	5	5	3	11	14	0	1	1	0	1	1	8	37	45
KUZKA	1	3	4	0	3	3	3	9	12	1	6	7	4	8	12	0	1	1	0	0	0	9	30	39
KUDAKA	0	2	2	0	3	3	2	10	12	1	4	5	1	9	10	0	1	1	0	0	0	4	29	33
MEVKA	0	4	4	0	2	2	6	12	18	1	8	9	1	10	11	0	1	1	0	0	0	8	37	45
ORAN	0	5	5	0	3	3	4	10	14	5	0	5	6	5	11	0	1	1	0	0	0	15	24	39
OKA	1	4	5	1	2	3	0	12	12	2	3	5	4	5	9	1	0	1	1	0	1	10	26	36
SERKA	0	3	3	1	3	4	4	7	11	1	4	5	4	11	15	0	1	1	0	1	1	10	30	40
TRAKYAKA	0	4	4	1	2	3	9	14	23	1	4	5	17	5	22	0	1	1	1	0	1	29	30	59
ZAFER	0	4	4	1	3	4	3	10	13	2	4	6	4	8	12	0	1	1	0	1	1	10	31	41
TOPLAM	16	81	97	15	62	77	154	285	439	58	97	155	141	232	373	2	24	26	6	5	11	392	786	1178
NİHAİ TOPLAM	97			76			439			155			373			26			11			1178		

Tablo 5.2’de ajanslarda tüm pozisyonlarda istihdam edilen toplam personel sayıları kadınlar esas alınarak en çoktan en aza doğru sıralanmış olarak gösterilmektedir. Buna göre en çok kadın istihdam edilen ajansın DOKA olduğu, onu TRAKYAKA’nın takip ettiği ve ANKARAKA ile ÇKA’nın 25 kadın personel sayısı ile üçüncülüğü paylaştığı görülmektedir. En az sayıda kadın personelin istihdam edildiği KUDAKA’da 4 kadın personele karşılık 29 erkek personel istihdamı, cinsiyet bağlamında orantısızlık olarak dikkat çekmektedir. MEVKA, KARACADAĞ, FKA ve KUZKA’da ise 10’dan daha az sayıda kadın personel istihdam edildiği görülmektedir. Bununla birlikte BEBKA, ÇKA ve İZKA’da kadın personel sayısının erkek personel sayısından fazla olduğu, DOKA, İSTKA ve TRAKYAKA’da kadın-erkek personel sayısı arasında farkın az ve cinsiyet dağılımının dengeli olduğu görülmektedir.

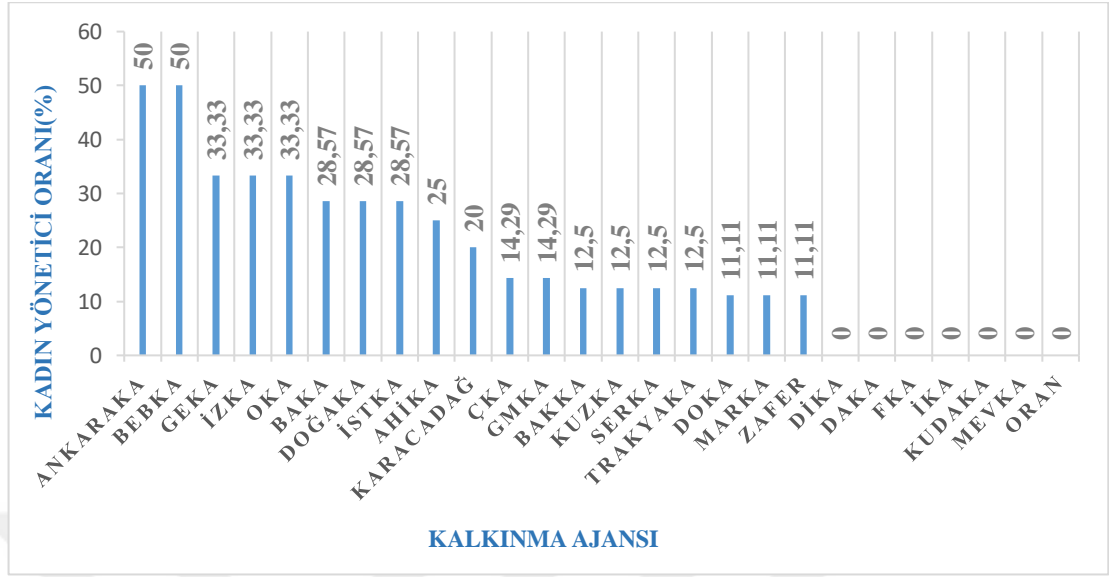
Tablo 5.2. Yirmialtı Kalkınma Ajansında İstihdam Edilen Kadın Personel Sayısı

Tüm ajanslarda toplam 97 uzman personel birim başkanı olarak görevlendirilmiş, bunlardan 16 tanesi kadın, 81 tanesi erkektir. YDO koordinatörü olarak görevlendirilen 77 uzman personelin ise 15 tanesi kadın 62 tanesi erkektir (Ülke genelinde kurulu bulunan 81 YDO olmasına rağmen verilerde toplam 77 koordinatörün yer almasının bazı YDO’larda koordinatör görevlendirilmediği ve sair sebeplerle fark oluştuğu kabul edilmiştir). Aşağıda yer alan Tablo 5.3’te genel sekreter, birim başkanı ve YDO koordinatörü verileri ile kalkınma ajanslarında halen yönetici pozisyonunda görev yapan kadın personelin oranları gösterilmektedir.¹⁴

¹⁴ Her ajansta hukuk müşaviri istihdam edilmediği için hukuk müşavirleri bu hesaba dâhil edilmemiştir

Tablo 5.3. Yirmialtı Kalkınma Ajansında Kadın Yönetici Oranı

Tabloya göre ANKARAKA ve BEBKA’da yöneticilerin cinsiyet oranlarının eşit olduğu, Tablo 5.1’de yer alan verilerle beraber değerlendirildiğinde 13 kalkınma ajansında (AHİKA, BAKA,DİKA, DAKA, DOKA, FKA, İKA, KUDAKA, MEVKA, ORAN, SERKA, TRAKYAKA, ZAFER) kadın birim başkanının görevli olmadığı, 15 kalkınma ajansında (ANKARAKA, BAKKA, ÇKA, DİKA, DOĞAKA, DAKA, MARKA, FKA, GMKA, İKA KARACADAĞ, KUZKA, KUDAKA, MEVKA, ORAN) kadın YDO koordinatörü bulunmadığı görülmüştür. 7 kalkınma ajansında ise (DİKA, DAKA, FKA, İKA, KUDAKA, MEVKA, ORAN) kadın ne birim başkanı ne de YDO koordinatörü bulunmaktadır.

İncelenen bu veriler bölge planlarının yapıldığı tarihteki personel durumunu göstermemekle birlikte mevcut durumda kalkınma ajanslarının personel istihdamında toplumsal cinsiyet eşitliğine katkıda bulunmaktan çok uzakta olduğu, hem toplam personel sayısında hem de yönetici personel sayısında erkeklerin çoğunluğu oluşturduğu tespit edilmiştir. Toplam 199 yönetici pozisyonundaki personelin (genel sekreter, birim başkanı, YDO koordinatörü) 33 tanesi kadın, 166 tanesi erkek olmakla kadın yöneticilerin oranı %16 gibi oldukça düşük bir seviyede seyretmektedir.

6. DEĞERLENDİRME

Çalışma kapsamında incelenen 51 bölge planında vizyon, eksen, amaç, strateji, hedef, tedbir, veri gibi çeşitli adlarla yer alan, mevcut durumu ve politikaları ortaya koyan ve geleceği öngören araçlar toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden incelenmiş ve kalkınma ajanslarının mevcut personelinin cinsiyet dağılımı ile birlikte ele alınmış ve giriş bölümünde cevap aranacağı belirtilen sorular çerçevesinde mevcut verilerle değerlendirme yapılmıştır.

Her bölge planında bölgenin geleceğine yön verecek olan bir vizyon belirlenmiştir. İlk döneme (2010-2013) ilişkin hazırlanan bölge planlarının vizyonlarına ilişkin yapılan bir çalışmada kalkınma ajanslarının vizyonları 11 grupta toplanmıştır. Vizyonların ağırlıklı olarak ekonomik kalkınma odaklı olduğu görülmüş, en çok yığılmanın “girişimcilik ruhunun önde olduğu, bilgi odaklı, yenilikçi, rekabetçi, teknoloji ile bütünleşmiş, yatırım çekmeyi başarmış ve istihdamı sağlayan bir ekonomi yaratma” grubunda olduğu, daha sonra ise; 21 planda lider ve marka bölge olmak; 12 planda kültürel tarihi ve mirası korumak; 10 planda beşeri sermayeyi geliştirmek; 9 planda çevre ve ekolojiye duyarlı olmak; 9 planda rekabet edebilirliği sağlamak; 8 planda sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek; 6 planda tarım ve hayvancılıkta gelişmek; 8 planda turizm için marka haline gelmek; 5 planda yüksek katma değer üretmek ve 3 planda lojistik merkezi olmak vizyonlarının hedeflendiği belirlenmiştir (Okcu, Acar, & Akman, 2012). Sonraki döneme (2013-2024) ilişkin planlarda da vizyon konusunda değişen bir yaklaşım olmadığı bölge planları incelemesi esnasında görülmüştür. Her iki dönemde de vizyonlara toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin herhangi bir ibare/hedef yansımamıştır.

6.1. Bölge planlarında kadınların durumuna dair mevcut durum analizi yapılmış mıdır?

İncelenen bölge planlarında öncelikle bölgenin mevcut durumunun analiz edildiği görülmektedir. Bazı kalkınma ajansları mevcut durumu ayrı bir doküman olarak yayınlarken büyük bir çoğunluğu bölge planı dokümanının içinde mevcut durum bölümüne yer vermiştir. Mevcut durum analizlerinde ajanslar arasında mutlak bir konu birliği olmadığı gözlenmiştir. Bu durum mevcut durumu analiz ederken kullanılan verilerde de kendini göstermektedir. Bu tezin amacı toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden kadınların planlardaki konumu ortaya çıkarmak olduğundan

cinsiyete göre ayrıştırılmış verilerin kullanım durumuna bakılmıştır. 51 planda kullanılan cinsiyete göre ayrıştırılmış veriler arasında mutlak bir birlik olmadığından genel bir sınıflandırma yapmak gerekmiş, planlarda yer alan cinsiyete göre ayrıştırılmış veriler aşağıdaki gibi 7 başlıkta toplanmış ve Tablo 6.1’de gösterilmiştir.

Tablo 6.1. Planlarda Yer Alan Cinsiyete Göre Ayrıştırılmış Veri Gruplandırması

Nüfus Verileri	Nüfus piramidi, kurumsal olmayan nüfus, nüfus artış hızı, nüfus tahminleri, medyan yaş, göç verileri, kadınlarda 16-19 yaş arası evlenme oranları, evlenme-boşanma oranları.
İş Gücü Verileri	Eğitim durumuna, yaşa, sektöre göre istihdam, işsizlik, iş gücüne katılma, işe yerleştirme, iş gücü eğitimlerine başvuru, istihdam garantili kurslara katılım.
Eğitim Verileri	Okuryazarlık, eğitim seviyelerine göre okullaşma oranları, eğitim durumu, okul terk oranları, meslek ve teknik eğitim kurumlarında öğrenci sayıları.
Sağlık Verileri	Toplam doğurganlık hızı, anne-bebek ölümleri, ölüm verileri, sporcu sayısı, tütün alkol kullanımı, intihar oranları, doğum öncesi bakım hizmeti alan kadınların oranı.
Sosyal Hizmet Verileri	Kadın konuk/kabul evi sayısı, Yetiştirme yurdu sayısı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına başvuru yapanların oranı, hizmet kurumlarından yararlanan kişi sayısı.
Güvenlik/Şiddet Verileri	Yaşamının herhangi bir döneminde şiddete maruz kalan kadınların oranları ve maruz kaldıkları şiddet türlerinin oransal dağılımı, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi sayıları.
Karar Alma Mekanizmalarına Katılma Verileri	Milletvekili sayısı, il genel meclisinde kadın üye oranı, üst düzey kadın memur sayısı, akademisyen oranı, dernek üyeliği, baroya kayıtlı avukat sayıları.

Dönemlere ve ajansların kullandığı verilere göre değerlendirme yapıldığında (her planda cinsiyete göre ayrıştırılmış eşit sayıda veri türü kullanılmamış olsa da Tablo 6.1’deki kategorilerin altında yer alan verilerden en az birini kullanmış olmalarına göre analiz edildiğinde) 51 raporun 46’sında iş gücü verisi; 41’inde eğitime ilişkin veri, 36’sında nüfus verisi, 20’sinde sağlık verisi yer aldığı görülmüştür. Sosyal hizmet verileri 9 raporda, karar alma mekanizmaları 9 raporda

ve güvenlik/şiddet verileri 6 raporda yer almıştır. Böylelikle cinsiyete göre ayrıştırılmış en çok verinin iş gücüne ilişkin olduğu, verilerinin en azının ise güvelik/şiddet kategorisine ilişkin kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Cinsiyete göre ayrıştırılmış veri kullanımının genel olarak oldukça düşük olduğu planlarda 2010-2013 döneminde DAKA ve AHİKA'nın Güvenlik/Şiddet kategorisi dışındaki her kategoriden veriye mevcut durumda yer verdiği, İZKA'nın ise sadece İş Gücü Verileri kategorisinde veri kullandığı görülmüştür. 2014-2023 dönemi planlarında ise DOĞAKA ve ZAFER'in cinsiyete göre ayrıştırılmış hiçbir veri kullanmadığı bununla birlikte İSTKA ve DOKA'nın 7 kategorinin her birine ilişkin en az bir veri kullandığı görülmüştür.

Mevcut durum analizlerinde kullanılan verilerin cinsiyete göre ayrıştırılıp ayrıştırılmadığına bakıldığında bu konuda ne ajansların kendi içinde (iki plan arasında) ne de birbirleriyle bir tutarlılığı saptanabilmiştir. Genel olarak cinsiyete dayalı veri kullanımının bölge planlarında yeterli olmadığı, ele alınan verilerle ortaya konan toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin sorunların çözümü için yeterli önerinin planlarda bulunmadığı görülmüştür. Pek çok planda mevcut durum analizinde tespit edilen sorunlar ile belirlenen amaç/hedefler arasında bağlantı kurulamamıştır. Örnekle açıklamak gerekirse DOĞAKA tarafından hazırlanan TR63 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planında kadınlarda okur-yazar oranlarının düşüklüğü tespit edilmiş ancak bu soruna yönelik bir tedbir planda yer almamıştır. Buna karşılık MEVKA tarafından hazırlanan TR52 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planında mevcut durum ortaöğretimde kız çocuklarının okullaşma oranlarının özellikle Konya'da düşmesi sorun olarak tespit edilmiştir ve “Temel kamu hizmetlerinde etkinliğin artırılması” önceliği altında yer alan “Eğitimde fırsat eşitliği sağlanacak, eğitim alt yapısı güçlendirilecektir” tedbirinde doğrudan doğruya tüm bölgede kız çocuklarının okullaşma oranının artırılmasına yönelik tedbir öngörülmüştür.

6.2. Bölge planlarında toplumsal cinsiyet eşitliğine veya kadınların güçlenmesine yönelik politika/lar geliştirilmiş midir ve planlarda kadınların dezavantajlı konumlarını giderecek hedef ve faaliyetlere yer verilmiş midir?

Bölüm 4'te her ajansın hazırlamış olduğu bölge planlarında toplumsal cinsiyet eşitliğine ve kadınlara yönelik politikalar, hedef ve faaliyetlerin durumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Burada eğitim, sağlık, güvenlik ve koruma, sosyal hizmetler,

ekonomik güçlenme, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık ve eğitim başlıkları altında genel olarak planlarda nelere yer verildiği irdelenmiştir.

Eğitim: 26 ajansın ilk dönem planları incelendiğinde her planda kadınların eğitime erişimine yönelik bir tedbir/politika yer almadığı, yer alanlarda ise kadınların eğitime erişimi konusundaki stratejilerin iki açıdan ele alındığı görülmüştür. Birincisi kız çocukların okullaşma oranlarını artırmaya yönelikken diğeri kadınların yaygın eğitim yoluyla okuma-yazma, bilgisayar vb eğitimlere erişmesini amaçlamaktadır. 2010-2013 döneminde eğitim alanında tedbir öneren bölge planlarının ilgili ajansları ise AHİKA, DAKA, DİKA, KUDAKA ve OKA (her iki dönem için tek bir planı vardır)'dır. İkinci dönemde ise ilk iki yaklaşıma yeni bir perspektifin daha eklendiği ve toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısı ile eğitimin ele alındığı da görülmüştür. Bu dönemde eğitime yönelik tedbir içeren planlar DAKA, DİKA, DOKA, İSTKA, MEVKA, OKA ve TRAKYAKA'dır.

Diğer ajansların hazırladıkları planların bazısında genel olarak eğitime erişim ile ilgili tedbir yer alsa da kız çocukları ve kadınları özellikle hedef alan herhangi bir strateji/tedbire rastlanmamıştır.

Sağlık: İlk dönemde sadece üç ajansın planında kadınları hedef alan sağlık tedbiri öngörülmüştür. Bu ajanslar İSTKA, İZKA ve TRAKYAKA olup tedbirlerin hepsi anne-çocuk sağlığı kapsamında ele alınmıştır. İkinci döneme gelindiğinde kadınları hedef alan sağlık alanında tedbir öngören ajans sayısı artmış; BEBKA, İKA, İSTKA, MEVKA ve TRAKYAKA yine anne-çocuk sağlığı çerçevesinde tedbirler önermişken, DİKA anne çocuk sağlığının yanı sıra doğum öncesi bakım oranlarının artırılması, sağlık kurumlarında yapılan doğum oranlarının artırılması ve kadınlara yönelik sağlıklı yaşam önlemleri alınmasını ön görerek tedbirleri çeşitlendirmiştir.

Güvenlik ve Koruma: Bu başlıkta toplanabilecek kadına yönelik şiddet ile ilgili tedbirlere bakıldığında ilk dönemde İSTKA, KARACADAĞ, OKA ve ZAFER planlarında aile içi şiddetin önlenmesi, kadın sığınma merkezlerinin yeterli sayıda ve yaygınlıkta kurulması, toplumsal cinsiyet eşitliği, aile içi şiddet konularında bilgilendirme ve eğitim çalışmaları yapılması ve toplumsal bilinç oluşturulması şeklinde tedbirlerin önerildiği görülmektedir. İkinci dönemde BEBKA, DİKA, DOKA, FKA, İKA, İSTKA ve OKA Kadınların maruz kaldıkları ekonomik, psikolojik, fiziksel ve cinsel şiddetin azaltılması, önlenmesi için bilgilendirme,

bilinçlendirme, danışmanlık yapılması, sığınma evlerinin sayılarının artırılması, geçici barınma ve bakım hizmeti altyapısı geliştirilmesi, şiddet mağduru kadınların istihdam edilmesi şeklinde tedbirler önermiştir. Diğer ajansların hazırladığı planlarda kadınları hedef alan güvenlik ve korunma kapsamında sayılacak herhangi bir strateji/tehdirdir yer almamaktadır.

Sosyal Hizmetler: İlk dönem planlarında sosyal hizmetlere erişim konusunda tedbir olarak nitelendirilebilecek kadın hizmet altyapısının geliştirilmesi, kadın hakları ekseninde kentlilik ve sosyal haklar bilincinin geliştirilmesi, kadınların sosyal yaşama katılması ve statüsünün iyileştirilmesi, kadınlara yönelik sosyal hizmet faaliyetlerinin iyileştirilmesi, kadınların sosyal faaliyetlere katılımının artırılması ve kadınların kullanımına yönelik sosyal alanların oluşturulması gibi tedbirlere yer veren ajanslar BEBKA, ÇKA, DİKA, DOĞAKA, DAKA ve KARACADAĞ'dır. İkinci dönemde ise kadınların fırsat eşitliği ve hakkaniyet ilkesi çerçevesinde toplumsal yaşama katılmaları ve sosyal hizmet ve ulaşım altyapısının iyileştirilmesi, kadınlar için toplum merkezi, kreş vb. destek mekanizmalarının oluşturulması ve kapasitelerinin artırılması ile yerel yönetimlerin bu kapsamdaki çalışmalarının desteklenmesi şeklinde derlenebilecek tedbirler DİKA, DAKA, FKA, GMKA, İSTKA, İZKA ve TRAKYAKA tarafından hazırlanan planlarda yer almıştır.

Ekonomik Güçlenme: İlk dönem planlarında kadınların ekonomik olarak güçlendirilmesi için öngörülen tedbirler incelendiğinde BAKA, ÇKA, DOĞAKA, FKA, İKA, ORAN ve SERKA dışında tüm ajanslarda kadın istihdamının artırılması, kadın girişimciliğinin teşvik edilmesi ve kadınların iş gücüne dahil olmasının önündeki toplumsal algının değiştirilmesine yönelik tedbirlerin ön görüldüğü ve bu amaçla farkındalık çalışmaları, mesleki eğitim, mikro finansman, kreş desteği, kadın sivil toplum örgütlerinin desteklenmesi ve üniversitelerde kadın sorunları araştırma merkezlerinin kurulması gibi çeşitli yöntemlerin benimsendiği görülmüştür. İkinci planlama döneminde ise dokuz ajans (ANKARAKA, ÇKA, DOĞAKA, DOKA, MARKA, FKA, KUDAKA, ORAN, SERKA) dışındaki ajansların planlarında kadınların ekonomik güçlenmesine yönelik tedbirlere yer verildiği, bunların yine kadınların iş gücüne ve istihdama katılımının artırılması, kadın girişimciliğinin desteklenmesi olarak düzenlendiği ve bu hedeflere erişmek için yöntem olarak mali destek verilmesi, yarı zamanlı çalışma, esnek çalışma gibi alternatif çalışma yöntemlerinin geliştirilmesi konusunda faaliyetler yürütülmesi, çocuk bakım

imkânlarının ve meslek edindirme programlarının yaygınlaştırılması, kadın girişimcilik konseyi/merkezi ve kadın iş geliştirme merkezleri kurulması, kız çocuklarının okutulmasının sağlanması, üniversite kapsamında kadın ve genç girişimciliği destekleme ve geliştirme için araştırma merkezi kurulması, kadın girişimciliğini geliştirmeye yönelik dernek, vakıf vb sivil toplum örgütü şeklindeki kurumsal yapıların desteklenmesi önerilmiştir. Bu sayılanların dışında MEVKA tarafından öngörülen sosyal güvencesi olmaksızın çalışan kadınların toplumsal refahtan pay almalarının sağlanması tedbiri diğer tedbirlerden farklılık göstermekle birlikte bunun nasıl gerçekleştirileceği planda belirtilmemiştir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Konusunda Farkındalık ve Eğitim: Bölge planlarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için herhangi bir farkındalık çalışması ya da eğitimi ön görülüp görülmediğine bakıldığında DAKA'nın ilk dönem planında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için bu alanda ailede eğitimlerin başlaması gerektiği vurgulanmış, yetişme dönemindeki çocukların ve yetişkin erkeklerin TCE yönünden bilinçlendirilmesi, kadınların karar alma süreçlerine daha fazla katılımının sağlanması ve kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan personelin TCE konusunda eğitimler almasının sağlanması gerektiği belirtilmiş, İSTKA, KUZKA ve ZAFER tarafından ise TCE konusunda farkındalık çalışmaları yapılması ön görülmüştür. Diğer ajansların hazırladığı planlarda bu konuda herhangi bir faaliyet ve vurguya rastlanmamıştır. 2014-2023 dönemine ait planlarda ise BAKKA tarafından düşük gelirli ailelerde eş baskısı nedeniyle çalışmayan kadınları istihdama ve sosyal hayata dahil edilebilmesi için sosyo-kültürel engeller nedeniyle çalışmayan kadınların yaşadığı mahallelerin belirlenmesi, bu kadınların eşlerinin bilinçlendirilmesi ve kadınları iş hayatına katılımını özendirici çalışmaların yürütülmesi öngörülmüştür. Yine İSTKA, İZKA ve TRAKYAKA tarafından hazırlanan planlarda toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili bilinçlendirme çalışmalarının yapılması ön görülmüşken diğer 22 planda bu konuda bir tedbire yer verilmemiştir.

6.1. Kadınlara yönelik politikalar hangi Düzey II bölgelerinde yoğunlaşmaktadır ve kadınların daha fazla yönetici pozisyonlarında istihdam edildiği ajansların planlarında toplumsal cinsiyet eşitliği boyutuna daha fazla yer verilmekte midir? Bu farklılaşmanın nedenleri neler olabilir?

2010-2013 ve 2014-2023 dönemlerine ilişkin bölge planlarına ayrı ayrı tablolarda bakılarak ajanslar; kadına yönelik performans göstergesi belirleme, kadınları dezavantajlı gruplar dışında ayrıca ele alma, toplumsal cinsiyet eşitliğinden doğrudan bahsetme, eğitim, istihdam, girişimcilik, sağlık ve şiddet başlıklarında politika önerme yönlerinden analiz edilmiştir. Tablo 6.2.'ve Tablo 6.3.'de renkle işaretlenen alanlarda ajansların olumlu katkısı olduğu gösterilmektedir. Tablolarda ajanslar skoru en düşük olandan yükseğe doğru sıralanmıştır. Buna göre renklendirilmiş kutucuk sayısı arttıkça ajansların TCE yönünden daha duyarlı olduğu olduğunu söylemek mümkündür. Tablolara ayrıca, (her ajansta istihdam edilmediği için) hukuk müşavirleri hariç genel sekreter, birim başkanı ve YDO koordinatörlerinden oluşan yönetici kadın sayıları da eklenmiştir. Karar alma mekanizmalarına dahil olan kadın sayısı ile planlara kadınlara ilişkin politikaların dahil edilme eğilimi arasında bir ilişki olup olmadığı anlaşılacak istenmiştir. Burada elde edilen kadın personel verilerinin incelenen bölge planlarının hazırlandığı döneme değil, Haziran 2024'e ait olduğu göz önünde bulundurulmuş olmakla birlikte bu incelemenin ajansların personel istihdamında toplumsal cinsiyet eşitliğini halihazırda ne derece göz önünde bulundurduğu, bu konuda bölgede öncü kurumlar olup olmadığını anlamak yönünden de önem arz ettiği düşünülmüştür.

Buna göre 2010-2013 dönemine ilişkin Tablo 6.2.'de skoru (1) olan sekiz ajanstan üçünde hiç kadın yönetici bulunmadığı, BEBKA hariç diğer dördünde ise 1 ya da 2 kadın yönetici bulunduğu; en yüksek skora (5) sahip dört ajansta ise mutlaka kadın yönetici olduğu görülmektedir. Bu bağlamda kadın yöneticiye sahip ajansların planlama çalışmalarında toplumsal cinsiyet eşitliğine daha duyarlı olduğu söylenebilir.

Tablo 6.3.'de yer alan 2014-2023 dönemine gelindiğinde ise skoru sıfır olan ajansların olduğu, bunlardan ANKARAKA'nın önceki dönemde skoru (3), KUDAKA'nın (4) iken bir sonraki planda kadınlara yönelik herhangi bir politika öngörmedikleri görülmektedir. Güncel personel yapısında hiç kadın yönetici

olmayan, 2'si uzman 1'i destek personeli ve 1'i de sürekli işçi olmak üzere toplamda sadece 4 kadın personele sahip KUDAKA'nın, toplumsal cinsiyet eşitliğini bölge planlarına yansıtmakta yetersiz kalması şaşırtıcı değildir. Diğer ajanslarda ise genel olarak TCE yönünden planlarda iyileşmeler olduğu, İSTKA'nın planında bu çalışmada dikkate alınan göstergelerin hepsine yönelik vurguları bulunduğu, İKA'nın ilk planda skoru (0) iken sonraki planda skorunu (7)'ye çıkardığı görülmektedir. Ajansların, kendi içinde bu değişikliklerin bu derece büyük olmasından yola çıkarak, her iki planlama döneminde TCE konusunda tutarlı bir yaklaşıma sahip olmadığı söylenebilir.

Anahtar sözcüklerle planlar tarandığında her iki plan metninde de “toplumsal cinsiyet eşitliği” kavramına sözcük olarak hiç yer vermeyen ajansların TRAKYAKA (1), GMKA (1), GEKA (3), MARKA (1), MEVKA (0), BAKA (2), DOĞAKA(2), ORAN (0), KUDAKA (0) VE DİKA (0) olduğu görülmüştür. Parantez içinde gösterilen kadın yönetici sayıları ile birlikte düşünüldüğünde bu 10 ajansın 4 tanesinde hiç kadın yönetici olmadığı görülmektedir. Bölüm 3.2’de yer verilen iş gücü temel göstergelerine göre bölgelerin durumuna baktığımızda kadınların iş gücüne katılım ve istihdam oranları en düşük olduğu bölgelerin yine hiç kadın yöneticisi olmayan DİKA (0), İKA (0) ile sadece 1 tane kadın yöneticisi olan KARACADAĞ (1) olduğu görülmektedir.

Tablo 6.2. 2010-2013 / Dönemi Ajansların Skorları

2010-2013 Dönemi		SKOR	K.Y.	P	D	T	E	İ	G	S	Ş
TR41	BEBKA	1	4								
TR42	MARKA	1	1								
TR61	BAKA	1	2								
TR62	ÇKA	1	1								
TR63	DOĞAKA	1	2								
TR72	ORAN	1	0								
TRB1	FKA	1	0								
TRC1	İKA	1	0								
TR21	TRAKYAKA	2	1								
TRC2	KARACADAĞ	2	1								
TR22	GMKA	3	1								
TR51	ANKARAKA	3	3								
TR52	MEVKA	3	0								
TR71	AHİKA	3	2								
TR81	BAKKA	3	1								
TR90	DOKA	3	1								
TR31	İZKA	4	2								
TR82	KUZKA	4	1								
TRA1	KUDAKA	4	0								
TRA2	SERKA	4	1								
TRB2	DAKA	4	0								
TRC3	DİKA	4	0								
TR10	İSTKA	5	2								
TR32	GEKA	5	3								
TR33	ZAFER	5	1								
TR83	OKA	5	3								

Tablo 6.3. 2014-2023 / Dönemi Ajansların Skorları

2010-2013 Dönemi		SKOR	K.Y.	P	D	T	E	İ	G	S	Ş
TR51	ANKARAKA	0	3								
TRA1	KUDAKA	0	0								
TR63	DOĞAKA	1	2								
TR72	ORAN	1	0								
TR31	İZKA	2	2								
TR42	MARKA	2	1								
TR22	GMKA	3	1								
TR32	GEKA	3	3								
TR61	BAKA	3	2								
TR71	AHİKA	3	2								
TRB1	FKA	3	0								
TR21	TRAKYAKA	4	1								
TR81	BAKKA	4	1								
TR82	KUZKA	4	1								
TRA2	SERKA	4	1								
TRB2	DAKA	4	0								
TR33	ZAFER	5	1								
TR52	MEVKA	5	0								
TR62	ÇKA	5	1								
TR83	OKA	5	3								
TR90	DOKA	5	1								
TRC2	KARACADAĞ	5	1								
TRC3	DİKA	5	0								
TR41	BEBKA	6	4								
TRC1	İKA	7	0								
TR10	İSTKA	8	2								

K.Y: Kadın Yönetici, P: Performans, D:Dezavantaj, T:Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, E: Eğitim, İ: İstihdam, G: Girişimcilik, S: Sağlık, Ş: Şiddet

Strateji, öncelik, tedbir veya amaçlarında toplumsal cinsiyet eşitliğine doğrudan yer veren veya vurgu yapan plan ve ajanslara baktığımızda, hangi bölge planlarında ve ne şekilde TCE'ne yer verildiğini gösteren Tablo 6.4 hazırlanmıştır. Tabloda yer almayan planlarda TE'ye yönelik herhangi bir vurguya rastlanmamıştır.

Tablo 6.4. TCE'ye Doğrudan Yer Veren Planlar

AJANS	PLAN	VURGU YAPILAN STRATEJİ/HEDEF VS.
İSTKA	TR10 Bölgesi 2014-2023 B.P.	“Kamu kurumları, STK’lar ve medyanın; ... toplumsal cinsiyet eşitliği ve aile içi şiddet ... vb. alanlarda toplumsal farkındalığı artırmaya yönelik faaliyetlerinin geliştirilmesi”
	TR10 Bölgesi 2010-2013 B.P.	“ Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadının güçlendirilmesi”
İZKA	TR31 Bölgesi 2014-2023 B.P.	“ Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık artırılacaktır.”
ZAFER	TR33 Bölgesi 2010-2013 B.P.	“Toplumsal bütünleşme, toplumsal cinsiyet eşitliği , kadına ve çocuklara yönelik aile içi şiddet konularında toplumsal bilinç oluşturulması”
	TR33 Bölgesi 2014-2023 B.P.	“ Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda tüm toplumda farkındalık yaratacak etkinlikler düzenlenmesi”, “Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya dönük önlemlerin alınması”, “İstihdamda ve çalışma yaşamında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasını amaçlayan faaliyetlerin desteklenmesi” “Toplumsal yaşamda toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak önlemlerin alınması”
BEBKA	TR41 Bölgesi 2014-2023 B.P.	“Bölge planında yer alan söz konusu tedbirlerle cinsiyet eşitliği konusunda toplumsal bilincin geliştirilmesi... amaçlanmıştır”
ANKARAKA	TR51 Bölgesi 2010-2013 B.P.	“ Toplumsal cinsiyet eşitliğini ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamada en önemli unsulardan biri olan kadın istihdam oranı...”
ÇKA	TR62 Bölgesi 2014-2023 B.P.	“Kkamusal hizmet sunumunda toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının geliştirilmesi”
AHİKA	TR71 Bölgesi 2014-2023 B.P.	Planın uygulaması için benimsenen prensipler arasında “ toplumsal cinsiyet eşitliği ”, “sürdürülebilir yaklaşım” ile beraber yer almıştır.

BAKKA	TR81 Bölgesi 2014-2023 B.P.	“Toplumsal gelişim için ... cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılması,... gerekmektedir.
KUZKA	TR82 Bölgesi 2011-2013 B.P.	" Toplumsal cinsiyet ve aile içi şiddet ile ilgili bilinçlendirme faaliyetleri (konferans,seminer, yarışma, çalıştay) yaygınlaştırılacaktır”
	TR82 Bölgesi 2014-2023 B.P.	“ Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması desteklenecektir”
OKA	TR83 Bölgesi 2006-2023 YHGP Bölgesel Gelişme Ana Planı	“..kurum çalışanlarına toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi verilmesi..”
DOKA	TR90 Bölgesi 2014-2023 B.P.	"Kadınların mesleki ve yükseköğretime erişimi ve toplumsal cinsiyet kalıplarından bağımsız tercih yapabilmelerinin önünü açacak desteklerin sağlanması” “ Toplumsal cinsiyet duyarlı bütçeleme ve planlama eğitimleri ve uygulamalarının yaygınlaştırılması”
SERKA	TRA2 Bölgesi 2014-2023 B.P.	“ Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadına yönelik şiddet konularında farkındalık yaratılmasına yönelik faaliyetlerin teşvik edilecek”
FKA	TRB1 Bölgesi 2010-2013 B.P.	“...Bölgenin kalkınma sürecinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması öncelikli alanlar arasında...”
DAKA	TRB2 Bölgesi 2011-2013 B.P.	“Toplumsal cinsiyet eşitliği bilincinin yerleştirilmesi”
	TRB2 Bölgesi 2014-2033 B.P.	“ Toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısı ile eğitim sisteminde var olan eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasına yönelik...”
İKA	TRC1 Bölgesi 2014-2023 B.P.	“ Toplumsal cinsiyet eşitsizliği endeksine vurgu yapılarak ayrı başlık açılmıştır.”
KARACADAĞ	TRC2 Bölgesi 2014-2023 B.P.	“Kadınların güçlendirilmesi .... için öncelikle kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda toplumsal algının dönüşümünün sağlanması, farkındalık yaratmaya yönelik faaliyetler gerçekleştirilmesi gerekmektedir.”

7. SONUÇ

Kalkınma ajanslarının kendi yapılanmasında, bölge planlamasında ve tüm bölgelerinin kalkınması amacı ile yaptığı tüm faaliyetlerde toplumsal cinsiyet eşitliğini göz önünde bulundurması gerekliliği bu çalışma kapsamında ortaya konmuştur.

Bu yaklaşım benimsenirken ise üç önemli kavramın, eşitlik-farklılık-yapısallık bir arada ele alınmasına yönelik görüş özel önem arz etmektedir. Zira kadın ve erkeklerin cinsiyetlerinden bağımsız olarak eşit haklara sahip olması gerektiği, ancak gündelik yaşamda kadın ve erkeklerin hem biyolojik hem de tarihsel ve toplumsal süreçte ortaya çıkan farklılıkları olduğu, bu iki durumun da içinde yaşanılan toplumsal hayatın yapısı çerçevesinde şekillendiğini birlikte düşünmek önemlidir (Şener & Demirdirek, 2014). Farklılıklardan ve toplumsal yapıdan bağımsız eşitlik söylemlerinin pratikte kısa vadeli fayda sağlamadığı feminist tarihtede yaşanılan süreçte deneyimlenmiştir. Ancak bu tabii ki toplumsal yapının sınırları zorlanmadan kadınların sadece kendilerine sunulan ile yetinmeleri demek değildir. İdeal olana erişmek için verilen mücadelede uzun vadeli hedef (ütöpik olarak nitelendirilse de) yapısal engellerden bağımsız dile getirilmelidir.

Kalkınma çalışmalarında toplumsal cinsiyet eşitliği yönünden kalkınma ajanslarından bu tez kapsamında temel önerinin toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırması olduğu söylenebilir. Toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifini politika, planlama ve karar verme süreçlerinin her yönüne entegre etmeyi amaçlayan stratejik bir yaklaşım (European Commission, 2024) olarak ya da yasa, politika veya programlar da dahil olmak üzere her türlü planlanmış eylemin, tüm alanlarda ve her seviyede kadınlar ve erkekler için olan etkilerini değerlendirme süreci (The ECOSOC, 1997) olarak tanımlanan toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması için öncelikle bir toplumsal cinsiyet eşitliği stratejisinin ajanslarca hazırlanması, benimsenmesi ve uygulanması önerilmektedir.

Bu TCE stratejisi vasıtasıyla kalkınma ajansları; TCE konusunda kendi örgütlerinde ve bölgede TCE farkındalığı yaratabilir, kendi eliyle cinsiyete duyarlı/cinsiyete göre ayrıştırılmış veri tabanı oluşturabilir ve veri edinmede bu yaklaşımın yerleşmesini yaygınlaştırabilir. Bununla birlikte hazırlayacağı bölge planları başta olmak üzere tüm belge, politika ve faaliyetlerde toplumsal cinsiyet

eşitliği perspektifini yerleştirebilir, stratejide yer vereceği düzenli eğitim ve farkındalık çalışmaları ile TCE bakış açısının örgüt ve bölgede benimsenmesini sağlayabilir.

TCE stratejisinin hazırlanması ve benimsenmesi bu tezin konusu olan bölge planları yönünden ayrıca önem arz etmektedir. Zira bölge planları ile yerel/bölgesel politikalar geliştirmesi beklenen ajansların planın en başında mevcut durum analizi yaparken cinsiyet körü bir yaklaşımla cinsiyete göre ayrıştırılmamış veriler kullanması, ajansları; planın hedef kitlesi olan kadın ve erkeklerin mevcut sorunları aynı şekilde yaşadıkları ve eşit oranda etkilendikleri yanılığına düşürür. Bununla birlikte toplumsal cinsiyet stereotipleri nedeni ile kadına özgülünen durumların görünmez kılınmasına sebep olur. Kamusal alanda hala erkeklere oranla daha görünmez olan kadınların eğitim, sağlık, güvenlik, sosyal hizmet gibi kamusal hizmetlerinden yararlanma oran ve biçimleri, iş gücü göstergelerinde fiilen kendilerine yer bulabilmesi de erkeklerden oldukça farklıdır. Aynı şekilde özel alana ilişkin veri setlerinin gözardı edilmesi de yine kadınları planlama sürecinin dışına itmektedir.

Cinsiyete duyarlı verilerin elde edilmesi, analizi ve bu verilerden anlamlı sonuçlar çıkarılması ile üretilecek politikaların planlarda yer almasının yanısıra bu veriler uygulama sürecinden sonra planların etki analizinin yapılabilmesi amacıyla belirlenecek performans göstergeleri yönünden de gerekli ve önemlidir. Ancak incelenen planların tamamına yakınında performans göstergesi kısmının ihmal edildiği, az sayıda belirlenen göstergelerin mevcut durumla ve önerilerle tam olarak örtüşmediği görülmüştür.

Kalkınma ajansları hazır verileri ilgili kurumlardan edinebilecekleri gibi kendileri de veri üretebilecek kurumlardır. Ajansların görev ve yetkileri arasında “Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek”¹⁵ de sayılmaktadır. Bu yasal dayanak ile ajanslar, sahip oldukları nitelikli insan kaynağını da kullanarak bölgesel yapılanmalarının yardımıyla yerelde veri oluşturma, araştırma ve analiz yapabilecek yetenektedirler. Bu çerçevede kalkınma ajanslarına öncelikle bölgelerine ilişkin diğer kurumlar tarafından sunulmayan yerel/bölgesel cinsiyete

---

¹⁵ 4 Nolu CBK Madde 188/g.

duyarlı veri elde edilmesini hedefleyerek önümüzdeki dönemde çalışma programlarına bu yönde faaliyet eklemeleri önerilmektedir. Bu yaklaşımın ajansların koordinasyonundan sorumlu Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından koordine edilmesinin sürecin işlevselliğini artıracığı düşünülmektedir.

Cinsiyete duyarlı verilerin ışığında bölge planlarında belirlenecek vizyon, gelişme eksenleri, strateji, amaç, hedef, öncelik, proje önerisi gibi bileşenlerin toplumsal cinsiyet eşitliğini içermesi, kadınların doğrudan bu bileşenlerde yer alması ajanslardan beklenen diğer bir aksiyondur. Ancak bu yapılırken benimsenen yaklaşım da önem arz etmektedir. Bölge planlarında görülen aşağıdaki yaklaşımların kadınların bölge planlarında yer alması ama planların toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamada işlevsiz kalmasına sebep olmaktadır;

- Plan hazırlama sürecine katılım sağlayan dış paydaşlarda cinsiyet dağılımına dikkat etmeyerek kurumlardan gelen temsilcilerin baskın olarak erkek olmasına müdahale etmemek,
- Kadın örgütleri ve toplumsal cinsiyet eşitliği savunucularının planlama sürecine dahil edilmesine yönelik tedbirler almamak,
- Kadınları, erkeklere göre tasarlanmış mevcut aksiyonlara sonradan eklemeyerek farklı ihtiyaçları göz ardı etmek,
- Kadınların özel alanda rızaları dışında toplumsal olarak yüklenen rol ve yüklerini görmezden gelerek erkeklerle eşit zaman, eğitim fırsatı, özgürlük ve sermayeye sahiplermiş gibi genel geçer önerilerde bulunmak,
- Kadınları homojen bir topluluk olarak algılayarak sadece eğitim, gelir, medeni durum vs gibi konularda dezavantajlı görülen kadınları hedef alarak ekonomik özgürlüğü olan ancak hala işyerinde cinsiyet temelli ayrımcılığa (erkek mevkidaşlarından daha düşük ücret alma, terfi ettirilmeme vb), aile içinde şiddete, sosyal yaşamda özgürlükleri konusunda baskıya maruz kalan kadınları plan dışı bırakmak,
- Bölgede toplumsal cinsiyet eşitliği algısını değiştirmeye yönelik uzun soluklu faaliyetlere yer vermemek,
- Ajansa personel alırken ve yönetici görevlendirmelerinde kadın-erkek dengesini gözetmemek.

Tüm bunlarla birlikte sadece toplumsal cinsiyet eşitliği yönünden değil genel olarak bölge planlarının bölgedeki kurumlar tarafından sahiplenilmesi,

uygulamalarda esas alınması için de gerek mevzuatta gerekse yaklaşımda değişiklikler yapılması gerektiği değerlendirilmektedir. Ajansların bölge planlarını hazırlamanın yanı sıra daha aktif olarak plan uygulamasında koordinasyonu üstlenerek bölgede etkin söz sahibi kurum konuma getirilmesi önem arz etmektedir. Bunun için de bölge planlarına özgülenmiş bütçe ayrılması ve bu bütçenin doğrudan bölge planında yer alan hedeflerin gerçekleşmesi için ayrılması çözüm olarak değerlendirilebilir.

Kalkınma ajanslarının sahip oldukları kurumsal kapasite ile bölge planları başta olmak üzere çeşitli enstrümanlarıyla yapabileceklerini ise şu şekilde sıralayabiliriz;

- Kendi örgütsel yapısı ve bölge için toplumsal cinsiyet eşitliği stratejisi hazırlamak ve uygulamak,
- Bölgenin cinsiyete dayalı/duyarlı veri merkezi olmak,
- Ajans bünyesinde planlama alanında uzmanlaşmış ve bu alanda yoğunlaşarak çalışan uzman personel yetiştirmek, istihdam etmek ve söz sahibi olmalarını sağlamak,
- Bölge planlarında sistematik bir yaklaşımla toplumsal cinsiyet eşitliğini ana akımlaştırarak şekilde hazırlık çalışmaları, mevcut durum analizleri, politika geliştirme süreçleri tasarlayarak baştan sona kadınları sürece dahil etmek,
- Bölge planlarında mevcut durum-politikalar-performans göstergeleri arasında hem genel olarak hem de TCE yönünden bağlantı kurarak bölgenin geleceğini planlamak, bu bağlamda yeni bir plan hazırlamadan önce bir önceki planın analiz etmek,
- İstihdam, eğitim, sağlık, karar alma mekanizmalarına katılım, şiddet, barınma ve benzeri kadınlara yönelik tespit edilen sorunlara çözüm üretirken hak temelli yaklaşımı benimseyerek kadınların karşılaştığı sorunlara anlık çözümler değil statülerini iyileştirecek yapısal çözümler önermek,
- Kadınları hak sahibi birer birey olarak ele alarak, aileden, haneden, çocuktan bağımsız ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurarak politika geliştirmek,
- Kalkınma ajanslarında personel istihdam edilirken kadınlara yönelik cinsiyete dayalı ayrımcılığı ortadan kaldırmak amacıyla, çalışanlar arasında kadın-erkek dengesi sağlanana kadar kota uygulamasının yerleşmesi için önlemler almak (Bu hususta kalkınma ajanslarının koordinasyonundan sorumlu Sanayi

ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğünün zorlayıcı ve teşvik edici düzenlemeler yapabileceği değerlendirilmektedir).

Tüm bu öneriler dikkate alınarak bölge planları başta olmak üzere ajanslar, kalkınma söyleminde toplumsal cinsiyet eşitliğine yer verdiğinde dahi bu yaklaşım uygulamaya, faaliyetlere, gerçek hedeflere ve sonuçlara yansımadağı sürece toplumsal cinsiyet eşitliği atfı söylem düzeyinde kalma riskinden kurtulamayacaktır. Bu nedenle belgelerde gerçekleştirecek dönüşümün mutlaka kurumsal yapılarda ve uygulamada da sağlanması, bu amaca yönelik ajanslarca özdenetim mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, bölge planlarını yaparak yerel/bölgesel kalkınmada önemli söz sahibi olan kalkınma ajanslarının bilgi üreten, araştırma yapan, Düzey 2 seviyesinde faaliyet gösteren nevi şahsına münhasır kurumlar olarak, genel geçer söylemlerden ve faaliyetlerden arınarak yenilikçi, ilerici ve işlevsel politikalar üretmesi beklenmektedir.

KAYNAKLAR

- 4 Nolu CBK. (2018). Madde 184. *4 Numaralı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi* .
- 5449 Sayılı Kanun. (2006, Şubat 8). *5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun* . Resmi Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060208-1.htm> adresinden alındı
- Ahiler Kalkınma Ajansı. (2010). *TR71 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı*. Nevşehir: AHİKA.
- Ahiler Kalkınma Ajansı. (2014). *TR71 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı*. Nevşehir: AHİKA.
- Alkan , I., & Alkan, B. (2018). Türkiye’de Kadın İstihdam Örüntülerinde Bölgesel Farklılıklar. *Proceedings of 4th SCF International Conference on “Economics and Social Impacts of Globalization” and “Future Turkey-European Union Relations”* (s. 33-48). Uşak: Usak University.
- Ankara Kalkınma Ajansı. (2010). *TR51 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı*. Ankara: ANKARAKA.
- Ankara Kalkınma Ajansı. (2014). *TR51 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı*. Ankara : ANKARAKA.
- Apffel-Marglin, F., & Marglin, S. A. (1990). *Dominating Knowledges: Development, Culture and Resistance*. Oxford: Clarendon Press.
- Aslanpay Özdemir, E. (2018, Vol.2(3)). Kalkınma Planları Bağlamında Türkiye’nin Kalkınma Sürecinde Kadınların Yeri. *Fiscaoeconomia*, 115-142.
- Atay, F. (2005). BKA Tasarımının Kalkınma Anlayışı Üzerine. M. Turan içinde, *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?* (s. 15-33). Ankara: Paragraf Yayınevi.
- Avrupa Komisyonu. (2003, Nisan). *Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesi*. T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı : https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2003.pdf adresinden alındı
- Ayman Güler, B. (2009). Kalkınma Davasının Terk Edilmesi: AB, Bölge ve Eşraf Severlik. *Memleket Siyaset Yönetim*(11), 44-67.
- Bakanlar Kurulu. (2002, Ağustos 28). 28 Ağustos 2002 tarih ve 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı. Ankara: Resmi Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/09/20020922.htm#3> adresinden alındı
- Başar, A., Yeşilkaya , K., Aytek , I., Erşahin, G., Bahtiyar, B., & Alıcı, A. (2018, Temmuz). *Avrupa Birliğinde Kalkınma Ajansları*. Haziran 2024 tarihinde Strateji ve Bütçe Başkanlığı: <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Avrupa-Birlik%CC%86inde-Kalk%C4%B1nma-Ajanslari.pdf> adresinden alındı
- Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı. (2010). *TR61 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı*. Isparta: BAKA.
- Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı. (2014). *TR61 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı*. Isparta: BAKA.
- Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı. (2010). *TR81 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı*. Zonguldak: BAKKA.

- Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı. (2014). *TR81 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı*. Zonguldak: BAKKA.
- Birleşmiş Milletler. (2015, Eylül). *2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri*. <https://turkiye.un.org/tr/sdgs> adresinden alındı
- Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu . (2000). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı .
- Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı. (2011). *TR41 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı*. Bursa: BEBKA.
- Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı. (2014). *TR41 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı*. Bursa: BEBKA.
- Chowdry, G. (1995). Engendering Development? Women in Development (Wid) in International. M. H. Marchand, & J. L. Parpart içinde, *Feminism/ Postmodernism/ Development* (s. 304). London: Routledge.
- Çukurova Kalkınma Ajansı. (2010). *TR62 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı*. Adana: ÇKA.
- Çukurova Kalkınma Ajansı. (2014). *TR62 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı*. Adana: ÇKA.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2006). *Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi Bölgesel Gelişme Ana Planı* . Ankara: DPT.
- Dicle Kalkınma Ajansı. (2011). *TRC3 Bölgesi 2011-2013 Bölge Planı*. Mardin: DİKA.
- Dicle Kalkınma Ajansı. (2014). *TRC3 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı*. Mardin: DİKA.
- Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı. (2010). *TR63 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı*. Hatay: DOĞAKA.
- Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı. (2014). *TR63 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı*. Hatay: DOĞAKA.
- Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı. (2010). *TRB2 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı*. Van: DAKA.
- Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı. (2014). *TRB2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı*. Van: DAKA.
- Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı. (2010). *TR90 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı*. Trabzon: DOKA.
- Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı. (2014). *TR90 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı*. Trabzon: DOKA.
- Doğu Marmara Kalkınma Ajansı. (2010). *TR42 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı*. Kocaeli : MARKA.
- Doğu Marmara Kalkınma Ajansı. (2014). *TR42 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı*. Kocaeli: MARKA.
- Dönmez, S., & Özmen Yılmaz, D. (2023). Kalkınma Ajanslarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği. S. Kablay içinde, *Toplumsal Yaşamda Kadın* (s. 285-304). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- DPT. (2000, Haziran 27). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*. 2024 tarihinde Strateji ve Bütçe Başkanlığı: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Uzun_Vadeli_Strateji_ve_Sekizinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Planı-2001-2005.pdf adresinden alındı
- Dünya Bankası. (2011). *Dünya Kalkınma Raporu 2012- Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kalkınma*. Washington: Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası/Dünya Bankası.

- Ercan, F. (2006). Bölgesel Kalkınmada Değişim: Devlet Merkezli Bölgesel Kalkınmadan Piyasa Merkezli Bölgesel Birikime. A. Arı içinde, *Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikler* (s. 45-116). İstanbul: Derin Yayınları.
- Ergüder, B. (2011). Sermaye Birilim Sürecinde Ücretsiz Kadın Emegi. *İktisat Dergisi*(514), 21-27.
- European Commission. (2024). *2024 Report on Gender Equality in the EU*. Luxemburg: Publications Office of the European Union.
- Fırat Kalkınma Ajansı. (2010). *TRB1 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı*. Malatya : FKA.
- Fırat Kalkınma Ajansı. (2014). *TRB1 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı*. Malatya: FKA.
- Gökulu, G., & Furat, M. (2013). Türkiye'de Kadınla İlgili Kalkınma Politikalarının ve Projelerinin Eleştirel Bir Değerlendirmesi . *Journal of Turkish Studies*.
- Görgün Baran, A. (2016). Kalkınmada Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Neden Önemlidir? *UNİDAP Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı* (s. 36-47). Muş: Muş Alparslan Üniversitesi .
- Güneşer Demirci, A. (2005). Farklı Ülkelerde Bölge Kalkınma Ajansları. M. Turan içinde, *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?* (s. 181-195). Ankara: Paragraf Yayınevi .
- Güney Ege Kalkınma Ajansı. (2010). *TR32 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı* . Muğla: GEKA.
- Güney Ege Kalkınma Ajansı. (2014). *TR32 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı*. Muğla: GEKA.
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı. (2010). *TR22 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı*. Balıkesir: GMKA.
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı. (2014). *TR22 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı*. Balıkesir : GMKA.
- Harcourt, W. (1994). *Feminist Perspectives on Sustainable Development*. London:: Zed Books.
- Hartmann, H. (1981). The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: Towards a More Progressive Union . L. Sargent içinde, *Women and Revolution*. Boston: South End Press.
- İmamoğlu, E. (2023). KÜRESEL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ ENDEKSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ:TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ (AB) ÜLKELERİ ÜZERİNDEN BİR ANALİZ. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(4).
- İpekyolu Kalkınma Ajansı. (2010). *TRC1 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı*. Gaziantep: İKA.
- İpekyolu Kalkınma Ajansı. (2014). *TRC1 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı*. Gaziantep: İKA.
- İstanbul Kalkınma Ajansı. (2010). *TR10 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı*. İstanbul: İSTKA.
- İstanbul Kalkınma Ajansı. (2014). *TR10 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı*. İstanbul: İSTKA.
- İzmir Kalkınma Ajansı. (2010). *TR31 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı*. İzmir: İZKA.
- İzmir Kalkınma Ajansı. (2014). *TR31 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı*. İzmir: İZKA.
- Johansson Wennerholm, C. (2002). *Yoksulluğun Kadınlaşması: Bir Kavramın Kullanımı*. SİDA.

- Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2011). *TRC2 Bölgesi 2011-2013 Bölge Planı*. Diyarbakır: KARACADAĞ.
- Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2014). *TRC2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı*. Diyarbakır: KARACADAĞ.
- Kayan, D. (2012). Türkiye'de Bölge Planlaması: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(20), 103-134.
- Khan, M.-u.-H. (1972). *Purdah and Polygamy: a study in the social pathology of the Muslim Society*. Nashiran-e-Ilm-o-Taraqqiyet.
- Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı. (2011). *TR82 Bölgesi 2011-2013 Bölge Planı*. Kastamonu: KUZKA.
- Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı. (2014). *TR82 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı*. Kastamonu: KUZKA.
- Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı. (2010). *TRA1 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı*. Erzurum: KUDAKA.
- Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı. (2014). *TRA1 Bölgesi 2013-2024 Bölge Planı*. Erzurum: KUDAKA.
- Luintel, Y. R. (2014). Modernity and Gender: A Critique of Modernization. *Himalayan Journal of Sociology & Antropology*(VI), 221-235.
- Marçal, K. (2018). *Adam Smith'in Yemeğini Pişiren Kimdi? Ekonomide Kadının Görünmez Eli*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Mason, A., & King, E. (2001). *Engendering Development Through Gender Equality in Rights, Resources, and Voice (English)*. World Bank Group. Washington, D.C.: A World Bank Policy Research Report.
- Merchant, C. (1980). *The Death of Nature: Women, Ecology and the Scientific Revolution*. San Francisco: Harper & Row.
- Mevlana Kalkınma Ajansı. (2010). *TR52 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı*. Konya: MEVKA.
- Mevlana Kalkınma Ajansı. (2014). *TR52 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı*. Konya : MEVKA.
- Mies, M. (1986). *Patriarchy and Accumulation on a World Scale*. London: Zed Books.
- Mohanty, C. T. (1988). Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses. *Feminist Review*(30), 61-88.
- Oedl-Wiesel, T. (2016). Gender Equality in Regional Development Discourse: Only Rhetoric Modernisation? Austrian Experience. K. Wiest içinde, *Women and Migration in Rural Europe-Labour Markets, Representations and Policies* (s. 230-250.). UK: Palgrave Macmillan.
- Okcu, M., Acar, O. K., & Akman, E. (2012). Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Planları Vizyon, Stratejik Amaç ve Hedefleri Üzerine Analitik bir İnceleme. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 231-246.
- Orta Anadolu Kalkınma Ajansı. (2010). *TR72 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı*. Kayseri: ORAN.
- Orta Anadolu Kalkınma Ajansı. (2013). *TR72 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı*. Kayseri: ORAN.
- Özmen Yılmaz, D. (2009). Sermaya Birikimi Sürecinde "Arayış Mekanları": Samsun Örneği. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Pearce, D. M. (1989). *The Feminization of Poverty : A Second Look. American Sociological Association Meetings San Francisco*. Washington, D.C.: Institute For Women's Policy Research.
- Peet, R., & Hartwick, E. (2009). *Theories of Development*. London: The Guilford Press.
- Pieterse, J. (2010). *Trends in Development Theory. In Development Theory: Deconstructions and Reconstructions*. SAGE.
- Rathgeber, E. M. (1990). *WID, WAD, GAD: Trends in Research and Practice*. Haziran 2024 tarihinde International Development Research Centre: IDRC: <https://idl-bnc-idrc.dspacedirect.org/server/api/core/bitstreams/a6f4bd10-acfb-4756-8616-86ed9d05f243/content> adresinden alındı
- Scott, A. j. (1988). Flexible Production Systems and Regional Development: The Rise of New Industrial Spaces in North America and Western Europe. *International Journal of Urban and Regional Research*, 171-186.
- Sen, G., & Grown, C. (1987). *Development Crises and Alternative Visions*. New York: Monthly Review Press.
- Serhat Kalkınma Ajansı. (2010). *TRA2 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı*. Kars: SERKA.
- Serhat Kalkınma Ajansı. (2014). *TRA2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı*. Kars: SERKA.
- Storper, M. (1995). The Resurgence of Regional Economies, Ten Years Later: The Region as a Nexus of Untraded Interdependencies. *European Urban And Regional Studies*, 2(3), 191-221.
- Şener, R. (2022). Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması Açısından 2000-2020 yılları Arasındaki Ulusal Kalkınma Planlarının İncelenmesi. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, 3(1), 94-113.
- Şener, Ü., & Demirdirek, H. (2014). *Toplumsal Cinsiyete Dduyarlı Veri Çalışması*. Ankara: TEPAV.
- Şimşek, A., Şahin Cinoğlu, D., & Deniz , T. (2016, Temmuz). Kalkınma Ajanslarından Ayrılan Personelin Hareketliliği Hakkında Bir İnceleme. *Sayıştay Dergisi*(102).
- TBMM. (2005, Ocak 19). *Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı Genel Gerekeçe*. 2024 tarihinde www.tbmm.gov.tr: <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c091/tbmm22091124ss0920.pdf> adresinden alındı
- Tekeli, S., & Şahyar Akdemir, D. (2022). Kalkınma Planlarında Kadın: Amaç mı? Araç mı? *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(43), 756-784.
- The ECOSOC. (1997). *Agreed Conclusions 1997/2*. Haziran 2024 tarihinde UN: <https://www.un.org/womenwatch/osagi/pdf/ECOSOCAC1997.2.PDF> adresinden alındı
- The World Economic Forum. (2023). *Global Gender Gap Report*. Geneva: WEF.
- Toksöz, G. (2018). *Kalkınmada Kadın Emeği*. İstanbul : Varlık Yayınları.
- Toksöz, G., Özkazanç, A., & Poyraz, B. (2001). *Kadınlar, Kalkınma ve Sosyal Adalet*. Ankara: Kasaum.
- Trakya Kalkınma Ajansı. (2010). *TR21 Bölgesi 2010-2013*. Tekirdağ: TRAKYAKA.
- Trakya Kalkınma Ajansı. (2014). *TR22 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı*. Tekirdağ: TRAKYAKA.

- Turhan, Y. (2020). Kalkınma Kavramının Tarihsel Süreci ve Etimolojik Analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 149-164.
- TÜİK. (2015). *Zaman Kullanım Araştırması*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Zaman-Kullanim-Arastirmasi-2014-2015-18627> adresinden alındı
- TÜİK. (2023). *İstatistiklerle Kadın*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Women-in-Statistics-2023-53675> adresinden alındı
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). *Madde 10*.
- Ünlütürk Ulutaş, Ç. (2009). Yoksulluğun Kadınlaşması ve Görünmeyen Emek. *Çalışma ve Toplum*, 2(21), 25-40.
- von Werlhof, C. (2008). Proleterya Öldü, Yaşasın Ev Kadınları. M. Mies, V. Bennholdt-Thomsenn, & C. Von Werlhof içinde, *Son Sömürge : Kadınlar* (s. 259). İletişim Yayınları.
- Williams, S. (1994). *The Oxfam Gender Training Manuel*. UK and Ireland.
- World Bank. (2024). *Türkiye at the Frontier: Human Capital Utilization, Jobs, an Equity- Technical Diagnostic(English)*. Washington, D.C.: World Banl Group.
- Yılmaz, K. R. (2006). Eleştirel Bir Kalkınma Anlayışına Doğru, Ölçek Sorunu Bağlamında Kalkınmayı Yeniden Düşünmek. *Praksis*.
- Young, K. (1993). *Planning Development with Women*. Haziran 2024 tarihinde InternetArchive: <https://archive.org/details/planningdevelopm00youn/page/10/mode/2up> adresinden alındı
- Yüksek Planlama Kurulu. (2014/8). 2014 Yılı İçin Kalkınma Ajanslarına Kullandırılacak Transfer Ödeneklerinin Belirlenmesine ve Bazı Yüksek Planlama Kurulu Kararlarında Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar.
- Zafer Kalkınma Ajansı. (2010). *TR33 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı*. Kütahya: ZAFER.
- Zafer Kalkınma Ajansı. (2014). *TR33 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı*. Kütahya : ZAFER.

ÖZ GEÇMİŞ

Ankara Anadolu Lisesi (Fransızca) mezuniyetinden sonra Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde hukuk eğitimi gören Seda Dönmez, avukatlık stajını tamamlayarak 2007 yılında Ankara Barosuna kayıtlı avukat olarak çalışmaya başlamış, 2011 yılından beri Orta Karadeniz Kalkınma Ajansında Hukuk Müşaviri olarak görev yapmaktadır. İyi derecede İngilizce ve Fransızca bilen ve 2021 yılında OMÜ LEE Kadın ve Aile Araştırmaları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans programına başlayan Dönmez, halen Ankara Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde öğrenim görmektedir.

İletişim Bilgileri

ORCID ID : 0009-0005-2161-0064

Yayımlar:

1. Dönmez, S., & Özmen Yılmaz, D. (2023). Kalkınma Ajanslarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği. S. Kablay içinde, *Toplumsal Yaşamda Kadın*(285-308). Ankara: Nobel Bilimsel.